

NOTES HISTÒRIQUES SOBRE CATALUNYA EN TEMPS DE LA REVOLUCIÓ FRANCESA (Primera serie), per MIQUEL S. OLIVER.

ONTADES son les referencies de les histories generals d'Espanya als fets de Catalunya en semblant època. Una quartilla de paper sobra pera extractar lo que diuen en Lafuente o en Víctor Gebhardt, si's desconta l'espai que destinen a la guerra del Rosselló, tractada militarment. No molt més explícits resulten els historiadors monogràfics del regnat de Carles IV, com Andreu Muriel ⁽¹⁾ o el general Gómez de Arteche ⁽²⁾, y en poch los aventatjen les histories particulars de Catalunya. Fora lo que's refereix a la dita campanya contra la Convenció (1793-1795) y a les batalles y moviments dels exèrcits, lo demás pot reduirse a una trentena de ratlles. En Víctor Balaguer descriu vint anys de l'història catalana, desde 1789 a 1808, en sis planes escasses de la seva obra aparatosa d'onze volums ⁽³⁾; D. Antoni de Bofarull dedica un capítol del tom IX a contar tot lo ocorregut durant els anys 1788 a 1794, capítol que la guerra absorbeix d'una manera casi bé exclusiva ⁽⁴⁾, y un y altre dilueixen la poca sustancia de caràcter civil o polítich en obligades insistencies y amplificacions d'estil. Més concentrat, ja que no més pròdig de noticies, es l'Aulestia ⁽⁵⁾, y té'l mèrit de reduir a les paraules necessaries el migrat contingut històrich dels seus predecessors, el qual pot dirse que's contreu exclusivament a unes vagues referencies sobre *el rebombori del pa*—produit per la carestia dels queviures, allavors general a tota Europa—així com també a diversos pormenors sobre la manera amb que Catalunya va contribuir a la guerra contra la primera República, en un esforç patriòtich realment considerable. En la *Historia del Ampurdán*, den Pella y Forgas, s'hi troben indicacions sumament curioses.

L'història, com més acostada a nosaltres, fa de més mal escriure en certs aspectes. Perque les manifestacions prehistòriques podria dirse que representen l'estat fòssil, així com les manifestacions antigues son semblants a la momificació o a la troballa d'ossos sechs y descarnats; però a mida que venim als

(1) *Historia de Carlos IV*, por D. ANDRÉS MURIEL. Va estar llarch temps inèdita publicantla després la Real Academia de l'Historia en el *Memorial Histórico Español*, del qual forma els t. XXIX a XXXII inclusiu (1893-94).

(2) *Reinado de Carlos IV*, por el general D. JOSÉ GÓMEZ DE ARTECHE, en la «*Historia General de España* escrita por individuos de número de la Real Academia de la Historia», baix la direcció de D. Antoni Cánovas del Castillo. Madrid, «El Progreso Editorial», 1892.

(3) *Historia de Cataluña* (Madrid, TELLO, 1885-87). V. t. IX, p. 322 y següents.

(4) *Historia crítica (civil y eclesiástica) de Cataluña*, t. IX, p. 408 y següents.

(5) *Historia de Catalunya*. Barcelona, 1887-89, 2 vols. in-8.

temps moderns, els restes del passat ja's presenten cada vegada més vestits de musculatura, de parts blanques, de nervis y de pell. Ja no's tracta del esquelet ni del fòssil, sinó del cadavre encare calent que es precis estudiar y fer reviure amb tota la seva integritat biològica y activa, no simplement anatòmica. Així pot dirse d'aquests anys de Catalunya en temps de la gran Revolució y encare de tot el segle XVIII, després de la caiguda de la nostra nacionalitat. Les fonts històriques sofreixen allavors una crisi o desplaçament. D'un cantó s'estronquen y d'altre se multipliquen, apareixentne de noves. Escassejen els analistes, els anotadors, els escribes de relacions circumstanciades per l'estil del *Dietario de Barcelona en la década de 1767 a 1777*, del comte de Creixell, que's l'última manifestació coneguda d'aquesta especie, la qual no rebrota fins a la guerra de l'Independència, trenta anys més tard, amb la *Barcelona cautiva*, del P. Ferrer. En canvi sorgeix, si bé en forma embrionaria, la premsa periòdica, que tardarà molt temps encare en poder suplir les relacions dels analistes individuals, com tindrem ocasió de veure. Se tracta, donchs, d'una gran dispersió y escampadissa de documents històrics, així oficials y manuscrits com literaris y impresos, així contemporanis dels fets com retrospectius y d'investigació.

En primer lloch, els Arxius centrals y després els vinculats a Catalunya (Audiència o *Real Acuerdo* d'allavors, Bisbat, Ajuntament, Capitania general encarregada del govern polítich, etc.). En segon lloch, la premsa rudimentaria a que ja s'ha fet alusió: *Gaceta*, *Mercurio*, a Madrid, y *Diario de Barcelona* ⁽¹⁾ aquí, desde 1792, poguentshi afegir també la premsa francesa revolucionaria y especialment el famós *Moniteur* ⁽²⁾, que a la seva condició general de periòdich reuneix el caràcter d'arxiu o protocol parlamentari en quant a la Constituent, la Llegislatura y la Convenció, no menys que'l recull d'actes del Comité de Salut Pública ⁽³⁾, en publicació encare, dirigit per l'Aulard, ahont tantes vegades, directament o per incidència, se va tractar de Catalunya. En terç lloch la literatura contemporània o, més ben dit, els impresos (no periòdichs) de l'època; contanthi desde'l llibre descriptiu, polèmich o de viatjes fins a la fulla solta y desde les memòries personals fins al bàndol y el pasquí. Citem com exemple d'aquesta categoria les *Lettres écrites de Barcelone à un zélateur de liberté qui voyage en Allemagne* (1792) de que's parlarà més detingudament; la part aprofitable de *Le français à Madrid*, les referencies a Catalunya dels viatjes d'Artur Young, Bourgoing, Laborde, etc.; els números corresponents de la colecció Andreu-Bonsoms, cedida avuy al Institut pera la Biblioteca en formació, y en fi, les alusions y noticies incidentals que poden obtenirse despullant l'inagotable bibliografia epistolar y de memòries franceses dels temps revolucionaris (homes públics, grans dames, emigrats).

(1) Començà a publicarse el *Diario de Barcelona* l'octubre de 1792. Veure, per ara, desde'l començament fins a 1794.

(2) *L'ancien Moniteur* (reimpressió), Paris, 1847. 32 vols. in-4 (PLON frères).

(3) Paris, 1885-1912, XXI vols. in-8.

Passant d'aquestes fonts directes y contemporànies a les retrospectives y d'investigació, hi ha que recordar en primer terme les histories generals d'Espanya y de Catalunya ja esmentades y les del regnat de Carles IV, com també els estudis, quasi tots estranys, que's refereixen a tal període o les obres fonamentals que impliquin referencia a Espanya y Catalunya, començant per la d'en Sorel: *L'Europe et la Révolution française* ⁽¹⁾ y pel seu altre treball més especialisat *La diplomatie française et l'Espagne* ⁽²⁾, y contanthi igualment la de Sybel, *Histoire de l'Europe pendant la Révolution française* ⁽³⁾. Molt important es també la *Geschichte Spaniens zur Zeit der französischen Revolution* ⁽⁴⁾, de Baugartem, que té per base l'abundant materia trobada als arxius de Prussia y especialment en les comunicacions oficials y reservades del embaixador a Madrid, Sandoz-Rollin; el llarg treball de Tratchewsky, *Espagne à l'époque de la Révolution française* ⁽⁵⁾, fet sobre ls arxius de Moscou amb la molt nodrida correspondencia del embaixador de Russia a Espanya, Zinoviev; el llibre de M. Geoffroy de Grandmaison, *L'Ambassade française en Espagne pendant la Révolution, 1789-1804* ⁽⁶⁾, qu'ha explotat els arxius parisenchs y ls despatxos dels embaixadors y encarregats de negocis Lavauguyon, d'Urtubize, Bourgoing, general Perignon, almirall Truguet, Guillemardet, Lucià Bonapart, etc., y, finalment, el discurs llegit a l'Academia de l'Historia per D. Joan Pérez de Guzmán sobre la *Embajada del conde de Fernán-Núñez en París durante el primer período de la Revolución francesa* ⁽⁷⁾.

Formant una altre branca, venen les histories y estudis monogràfics relatius a la guerra del Rosselló y a les seves derivacions de caràcter social y polítich, que son les que principalment constitueixen el nostre punt de vista. Tals, per exemple, l'obra de Fervel, *Campagnes de la Révolution française dans les Pyrénées-Orientales* ⁽⁸⁾, el llibre, molt documentat, de Chuquet, sobre *Dugommier (1738-1794)* ⁽⁹⁾, principal capdill d'aquella guerra, ahont trobà la mort; les referencies de l'obra del Dr. J. Mayer, *Die französisch-spanische Allianz in den Jahren 1796-1807* ⁽¹⁰⁾, de la de M. Pierre Conard, *Napoleon et la Catalogne—La captivité de Barcelone (février 1808-janvier 1810)* ⁽¹¹⁾ en els precedents exposats al primer capítol, y de *L'abdication de Bayonne*, de l'Albert Savine, feta amb un criteri de divulgació literaria, però que resumeix no pochs extrems de l'erudició moderna ⁽¹²⁾; sense contar les conexions que ofereixen el llibre de D. Fermí

(1) Paris, 1885-1904, 8 vols. in-8.

(2) Publicat a la *Revue Historique*, t. XI-XIII (1879-80).

(3) Paris, 1869-88.

(4) Berlin, 1861, in-8.

(5) Publicat a la ja citada *Revue Historique*, t. XXXI, maig de 1886.

(6) Paris, 1892, in-8.

(7) *Discursos leídos ante la Real Academia de la Historia en la junta pública de 16 de Junio de 1907*, por los señores D. JUAN CATALINA GARCÍA y D. JUAN PÉREZ DE GUZMÁN. Madrid, Est. tip. de Fortanet, 1907.

(8) Paris, 1851-53, 2 vol. in-8.

(9) Paris, 1904, in-8.

(10) Linz, 1895-96, 2 vol. in-8.

(11) Paris, 1910, in-8.

(12) Paris (*Collection Historique Illustrée*), 1908, in-16.

Lassala, duch de Mandas, sobre *La separación de Guipúzcoa y la paz de Basilea* ⁽¹⁾, l'article d'en Morel-Fatio, *José Marchena et la propagande révolutionnaire en Espagne en 1792 et 1793* ⁽²⁾ y la superba biografia de *El abate D. José Marchena*, escrita per en Menéndez y Pelayo a fi d'acompanyar les obres del girondí andalús quan foren editades a Sevilla ⁽³⁾. Falta mencionar, per últim, un altre orde de producció: la referent als emigrats francesos de l'època del Terror, assumpto verge fins avuy pera l'historiografia espanyola, no obstant l'importancia que va revestir, a Catalunya particularment. Ultra les histories y estudis generals, com es are l'*Histoire de l'Émigration pendant la Révolution française* ⁽⁴⁾ per Ernest Daudet, l'emigració vinguda a Espanya ha sigut estudiada especialment, y sempre en l'aspecte eclesiàstich, per el P. Delbrel en uns articles titulats *Le clergé français réfugié en Espagne pendant la Révolution* ⁽⁵⁾; per M. Geoffroy de Grandmaison en altre estudi quasi idènticament titulat *Le clergé français en Espagne pendant la Révolution* ⁽⁶⁾; per M. Víctor Pierre, en la monografia *Le clergé français réfugié en Espagne* ⁽⁷⁾; per l'abbé Sicard en la seva obra *L'ancien clergé de France* ⁽⁸⁾ y, tot darrerament, per l'abbé Jean de Contrasty, en llibre apart que's titula *Le clergé français exilé en Espagne (1792-1802)* ⁽⁹⁾, el qual resumeix y supera, en quant a notícies, tots els treballs anteriors així com les mencions contingudes en l'*Histoire du clergé dans le département des Pyrénées Orientales*, per l'abbé Torrells, y en distintes memories personals y cartes dels mateixos emigrats.

Aquests son, en conjunt, els elements principals que tenir en compte, així per intentar un retaule general com per a procedir a noves recerques y engrandir-lo, amb un treball que sempre tindrà el defecte de l'incrustació de fragments, ja que falta la guia del més senzill noticiari portat per ordre cronològich fins que apareix el *Diario de Barcelona*, el día 1.er d'octubre de 1792, y encare llavors els fets no solen esser referits d'una manera directa, sino lateral y per comentaris, donantlos com sabuts de tothom.

§ I

LA PROCLAMACIÓ DE CARLES IV; ELS PRELUDIS DE LA REVOLUCIÓ; ELS DESORDRES DE LA FAM

El dia 14 de desembre de 1788, deixava d'existir el rey Carles III d'Espanya, de bona memoria pera ls catalans. La seva política no sols implicava la

(1) Madrid, 1895, in-8.

(2) *Revue Historique*, setembre-desembre 1890.

(3) També ha sigut inclòs en la colecció d'obres completes den Menéndez, formant, amb el de *La Pro-paladia de Torres Naharro*, la tercera serie dels *Estudios de crítica literaria* (Madrid, 1900, 1 vol. in-16).

(4) Paris, obra coronada per l'Academia francesa amb el gran premi Gobert, 3 vol. in-8.

(5) A la revista *Etudes religieuses*, setembre-octubre-novembre de 1891.

(6) A la revista *Le Correspondant*, núms. 5 y 6 de 1891.

(7) A la *Revue des Questions historiques*, abril de 1904.

(8) Paris, 1903. El capítol IV del tomo III està totalment consagrat al clero refugiat a Espanya.

(9) Tolosa, 1910, in-8.

reconciliació amb Catalunya, després del cataclisme de 1714, sinó que va pendre aspectes alguna vegada de preferència manifesta, com si volgués ferne 'l fonament de la restauració econòmica que caracterisa el seu regnat. Esculleix a Barcelona com a punt de desembarch, quan torna de Nàpols; es rebut amb festes esplèndides y condona al Principat els deutes per rahó de *catastre*, amb l'anunci de propòsits encare més substantius. L'introducció en els Ajuntaments dels dos *diputats del comú* y del *síndich personer del poble* amb caràcter electiu, inicia vagament un principi de sobirania popular y una tendència municipalista odiada fins allavors. Les disposicions sobre entrada de teixits de lli y cotó (1768) y de sedes o musselines (1770) posen els fonaments del sistema aranzelari. En 1772 se regula la forma d'extingir els deutes als antichs acreedors de la disolta Diputació y del ja oblidat Concell de Cent; y en 1778 s'obri, per últim, a Catalunya el tràfech d'Amèrica, reparant la secular exclusió. A la Real Academia de Bones Lletres, qu'existia desde 1729, s'hi uneixen desde 'ls començos d'aquest regnat la benemèrita Junta de Comerç (1758) propulsora de tantes iniciatives de progrés industrial y artístich, el Colegi de Medicina (1760), l'Academia de Ciències Naturals y Arts (1770), l'Academia de Medicina y Cirurgia (1770), l'Academia de Jurisprudencia (1777) y altres organismes docents o pràctichs que senyalen cronològicament els orígens remots de l'actual renaixença y l'aparició de l'*utillatje* en que s'havia de forjar, al calor del increment mercantívol y del conreu de la terra, el qual, per la seva intensitat, afegia un nou motiu de diferenciació als motius històrichs y de idioma. Així ho observen viatjers y escriptors, tant espanyols com no, del últim terç d'aquell segle segons pot de veures en Ponz, Young, Nifo, Cadalso o Laborde.

La consciencia y reconeixement d'aquesta prosperitat per part dels catalans mateixos, va portar a una reconciliació amb la propia memoria de Felip V y 's va estendre al regnat de Carles IV. L'obra de Carles III, apenes entelada aquí pel desastrós *Pacte de família* y per l'introducció de les quintes, motiu d'esvalots populars, resultà en conjunt benèfica pera Catalunya, serví de reparació en l'ànima del poble a les malifetes precedents y fou propicia al nom del seu pare com devia serho també an el seu fill. Els més senyalats catalans d'allavors escriuen com a veritables *botiflers* y l'opinió ilustrada 's mostra obertament filipista. Res més lluny de l'odi expressat setanta anys després en els cenacles literaris que lo que sentien y deyen els avis intellectuals dels moderns floralistes, els fills mateixos dels vençuts de 1714. Finestres exulta al recordarlo; el Dr. Dou proclama a Felip d'Anjou *el Solón de Catalunya* a causa, precisament, del seu aborrible Decret de Nova Planta, que va abatere, segons el cancelari de l'universitat de Cervera, drets feudals, «servituts gòtiques», mals usos, preeminències de senyoria que clamaven al cel... El propi Capmany escriu: «¿Qu'era, en fi, tot Espanya abans de qu'entrés a ocupar el seu trono l'augusta casa de Borbó? Un cos cadavèrich sens esperit ni forces pera sentir sa mateixa debi-

litat»⁽¹⁾. Y afegeix en altre lloch, comentant el gran creixement de la població de Barcelona: «Tal ha sigut l'impuls que va rebre en el benèfich regnat del senyor Felip V, època felís de ressurrecció pera la prosperitat nacional en aquests regnes, fins esser avuy la ciutat més poblada y activa de la corona». De modo que'l brill superficial del temps de Carles III daura la memoria dels predecessors y estén el seu prestigi al regnat següent. Encare en 1793, quan la ciutat de Barcelona y sos estaments y gremis ofereixen un còs de tropes pera la guerra contra la primera República, parlaràn a Carles IV de «*la fidelidad de un Pueblo que cuenta el número de sus grandes beneficios por el de las providencias que debe a V. M. Y A SU AUGUSTO PADRE*»⁽²⁾.

Clar qu'aquesta prosperitat era de mena utilitaria y no aixecà el vol del esperit, ja tan pobre abans de la mateixa guerra de Successió y caigut després en espantós aclaparament y miseria. Un escriptor alemany que escrigué més tart l'història de la guerra de l'Independència y que sembla haver viscut a Catalunya, referintse an aquest moviment restaurador, el caracterisa així: «Tota la cultura intel·lectual tendeix enterament y exclusivament a les nocions tècniques y mecàniques, may a les filosòfiques»⁽³⁾. Dins de semblant atmòsfera, propicia a les disciplines d'aplicació y refractària a les especulatives y trascendents, se va moure Catalunya en temps de la Revolució francesa. Carles IV comença a regnar en el moment en que s'inicia la gran tempestat destinada a somoure'ls fonaments de totes les nacions y produir una nova època. Com el seu parent de França Lluís XVI, amb el qual serva tanta similitut, posseïa totes les condicions d'honradesa personal, les aficions senzilles y les virtuts casolanes que fan l'honor de la vida domèstica; però careïa de llums, de grandesa d'esperit y de la capacitat indispensable al príncep en tot temps y molt més en dies de tant espantosa maror. Contra lo qu'alguns esperaven, confirma'ls poders de primer ministre o Secretari del Despaig a Floridablanca, *golilla* astut y desconfiat, a voltes més indecís qu'astut y sabent revestir aquesta vacil·lació amb el ropatge de l'experiència cautelosa. Tocant un temps el vell Moñino de la pruija reformista y filosòfica, instrument d'Aranda a Roma quan l'expulsió dels jesuïtes, la tempestat revolucionària de París el trasmuda y espanta desde sos preludis. La proclamació del nou rey se fa amb tota pompa a Madrid el dia 20 de Janer de 1789 y successivament la celebren les demés ciutats de la monarquia, venint a coincidir les festes y obrant lo que'ls francesos dirien una *diversió* saludable, amb l'agitació general a tota la península y quasi a tota Europa per la manca de blat.

(1) *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de Barcelona*, t. III, p. 366.

(2) Missatge dirigit al rey Carles IV per la Junta de comissionats del Ajuntament, Noblesa, Religió de Sant Joan, Comers, Collegis, Gremis y Fàbriques, de data de 20 d'abril de 1793. Imprès, juntament amb les demés comunicacions creuades, en 8 p. foli, sense títol, encapçades: *Señor*.

(3) STAFF, *Der Befreiungskrieg der Katalonier in den Jahren 1808 bis 1814*, t. I, p. 60 61. Citat també per P. Conard.

A Barcelona li toca el seu torn el 12 de febrer, dia de Santa Eulària, y els següents; a Tarragona el 22, 23 y 24; a les altres poblacions catalanes, per l'estil. Les festes de Barcelona, no exentes de valor en sí mateixes y per la nova generació artística que hi va pendre part, revestiren l'ostentació y el caràcter enfàtic propi de les derreries de l'antich règim. Fonts, estatuës alegòriques de la Fidelitat o l'Obediència, cadafalchs bombàstichs, arquitectura y poesia barroques, formes d'art y de pensament idolàtriques y servils: basta repassar la *Sucinta noticia* ⁽¹⁾, relació oficiosa d'aquella solemnitat, pera que una imatge complerta s'en aixequi en l'enteniment del lector. Ademés de la proclamació propiament dita, amb formació de tropes, sortida del penó real, comitiva d'autoritats y regidors y vitors y salves de costum, va haverhi endomassada y il·luminació d'edificis, refresch donat pel capità general, comte del Assalt, al Ajuntament; altre refresch del marquès de Puertonuevo, ball de la noblesa, reunió al Palau. Va haverhi igualment dinar ofert per la Ciutat als pobres de la presó y per la comtesa del Assalt als presidaris de la Ciudadela. Una serenata italiana, posada en música expressament per aquell dia, fou cantada durant la recepció al Palau; s'aixecaren, com a novetat, uns *mongolfiers* que portaven am grans lletres els noms de Carles y Maria Lluïsa y un carteló penjant amb aquest díctich:

*Conspicite: ad cælos vehimus nunc nomina Regum;
Hic sileant artes: Physica sola potest.*

Versos castellans, prosaicament enumeratius y sense traça, foren distribuïts al públich y els regidors feren crescuda despesa per un nou vestit de gala: «vellut negre, juba, voltes de la casaca y botons de tela d'or brodada de plata al cantell, y divises de cerimonia». Cada regidor anava assistit de dos criats de llibrea, a peu y descoberts.

Mes, de la prosa ponderativa que conta aqueixes festes, traspua una impressió d'intranquil·litat y de mal estar fondo. A Tarragona se fa valer el lluhiment de la proclamació «a pesar del temps calamitos» amb qu'ha vingut a coincidir. Els *Anales de Reus* consignen qu'aquell any estaven del tot paralisats el comerç y l'industria. La gent treballadora tingué que esser auxiliada pel municipi amb distribució diària de queviures, contribuint amb grans quantitats l'arquebisbe Armanyà, de Tarragona, y la cartoixa de Scala-Dei; sols el primer dia foren socorreguts com a 3.500 menesterosos. La miseria se deixava sentir furienta, a França lo mateix que a Espanya, a Barcelona lo mateix que en el reste del Principat. Les commocions populars que allavores hi tingueren lloch, coincidiren amb les que en els pobles del voltant de París, per rahó d'escassetat de farina,

(1) *Sucinta noticia previa á la que se dará por extenso al público de la proclamación del Sr. Rey Don Carlos Quarto...* etc. — Follet de l'època.

senyalaren els preludis materials de la Revolució francesa. Una tradició molt persistent, però molt poch concreta, ha fet arribar fins a nosaltres la memòria dels *rebomboris del pa*. Els documents d'arxiu no'n donen idea més clara; s'en hi parla per alusió, donantlos per suposats y coneguts, sense pendres la pena de referirlos. S'hi troben notícies de mides y acorts, de protestes de fidelitat al rey, de queixes encobertes; però no la relació explícita de lo succeït. Sabem, per exemple, que a Barcelona, tantost acabades les festes, les músiques y les alimares de la proclamació, l'intranquil·litat va convertir-se en amenaça, l'amenaça en explosió. La nit del 28 de febrer esclatà el descontent dels afamegats, bé en forma espontània, bé per misterioses sugestions d'ignorat origen y tendència ⁽¹⁾. L'encongiment y pobresa d'esperit del llenguatge oficial, no deixa penetrar en aquest misteri. La turba, dividida en grans escamots, va corre per places y carrers, demanant pa y rebaixa del preu, assaltant botigues, proferint dictoris, udolant injúries; y, escalfada per la febra o *morbus comitialis* que tantes voltes s'apodera de les agrupacions fortuïtes, va pegar foch a la casa o fàbrica del *Pastim* y a varies barraques de les que servien pera la venda del pa. Lo més sorprenent del cas, a judici de D. Antoni de Bofarull, es que de la documentació corresponent no s'en dedueix cap precaució ni mida de caràcter militar, amb tot hi haverhi a Barcelona regiments de Guardes espanyoles y altres forces d'infanteria. Sols s'hi parla de bons oficis de l'Ajuntament, associat amb diversos particulars: nobles, sacerdots, síndichs dels gremis, els quals prengueren a càrrech seu la tasca abnegada y perillosa de sortir al carrer y posarse en la mateixa gola del llop pera aplacar-lo. El comte de l'Assalt sembla volguer disculpar la seva prudència y donar una satisfacció implícita a la ciutat, a la qual dirigeix per aquells dies una comunicació declarant que lluny d'oposarse a les seves resolucions, com tal volta s'havia dit de públich, difereix a tot lo que resolgui el Cos municipal, dins de les facultats més amples. No obstant lo que afirma l'historiador català, sembla que les tropes arribaren a sortir, si es exacte lo que l'encarregat de negocis de França a Madrid, Lemarchand, escriu al seu ministre, Montmorin, donantli compte d'aquells disturbis de Barcelona. El dia 4 de març «un caputxí dels de major respecte — diu — se presentà devant d'aquella frenètica multitut amb un crucifix a la mà, y conseguí suspendre el carnatje que infaliblement hauria tingut lloch, assegurant an el comandant de les tropes qu'el poble anava a retirarse; y com, en efecte, ho va fer, les tropes també se retiraren» ⁽²⁾. No falta qui atribueix la culpa d'aquella excitació y del increment que va pendre a l'inflexibilitat de l'Audiència o *Real Acuerdo* que, sense contemplacions ni sentiment local, havia dictat disposicions y pujat el preu del pa segons ho donen a entendre les freqüents entrevistes de

(1) BOFARULL, *Historia de Cataluña*, t. IX, p. 415.

(2) Arxius de Negocis Extranjeros de França, *Espagne*, vol. 627, fol. 188 y següents. — GEOFFROY DE GRANDMAISON, *L'Ambassade française en Espagne pendant la Révolution*, p. 5 y 6, nota.

regidors y magistrats, y les vacilacions en cursar l'edecte o edictes de l'Audiencia durant l'alborot.

Convé, de totes maneres, seguir les actes del Ajuntament de Barcelona que fan referencia al succés. Era Alcalde major de la ciutat y tinent de corregidor de la mateixa D. Gaspar de Jover y Téres; figuraven com a regidors els senyors Antich, Molines, Foxà, Ponsich, Borrás, de Llinàs, de Navia, de Sanjoan, de las Llanas, Gispert, y altres més; son diputats del comú el Dr. Puig, en Berenguer, en Molinas y en Rovira y fan de síndich personer y de síndich procurador, respectivament, en Barbarà y en Generas. L'excitació de les passions observada durant el dia y la temença de disturbis feren, sens dubte, que's convoqués a sessió pera la nit del mateix 28 de febrer. Se dona compte d'un ofici del baró de Serrahí, acompanyant un edecte de «S. Ex.^{cia} y R.^l Sala Extraordinaria» de l'Audiencia en qui's ficsen de bell nou el preu y el pes del pa en atenció en les circumstancies. En aquest edecte se pugen els preus, per conseqüència de la gran escassetat de grans y farina, y sembla haver sigut l'esca del enrenou així que's divulga entre'l públich la nova del encariment. Sembla també haverse publicat, el mateix dia, un pregó pera que's declarin les existencies de blat que's trobin en poder de qualsevulga persones, passant d'una quantitat limitada y pera la propia manutenció, a fi de saberse a punt fixe la reserva amb que's compta y que'l poble's persuadeixi de la necessitat de la pujada. L'acort consistorial es de que's compleixi lo resolt per l'Audiencia, que's comuniqui als forners la nova tarifa y que s'estigui a lo manat. El regidor D. Joaquim de Navia salva el seu vot fent constar *«que del pregón podría inferir el pueblo tener el Ayuntamiento parte en la nueva asignación y variación de precios y pesos, y culparle»*; y com, además, una comissió de regidors ha sigut cridada a l'Audiencia, proposa que donin compte de lo que s'els ha dit, pera que l'Ajuntament a la seva vegada pugui *«fundar sus razones para representarle lo que se halle digno de consideración que no se haya tenido en cuenta en la Real Sala, y parece no ser poco»*. En aquest estat un porter de l'Obrería dona avis de que, mentres se subastava l'arrendament de les carns, han pegat foch a alguna barraca de les que serveixen pera la venda del pa y quasi enseguida s'assegura que crema també la casa-fàbrica del Pastim y que's van incendiant altres barraques. A les darreríes del segle XVIII lo primer de tot es la cerimonia, la gerarquía, l'etiqueta: l'Ajuntament no pendrà cap providencia sense veure al Capità general, sense enviarli diputació en regla, sense demanarli permís de deliberar. Se dirigeix al Palau una comissió presidida per Don Manuel d'Antich y composta de dos regidors, d'un diputat del comú y ls dos síndichs. El cos municipal espera; quan tornen diuen *«que S. E. lo ha estimado y ha quedado enterado para lo que pudiese convenir»* y's disposa que quedi constituit l'Ajuntament durant tota la nit, qu'alguns dels seus membres se dediquin a sossegar a les turbes y que s'avisi als PP. Caputxins a fi de que surtin al carrer amb igual objecte. Lluny d'aplacarse, el motí va pre-

nent aspectes poch tranquilisadors. El capità general crida l'Ajuntament pera que vagi en massa al Palau; l'Ajuntament resisteix aquesta volta creguent que aont fa falta es a Casa la Ciutat, y li envia nova comissió amb encàrrech de no resoldre res en definitiva sense deliberació de tot el consistori. S'acaba la sessió prenent les providències convenients pera que al matí no faltin als llocs de venda els encarregats de la del pa y pera que aixís que sigui de dia s'avisin els priors, cònsuls y prohoms dels Colegis y Gremis a fi de proposarlos «*que como han contribuido estos cuerpos con laudable zelo en otras ocasiones... lo executen en la actual*». Quan els regidors se retiren a descansar el dia clareja ⁽¹⁾.

De prova fou aquest dia, 1.er de març, y tan arborada's presentava la maror, que hi hagué necessitat de revocar l'edicte de puja del pà, restablint a correcció els preus anteriors. Aquesta mida, per lo forçada, no arriba a temps de conjurar la revolta. L'Ajuntament se reuneix a primeres hores de la tarde, amb els comissionats dels Colegis y Gremis, que donen compte de l'inutilitat dels seus esforços durant tot el matí. Preséntense particulars, cavallers, persones visibles a oferir sos serveys a la ciutat. Al poch temps d'oberta la sessió, acudeixen dos canonges de part del Capítol a donar avís d'un cas apremiant: un escamot dels revoltosos havia invadit la Catedral y, contra totes les amonestacions y a viva força, reventava portes y panys per pujar a la torre del campanar y tocar a sometent. Volen a la Seu alguns cavallers y representants dels gremis per convèncer y aplacar als esbojerrats; un gran silenci d'angunia y espectació plana sobre els reunits en la sala de Cent; el temps transcorregut fa creure en l'eficàcia dels bons oficis. Però de sopte les furientes batallades de la *Tomasa* commouen l'aire y sobresalten els cors, esporuguits o frenètics, d'un extrem al altre de la ciutat. Allavors la confusió y l'impotència del Ajuntament, dels prohoms y de tota mena d'autoritat se posa de manifest en aquest acort, que dona idea de tota una època: «*reconociendo el Mui Ill.^o Aiunt.^o lo que va empeñándose el lance y las desgracias que amenazan á esta ciudad si no se logra contener por medios pacíficos á los que perturban en tanto grado su quietud... votó, con los comisionados de los Colegios y Gremios que se hallaban presentes, una Misa solemne en obsequio de su Patrona la Virgen de las Mercedes, y acción de gracias, para luego que esté completamente logrado el sólido restablecimiento de la tranquilidad pública*» ⁽²⁾. S'envien nous comissionats a la Catedral y, a força de prechs, d'instancies y d'exposició, se consegueix que quedi en silenci la campana «*en el mismo instante que se acababa de hacer el voto*»; y allavors l'Ajuntament aprova el Memorial que, en conseqüència del mateix, ha de posarse immediatament en les mans de la Nostra Senyora de la Mercè, y s'organisen pera la vigilància d'aquell vespre diferents rondes o quadrilles formades cada una per un noble y diversos comissionats dels Colegis y Gremis, dividintse la ciutat per barris. També resol demanar al

(1) Arxiu municipal, *Acuerdos* de 1789, fols. 130 a 132 v.

(2) *Acuerdos* de 1789, f. 133.vo a 134.

bisbe y al Capítol que donguin orde de treure, fins nou avís, els batalls de totes les campanes de Barcelona, com així fou executat, inutilisant aquest medi de commoció.

El dia 2 se reuneix de nou l'Ajuntament, al matí, amb els caps de corporacions y classes, pera donar compte de un ofici rebut del Capità general; mes, quan s'anava a tractar del mateix, arriba noticia de que tornen a formarse grans aglomeracions de gent cridanera y que la plaça del Palau en bull; s'aplaça la sessió pera la tarde; se formen les rondes o patrulles; corren als llocs amenaçats y se resol que, amb cada una d'elles, hi vaja un regidor portant el distintiu o *banda* a fi d'esser reconeguts sense excusa ⁽¹⁾. Per la tarde s'examina la situació, que sembla no haver millorat; se reglamenten les rondes improvisades els dies anteriors, les quals continuaran de nit sens que per are «*se aposte en las plazas la tropa como lo había ofrecido S. E. á fin de que estuviere pronta por si alguna ronda la necesitaba*»; se reben els oferiments de altres membres de la noblesa, dels advocats, dels fabricants, dels comerciants; s'autorisa a les patrulles per enviar a la Ciudadela a qualsevol que mereixi esser castigat o pres com a sospitós y s'indiquen les providencies adoptades pera la fabricació y distribució diària del pa, amb quin objecte assisteixen diàriament al Pastim y a les taules comissionats molt segurs. Mentres uns regidors recorren la ciutat al front de les patrulles, els que descansen se constitueixen en sessió permanent per donar cap a tot lo que 's presenti. El mateix dia 2 a la nit se reb noticia de que les turbes intenten assaltar els forns del Clot, que treballen també pera l'abastiment de Barcelona. Se crida al majordom del Pastim y a diversos forners del interior pera veure si 's compta amb medis de resoldre 'l conflicte. Per l'hora de la crida no 'n compareix més que un: en Francesch Parés, el qual assegura que basten els forns y 'ls operaris de dintre de Barcelona pera subvenir al consum de la capital y 'ls seus suburbis, y que, en quant a blat y farina, l'escrutini fet dies anteriors acusava en poder de particulars una existencia com de cinch mil quarteres. Per lo que toca an els forns públichs o corporatius, en Fèlix Baliart, majordom de la Canonja y l'Inquisició, manifesta poch després que en el Pastim hi queda una existencia molt crescuda y que en la Canonja no baixa de cent cinquanta quarteras, haventli manat els seus principals que corrin els forns tant de nit com de dia y que tregui del magatzem tota la farina que vulgui. Atenent també a la conveniencia de vigilar les portes, se pren l'acort de que, així que s'obrin, hi hagi una inspecció de tres o quatre subjectes de confiança a fi de que no 's treguin furtivament de Barcelona carros ni càrreges de pa o farina, y pera «observar quina classe de persones entren y surten», encarregantse aquest torn als gremis de fabricants de mitjes, fusters, sastres y sabaters, qu'eren els més nombrosos. Y, per últim, en vista de l'excusa encoberta que li ha dirigit el

(1) *Acuerdos de 1789, f. 135 y 136.*

capità general y a que ja s'ha fet referencia, acorden ferli present la seva gratitut per tals declaracions y dirli al mateix temps que *«haviendo entendido que en otros parages del Principado ha havido atrevimientos semejantes,... si conviene para contener y remediar dichos insultos, puede S. Exa. desprenderse sin reparo de toda la tropa que hay en Barcelona, pues á más del servicio que están haciendo los Colegios y Gremios de apartar á las gentes perversas... guardarán gustosa y valerosamente la persona de S. Exa. y defenderán la Ciudad»* ⁽¹⁾.

Continuan les declaracions de blat y les ofertes de servey en els dies successius, cridant l'atenció la del extingit gremi de camàlichs o traginers de capçana, el qual perdura de fet, desde 'l terme de la guerra de Successió ⁽²⁾. El 5 de març se parla ja, en principi, de que 's tornin a posar els batalls de les campanes de les esglesies, y 's dona compte de qu'el capità general ha sostret el coneixement d'aquesta qüestió dels queviures a la Real Sala Extraordinaria de l'Audiencia que n'entenia, creant una especie de Junta de Subsistencies, de caràcter consultiu, composta de quatre magistrats, sis regidors y diversos representants dels Colegis y Gremis ⁽³⁾, com si volgués donar una satisfacció al esperit públich y fer compartir les responsabilitats als elements locals. Arriben demandes de molts pobles vehins y encare del corregiment de Mataró sollicitant auxilis de blat o farina de la nova Junta, y 'l municipi acorda no esser això de la seva competencia, que fins are s'ha reduït a vigilar la qualitat y 'l pes en la venda diaria, cuidant de tot lo demás: provisió, acaparament, distribució de partides, el capità general y 'l Real Acort, y comunica als seus comissionats l'orde de no intervenir en semblant qüestió, encare que 's proposi en la Junta per via consultiva, restringint la seva jurisdicció a les coses de Barcelona. Sobre aquest punt insisteixen el general en obtenir la cooperació de l'Ajuntament y l'Ajuntament y 'ls representants dels Gremis y Oficis en salvar la seva responsabilitat, marcant el dualisme latent entre les autoritats del rey y les autoritats de la terra. Altre volta el regidor Navia, en la sessió del dia 9, precisa les facultats del Ajuntament y vol que 'ls informes que dongui 's limitin al propi districte municipal, sense entrar

(1) *Acuerdos* de 1789, f. 136 a 138.vo.

(2) Aquest memorial, escrit entre les planes dels *Acuerdos* es el següent:

«Muy Ill.^{re} Señor: Juan Castells y Joseph Matas Faquines de Cuerda de la pnte. Ciudad con la mas atenta veneracion a V. S. exponen: Que en la pnte. Ciudad se hallan diferentes individuos que se emplean en el transporte por menor, y por el interior de ella. Estos sujetos son los residuos de una antigua Cofradia que bajo la invocacion de nra. Sra. de la Victoria estaba erigida en la Plaza nueva, la que suprimida por el R.^l decreto de la nueva planta, nunca ha podido lograr su restablecim.^{to} por haver tenido la desgracia de perder todos los titulos y documentos necesarios para ello: Pero su utilidad es tan conocida, como que sin embargo de su extincion, ella sola ha conservado sus individuos, aunque dispersos y sin forma de gremio ni cofradia en el antiguo exercicio de faquinear y en efecto se reparan muchos sujetos en las plazas publicas de esta Ciudad que prestan sus prontos oficios a los Ciudadanos, a quienes se ofrece hacer transportar alg.^a cosa.

Esta benignidad y tacita aprobacion que encuentran en V. S. en permitirles el exercicio de su oficio les estimula a ponerse a la disp.^{on} de V. S. ofreciendose en las actuales circunst.^{as} a contribuir, a [la] publica tranquilidad en el servicio de rondas, o en lo que mas fuere del agrado de V. S. destinarles.

Por lo q.^e rendidam.^{to} sup.^{can} se digne V. S. admitir los cortos servicios de los sup.^{tes}, y contarles en el n.^o de los Vecinos utiles de la presente Ciudad destinandoles, a lo q.^e fuese del agrado de V. S. Favor q.^e esperan merecer del acreditado zelo de V. S. Barña. y Marzo 3 de 1789.

Por Juan Castells y Jph. Matas que dizen no saber de escribir y de su voluntad, firmo yo Ramon Rodriguez».

(3) *Acuerdos* de 1789, f. 140 a 142.

a conèixer de lo que afecta a les altres poblacions. Sembla que aquell dia's considera ja assegurada la tranquil·litat material y's notifica al bisbe y al Capítol que les campanes poden tocar altra vegada, tornant els batalls que s'havien tret. Se suprimeixen també les rondes, exceptuant la que queda de guarda al Palau, reduïda a vuit homes dels Colegis o Gremis, un noble, un alcalde de barri y un moço de l'esquadra⁽¹⁾, y des d'allavors se pert, en les actes successives, el rastre del famós *rebombori*.

Heus aquí, donchs, un epissodi anàlech an els que occorrien a França al mateix temps, amb incendi de panaderies, assalt de forns o magatzems y atentats contra acaparadors. Mes, ¡quina diferencia en les mides de govern y en l'estat d'esperit que suposen! Els nobles surten a calmar les passions; els frares son cridats a resoldre 'l conflicte valguentse del seu prestigi y ascendent sobre 'l poble; quan l'Ajuntament no sab per hont pendre, invoca l'intercessió de la Patrona de la ciutat y posa en les seves mans el memorial de 1.er de març, que's publica el mateix dia. El desacort entre les autoritats nostrades y les vingudes de fora, entre l'element català y l'element oficialista o foraster, glateix en totes les actes, papers y representacions. S'hi veu també l'afany d'atribuir la violència y la pertorbació a una colla de desarrelats, externs y sens amor a Barcelona. El memorial de referencia, encapçalat *Soberana Señora*, després de pregar a la Mare de Deu de la Mercè que intercedeixi pera la pau dels barcelonins, posi remey a les llurs necessitats y convenci al rey de la fidel adhesió dels seus súbdits de Catalunya, declara que totes les malifetes se deuen *á un corto número de gentes desconocidas, no vecindadas, que por estas circunstancias solas, y la oposición manifiesta á las continuas persuasiones de quietud que les han hecho las Clases que componen esta numerosa ciudad, acreditan bien que Barcelona nunca ha conocido por hijos*⁽²⁾. De lluny ve, donchs, la suspicacia o la realitat que troba origens exòtics a les commocions de Barcelona y que atribueix a ínfimes minories trastorns que adquireixen gran transcendència. En el mateix document s'hi observa aquesta contradicció. Després de les declaracions transcrites se mostren dubtosos els firmants y plens de preocupació en poder desvanèixer lo que califiquen d'*horrible tempestat*. Tempestat horrible fou y no un simple motí esporàdic y de placeta; com que va tenir a la ciutat en plena anarquia durant varies setmanes y no's dissipà del tot fins que l'acomodatí comte del Assalt, fingint una malaltia, encarregà temporalment del govern al enèrgich y entenimentat comte de Lacy, de familia irlandesa, però nascut ja a Barcelona, per motiu d'aquelles expatriacions y contractes de tropes mercenaries, que també donaren a França, lo mateix que a Espanya, figures de tanta significació com la de Lally-Tollendal en els començos de la Constituent.

(1) *Acuerdos* de 1789, f. 142.vo a 146.

(2) Imprès de 2 p. foli, n.º 1112 del catàleg Andreu, formant part de la col·lecció Andreu-Bonsoms, existent en la Biblioteca del Institut d'Estudis Catalans.

Sembla que aquesta resignació d'autoritat va tenir a Barcelona la deguda eficàcia per les dots militars y polítiques del irlandès-barceloní, y quelcom d'això se recorda y dona a entendre en els panegírichs y elegies que, tres anys després, en ocasió de la seva mort, foren donats al públich. Però el vent d'aquella «horrible tempestat» corria per tot Catalunya amb violentes embranzides. Res queda consignat de la repressió que seguís el *rebombori* de Barcelona, si bé la tradició oral serva la memoria d'execucions tristíssimes y aborronadores. Se parla de certa dona condemnada per capitanejar una turba, a qui se li va oferir, en la capella, un troç de pa pera sostenir les seves forces, y que, amb crits punyents, rebutjava l'oferta d'allò mateix que havia anat cridant pels carrers en la nit del incendi y de la revolta. D'alguna de les repercussions observades fora de la capital, si que'n resta notícia menys incerta. Vich va esser un dels llocs ahont va rebrollar més intensament, quasi dos mesos després; y en Salarich, en el seu llibre sobre *Vich, su historia, sus monumentos*, etc., en fa aquesta menció: «la gran escassetesa de pa, que fou general, se va fer sentir també en la nostra ciutat, ocasionant una forta conmoció, que va obligar al govern suprem a donar ordes de gran severitat pera reprimir als revoltosos, dels quals uns 60 foren condemnats a la forca, encare que aquesta pena los fou després conmutada. Es molt vulgar el recort de dita revolta amb el nom d'*alborot del pa*»⁽¹⁾. Y, en altra de ses obres, molt posterior, afegeix una versió nova y breu, però que dona bastanta llum sobre l'origen misteriós d'aquells motins y els elements que'ls ataven o promovien en primer terme. Dia 4 de maig de 1789, precisament quan s'obrien els Estats Generals a Versalles, anota: «Per motiu de la gran carestia del pa, los anomenats *gitanos* y *castellans nous* promohuen lo alborot conegut ab el nom de *alborot del pa*»⁽²⁾. Aquesta plaga havia caigut sobre Catalunya com un núvol de llagosta, y'l marquès de la Mina ja conta en el «Epítome» de sa vida que precedeix a les *Máximas para la guerra*, qu'essent capità general de Barcelona, havia aplicat a treballar en els camins y passetjos de Barcelona els centenars de gitanos detinguts per orde superior. A la Novíssima Recopilació hi trobariem no poques disposicions del últim terç del sigle XVIII que demostrin el caràcter perturbador, en sentit públich, que revestia allavors aquesta invasió⁽³⁾.

(1) SALARICH, *Vich, su historia, sus monumentos, sus hijos y sus glorias*, Vich, 1854, p. 64.

(2) SALARICH, *Efemèrides vigatanes*, Vich, 1882, p. 38.

(3) Quaranta sis anys després veurem una cosa semblant. En els disturbis que en 1835 seguiren a la crema dels convents, el dia 5 d'agost, el mateix dia de l'assassinat del general Bassa: «una multitud de *marineros* y *gitanos* que recorrian tumultuariamente la ciudad armados de fusiles, trabucos, sables y puñales, con una bandera negra y tambor batiente, llevando en pos de sí innumerables alborotadores de la población, atacaron por la noche la fábrica de Bonaplata, Vilaregut, Rull y compañía, la primera de vapor que se planteó en Barcelona, y la incendiaron... Este atentado vandálico no fué cometido por los autores de la revolución, sino por un corto número de hombres de la hez del pueblo, á quienes instigaban los malvados que por envidia ó por interés particular miraban de reojo aquel adelanto de la industria catalana». — Pi y Arimon, *Barcelona antigua y moderna*, t. II, p. 927.

§ II

LA REVOLUCIÓ Y «EL CAS DELS CATALANS»; MISSIONS SECRETES A CATALUNYA

Siga com sigui, d'aquesta ona de convulsió que va anar rodant per Catalunya, amb més o menys força, fins a les darreries del mateix any, polítichs, diplomàtichs y observadors de l'esperit públich en feren deduccions quasi sempre arbitraries y subjectives. No obstant l'obra assimilista, despòticament iniciada a l'endemà mateix del 14 de setembre de 1714, seguida més tart per medis d'atracció y fins acceptada y volguda després pels catalans mateixos, l'homogeneïtat nacional estava molt lluny d'esser un fet en terres espanyoles. Covava, latent y somorta, la diferenciació en el fons dels caràcters, malgrat els esforços que d'un cantó y de l'altre, de baix y de dalt, se feyen per extingirla; y la més lleu excitació externa podia ferla rebrotar impensadament. D'aquí l'afany amb que ls catalans constituïts en autoritat o càrrech públich s'anticipen a la sospita, y la suspicacia amb que ls observadors o comentaristes s'anticipen a la coneixensa dels fets quan se tracta de desordes. Així hem vist als regidors y prohoms demanar a l'excelsa Patrona de la ciutat que tregui tot dubte del ànim del rey y no quedar tranquils fins que Floridablanca, amb data del 18 de març, els dona les gracies *por haberse dedicado con vigilancia, fatiga y zelo á contener y disipar la unión de la infame turba de gentes viles y facinerosos, facilitando de este modo el sosiego público*. Però totes aquestes protestes y segurances oficiosas y oficials no basten a destruir el persistent equívoc ni a aturar el judici temerari. Des de l'apelació de Catalunya a Lluís XIII de França, des de les intervencions de Lluís XIV, des de l'entrega de la seva causa nacional a les potencies extrangeres en un moviment de desesperació més llegendària que entementada, el qual va tenir per resposta l'iniqua pau de Rastadt y l'escarni més cínich de l'història; desde allavors «el cas dels catalans» havia quedat surant en l'aire de les cancelleries, amb la vaga noció d'una Catalunya sugestionable, mal cosida a l'Estat espanyol y propicia a totes les combinacions, així de la vella política dinàstica com de la nova y popular que començava a dibuixarse llavors. Setanta cinch anys de quietut externa y d'aplanament d'esperit no bastaren a destruir tal prejudici, que tantes complicacions li havia d'atreure. D'aquesta manera, les agitacions del Principat per causa de la carestia varen cridar l'atenció de tothom, amb independència de les demés ocorregudes a Espanya. Els governants les miren amb íntim recel; els embaixadors y agents diplomàtichs les anoten com un signe; els partidaris de la Revolució hi entreveuen una esperança remota y confusa, com si la bullanga del 28 de febrer y l'incendi de la casa del Pastim vingués a significar per Espanya lo que significà a París l'assalt de la fàbrica de Réveillon (enriquit amb la nova indústria de papers pintats) o sigui el primer acte revolucionari ostensible. Les notícies

d'aquí arribaren a Europa amb gran retràs, y no faltava qui fes coincidir la revolta catalana amb la presa de la Bastilla, per més que l'hagués precedida quasi de cinch mesos, poguent trobarse rastre de semblant confusió en algun llibre expositiu publicat no fa gaire⁽¹⁾. No faltava tampoch qui esperés grans novetats y mudaments de la convocació de Corts, decretada el 30 de maig pera reunir-se el 21 de setembre, amb l'objecte purament ritual y cerimoniós fins allavors de jurar el príncep d'Asturies, y amb l'aditament inusitat aquesta vegada *de tratar, entender, practicar, confesar, otorgar y concluir por Cortes otros negocios, si se propusieren y parecieren convenientes...*⁽²⁾.

Encara que violant tot istil y vella pràctica, ja que no se coneixien a Espanya Corts espanyoles propiament tals, sinó d'Aragó, de Catalunya, de Castella, varen entendre alguns a fora y adintre de la Península, que ls procuradors de les ciutats trobarien ocasió de pendre un camí paregut al dels Estats Generals a França y s'obriria una reforma política consemblant. Mes el desconfiat Floridablanca degué penedir-se de la resolució presa, així que tingué noticia clara pels despatxos de l'embaixador Fernán-Núñez y pels opúsculs y papers impresos que hi solia incloure, de com s'abrandaven les passions a casa del «vehí malalt», com havia de dirne poch temps després. La jornada sagnanta del 14 de juliol, les temeraries y insostenibles generositats de la nit del 4 d'agost, donàvenli tal volta desitjos d'anular la crida, per molt que comptés amb un estat del esperit nacional tan diferent a casa nostra. A pesar de tot, les Corts se reuniren, y si algú tractà d'aprofitarles en sentit de les noves idees, el seu impuls degué quedar ofegat en el viu monarquisme de l'immensa majoria.

Per lo demés se'n sap el resultat: l'abolició de la *lley sàlica*, introduïda per Felip V, y el jurament rigurós de mantenir secret aquest acort, del qual s'originaren després les impugnacions y subterfugis que donaren la base llegítima de les guerres civils. Per unanimitat se plegaren al desig del monarca, els dòcils y fervents diputats, presidits pel vell Campomanes en una de les grans sales del palau del *Retiro*, després d'haver jurat el príncep que devia esser Ferran VII, a l'iglesia de Sant Jeroni. Però ni les esperances secretes dels reformadors ni les inquietuts dels espanyols rancis, arribaren a compliment. No va haverhi les sorpreses que's desitjaven o temien; els propagandistes francesos començaven a moures, escampant escrits y *brochures*; vingueren notícies de les alarmants jornades del 5 y 6 d'octubre a Versalles, de l'anada dels reys a París, del triomf de la capital famèlica que havia conseguit emportarsen *le boulanger, la boulangère et le petit mitron*. Allavors, bruscament, se va donar comiat a les Corts reunides al *Retiro*, sense que ls nostres representants del Terç pensessin en acullir-se a cap Joch de Pilota. Carles IV, al sapiguer l'instal·lació de Lluís XVI a les Tulleries, diuen que exclamà: «Jo d'ell, hauria prefe-

(1) ALBERT SAVINE, *L'abdication de Bayonne*, p. 44.

(2) MURIEL, *Historia de Carlos IV*, t. I, p. 13.

rit arriscar la vida davant de les meves tropes, que renunciar la corona de tal manera». Els setanta sis diputats espanyols se dispersaren sense altre recort que ls títols nobiliaris amb que no pocs d'ells se vegeren afavorits. «¡Quin contrast — escriu l'embaixador de Prussia, Sandoz-Rollin, el dia 8 de novembre — entre aquestes Corts y l'Assamblea nacional francesa! Tots els membres estaven agenollats, el cap descobert y els ulls baixos, quan el rey va aparèixer pera notificarlos l'acabament de les sessions.»

En mig de tant d'aplanament y sumissió, sols hi destaca la nota dèbil y quasi imperceptible dels nostres representants; y el nom de Catalunya revé, una y altra vegada, a inquietar l'atenció de la gent. Els diputats dels *Ajuntaments* a les esmentades Corts de 1789, tot protestant de la seva llealtat dinàstica, se presentaren com a «Diputació del principat de Catalunya» col·lectivament, invocaren el recort de la vella autonomia y aprofitaren les ocasions de fer valer amb orgull l'activitat, l'amor al treball y l'heroisme de llurs compatriotes⁽¹⁾. L'historiador Baugartem defineix aquesta actitud am les següents paraules: «Se complavien en presentar resoltament a Catalunya devant y en oposició de les demés provincies». D'aquesta oposició latent, esperaven tal volta ferne dins d'Espanya una base política favorable a la Revolució francesa els seus capdills parlamentaris y periodístichs, que se'n mostren vagament enterats. Es d'observar la persistència amb que cultiven y mantenen semblant ilusió des dels mateixos començos dels Estats Generals, com si la diferenciació de Catalunya la denunciés a les copdícies estrangeres y en fes un país d'eterna combinació diplomàtica. Tal embrió d'esperança s'anirà engrandint fins arribar als propòsits explícits del general Dugommier, a les ponències del Comité de Salut Pública, als manetjos del Directori; y Napoleó recullirà tot aquesta herència en sos intermitents designis de portar fins a l'Ebre la frontera de França, que Lluís XIV ja havia fet recular fins als Pirineus.

Com deya abans, els emissaris francesos començaven a bellugarse per la frontera y per les ciutats principals, mentres venien també les avençades de l'emigració nobiliaria, que va precedir de bona estona a la sacerdotal. Els llibres referents a la revolució s'anaven esbargint per tot arreu, y amb ells se barrejaven també els escrits clandestins contra Floridablanca, perseguit per l'odi del partit militar o *aragonès*, de que Aranda era el centre, en oposició al partit *golilla*, o burocràtic, més encare que civil. Tot inclina, donchs, al primer ministre del cantó de la severitat; y mentres tanca el simulacre de Parlament, ordena als oficials de l'exèrcit que s'abstinguin de parlar de l'estat actual de França. La mateixa prohibició reben els comptats periòdichs oficials y els més comptats que sortien per privilegi; s'expedeixen les ordres del 18 de setembre y 1.er d'octubre, manant la detenció y escrupulós registre de tots els papers

(1) CONARD, *Napoleon et la Catalogne*, p. 11 y 12. — BAUGARTEM, *Geschichte Spaniens zur Zeit der französischen Revolution*, p. 261.

que s'introdueixin per la frontera y ports marítims, de tal manera que sols els embaixadors se exceptuaven de la detenció; el Sant Ofici publica un edicte condemnant fins a trenta nou llibres y opúsculs que semblen haver circulat anteriorment, y, amb pretexte de la carestia de grans, però amb el propòsit de descongestionar la capital de la monarquia, se mana que'n el terme de quinze dies s'allunyin de la Cort tots els estrangers o espanyols de provincies que s'hi trobin, si no justifiquen el caràcter de vehins. L'irritació que aquestes mides produhiren en el cercle dels francesos domiciliats a Espanya y adictes a les idees noves, ja es de suposar. Allavors els periòdichs de París comensen a ocupar-se de les nostres qüestions, y el seu llenguatge sempre despectiu y petulant, es el mateix que havien iniciat els viatgers del sigle XVII, que havien seguit Montesquieu y l'Enciclopedia, que havia estilistat foliculariament el «marquès de Langle». Aixís, *Le Phare Politique et Littéraire*, quasi en sos començos, dedica un comentari a la pujada de Carlos IV, y deixa entreveure la decepció que va produir a les horxateries del Palais-Royal el que'ls espanyols no aprofitessin les Corts del Retiro pera seguir l'exemple de la Constituyent, no sense afegir la diatriba contra'ls toros, que solia alternar amb la diatriba contra l'Inquisició. Pels primers dies de desembre obri el vell *Moniteur* sa rúbrica «Espagne», anuncia la prohibició de llibres y papers francesos, y el nom de Catalunya torna a sonar com un crit d'atenció: «Els catalans s'han sublevat», diu, y par que vulgui donar a entendre que ho han fet contra la prohibició dels impresos revolucionaris. Amb la propensió alarmista propia de tots els temps de revolta, afegeix que per llegir aquells escrits hi ha moltes persones preses, y «se diu que condemnades a mort», «que'ls soldats encarregats de protegir la execució s'han negat a ferho», que'l país fermenta. Però intranquil el diarista sobre la verossimilitut d'aquestes noves tan gratuïtes, declara que li arriben del Bearn y *nous ne savons pas* — termina — *si les français ont voulu flatter leurs voisins et leur faire honneur de sentiments qu'ils n'ont peut-être pas encore manifestés* ⁽¹⁾. Una y altra volta, en el terme de dos anys, els veurem tornar sobre'l mateix punt, no pèrdrel de vista, tenirlo en observació constant. «Respecte a la disposició dels espanyols envers les novetats de França — escriuen amb freqüència els corresponsals del *Moniteur* y els agents del govern de París — cal fer una distinció radical entre provincies y provincies.» «Espanya es una colecció d'estats, per dirho així, més que de provincies»; y es necessari, per orientarse, aixecar «el mapa geogràfic de l'opinió». Les provincies de la frontera — solen afegir, — o siguin Catalunya y les Vascongades, estàn més enterades que les altres de les nostres qüestions; se mostren «assedegades de notícies»; la prohibició no ha fet més que avivarlos la curiositat y s'hi troba «qui fa dotze y quinze llegües de camí pera aquesta especie de contrabàndols» ⁽²⁾.

(1) *Moniteur*, 16 de desembre 1789.

(2) Vegis especialment l'extracte d'una carta de Madrid que publica el *Moniteur* del 28 d'abril de 1791.

Però, ¿fins a quin punt la realitat de les coses responia als desitjos dels entusiastes? ¿No hi hauria més de subjectiu que de verdadera consistència objectiva en tals insinuacions? La trama dels fets mateixos que s'han d'esdevenir, ho farà veure. Per ara basta recordar la situació general de l'esperit públic a tot Espanya: una minoria reduïdíssima d'*éclairés* favorable a les reformes, un ínfim ressiódu de joves de primer vol escalfats en silenci per l'espectacle de l'Assamblea francesa, y les noranta nou centèssimes parts del regne, adictes a la tradició religiosa, monàrquica y de les costums antigues. Sigui o no l'efecte del despotisme del Sant Ofici, l'estat de fet no es menys innegable; y, no obstant el seu fervent galicisme, l'ha de regonèixer l'expatriat Marchena en una *Memoria* confidencial dirigida al ministre de Negocis Extrangers de França, Le Brun, allà per desembre de 1792. S'organisen allavors dos comitès, un a Perpinyà y l'altre a Bayona, pera preparar la revolució a Espanya. Marchena s'ofereix pera treballarhi, y no veu altre camí que la convocatòria de les antigues Corts, contra els elements francesos dels expressats comitès, més ideòlegs y rectilinis encare, que volen anar dretament a l'Assamblea y la República filosòfica, indivisible y una. Fa observar al ministre l'error que això suposaria y el desconeixement que involucra del cas espanyol. No hi ha a l'altra banda dels Pirineus — vé a dir — ni homogeneïtat *nacional* ni homogeneïtat *social*. No hi ha homogeneïtat nacional perque se tracta d'un aplech d'Estats y pobles distints y quan «se parla de Corts a Espanya, cal distingir entre les de Castella, les d'Aragó, les de Valencia, les de Catalunya y les de Navarra. L'organització de cada un d'aquests cossos diferia completament dels altres. El poder y l'influència dels municipis *era moltíssim més considerable y l'autoritat real més limitada a Catalunya que per tot arreu*... No hi ha homogeneïtat social perque no s'hi troba en lloch el nivell uniforme d'il·lustració que distingeix a la França del dia. «L'estat actual d'Espanya es ben diferent...; que no 's pensi vèurehi un Mirabeau, un Brissot o un Condorcet. Sens dubte hi ha gent il·lustrada, pero hi manquen aquests grans genis capassos d'obrir els ulls de tot un poble y regenerar la nació.» Ademés, els que pugui haverhi, no 's comuniquen ab la multitud, per temor a l'Inquisició, que 'ls imposa hàbits de fingiment y els fa pareixer dòcils a unes pràctiques amb les quals no conformen. Creure que 'l poble havia de secundar un moviment tan radical, es creure un absurde. Heus aquí, donchs, reduït a fórmula, lo que segons en Marchena, ofereix la realitat social del seu país: «no hi ha més que dugues classes d'homes: els uns completament il·lustrats y els altres completament supersticiosos» (1). De tot això en dedueix que la revolució espanyola ha de ferse sobre el fonament de les Corts antigues, encare que amb el propòsit subreptici de minarles y conduirles al terme de la

(1) MOREL-FATIO va publicar *in extenso* aquesta Memoria (Arx. de Neg. Extr. de França, «Espanya», vol. 634, n.º 165), en son treball *José Marchena et la propagande révolutionnaire en Espagne*, que pot veure's a la *Revue Historique*, t. XLIV, setembre-desembre 1890.

llibertat moderna, basada en la rahó. «Espanya, amb diverses províncies que tenen costums y usatges molt diferents; *Espanya, que ha de reunir-se a Portugal, no deu formar altra cosa que una república federativa*. Se pot, donchs, deixar subsistir les diferents Corts [de cada antich regne], y fins y tot deu fer-se així, per la conveniència mateixa de la nació.» D'aquesta manera apareixen, cronològicament, l'afirmació republicana y la federal tot a l'hora, en la successió de les nostres idees polítiques. A la Memoria den Marchena, propia d'un futur girondí com era ell, hi adhereix un altre espanyol, Hevia, secretari o agregat al personal de l'embaixada d'Espanya a París fins no feya gaire, que va juntarhi unes *Reflexions* en idèntich sentit; però la tendència furiosament unitaria y jacobina no havia de tardar en presentarse, encarnada per en Santibáñez, expatriat també, dels que havien acudit a França pera «respirar les aures d'un poble venturós y lliure», segons la fraseologia d'aquell temps.

Are bé: quin lloch corresponia a Catalunya en aquest «mapa geogràfic de l'opinió» ideat pel corresponsal del *Moniteur*? Difícil es contestar categòricament a tal pregunta. La més lleugera precaució històrica aconsella esperar dels fets mateixos la solució y veure com reacciona la nostra terra responent a les distintes excitacions que des de fora li arriben, are en forma d'emigrats contra-revolucionaris, are com agents de la revolta. Per lo demés, no cal oblidar el caràcter atribuït per aquells dies a la cultura catalana, utilitaria y tècnica y poch o gens filosòfica. Encare que hi hagués artistes que havien viatjat, metjes, químichs y matemàtics que haguessin estat en correspondència científica amb els principals corifèus de l'Enciclopedia, nobles que haguessin pagat tribut a la moda de *correr cortes*, no hi havia a Catalunya — o quant menys no s'en troben rastres — una tradició de volterianisme y filosofisme semblant a la que va produir el nucli d'Azcoitia a les Vascongades y s'escolà després en el Seminari de Vergara. No s'hi registra un moviment com el de Salamanca ni com el de Sevilla; no queda memoria ni d'un D. Ignaci Manuel d'Altuna que hagués merescut el més fort panegíric que cap home arrenqués a la ploma misantròpica de Rousseau ⁽¹⁾, ni d'un romàntich marquès de Mora que hagués obtingut les preferencies de Mlle Lespinasse, furtantles a tot un d'Alambert, y hagués sigut consagrat a Ferney per l'imposició de mans del patriarca. No vol dir això que els llibres de Montesquieu, de Raynal, de Diderot, del mateix Rousseau fossin desconeguts a la gent instruida de Catalunya, ni que a les poblacions y encontrades de la frontera no s'hi trobés una comunicació d'esperit amb l'esperit tanspirenaich molt més intensa que a la capital y a la regió del centre y del mitjorn. En Pella, en la seva nodrida *Historia del Ampurdán*, ens parla d'aquells «advocats y homes de lletres de Girona y la costa que se fadigaven el cap en llargues lectures de certes obres que han sortit després, en les

(1) *Confessions*, llibre II, part VII.

seves llibreries, entre infolis de dret romà y Decretals», sense perjudici de que les mateixes comarques «passassin a la reacció més enèrgica y exaltada, quan els primers desmans revolucionaris... que, amb vius colors, referien els emigrats francesos» (1).

En efecte: quasi desde el mateix instant de la presa de la Bastilla, allà per agost y setembre de 1789, comença a Espanya l'entrada, si no de fugitius y expatriats rigurosament dits, quan menys de personatjes a qui les primeres turbulencies y el paper que havien representat fins allavors aconsellaven ferse oblidar per un quant temps, en espera de que's resolgués aquella crisi. Entre 'ls primers sona 'l nom de Sartines, ex-ministre de Lluís XV, que havia nascut a Madrid, y que contava amb molts afectes y relacions a la colònia francesa de la capital. Perquè ha de tenirse en compte també que, desde el *Pacte de família*, els militars d'una y altre nació, passaven del servey de França al d'Espanya y inversament, segons ho desitjessin; y l'exèrcit espanyol estava plè de generals y oficials francesos, com l'exèrcit francès en comptava per centenars dels nostres. Així, per exemple, el duch de Crillon, el de Saint-Simon, el baró de Batz — després famós contra-revolucionari — havien servit a Espanya, mentres passaven al servey de l'altra corona el príncep de Salm-Salm, cunyat del duch del Infantado, o el futur dantonista Guzmán, que va pertènèixer de la casa del comte d'Artois. Tot aquest teixit de parentius y amistats estimulava la vinguda d'aquells a qui 'ls crits de: *à la lanterne! à mort l'aristocrate!* no feyen agradable la vida, abans tan dolça, vora el Sena o en els castells camperols. Mentres arribaven a Madrid personatjes d'altura, presidents de parlament, *robins* com Fitz-Gerald o el marquès de Fontenay, primer marit de la Teresa Cabarrús, disfressant amb títol de viatge de plaer una ausencia imposada per la pòr, baixaven a l'Empordà, o per l'extrem oposat, a Guipúzcoa, *hobereaux* y gentilhomes de pagesia, cadets de Gasconya, nobles llengadocians. Cada nova ocurrencia de la vehina nació repercuteix a Espanya, y particularment a Catalunya, amb noves entrades: després del 14 de juliol y l'establiment del rey a París, ahont de fet quedava ja presoner y vinculat a la revolució; després de la fugida a Varennes, Barcelona esdevé, poch a poch, el centre de reunió y de conspiració dels realistes del Migdia de França y el punt de contacte amb les enviats de Turin y de Coblença, no menys que de la contrapartida dels agitadors jacobins. Aquí desembarquen, procedents de Gènova, els emissaris que tot seguit envien els prínceps, y aquí s'embarquen altre volta amb direcció a Italia, a Gibraltar, a Inglaterra. Fins aquí s'esmunyen igualment els infatigables exploradors dels clubs. Perque no obstant el seguit d'ordes de Floridablanca contra els llibres y papers revolucionaris, la propaganda continua y se troba manera d'introduirlos acudint a totes les

(1) PELLA, *Historia del Ampurdán*, p. 744.

combinacions. Una carta al *Moniteur*, de data 24 de desembre del 89, assegura qu'el decret de l'Inquisició que condemna els escrits en favor de la llibertat civil y religiosa es executat «amb més rigor que bon èxit.» «Un opúscul lliberal y prohibit se ven molt car, segons diuen». Entre aqueixos trenta nou títols del edicte del Sant Ofici, que's refereixen tan sols als primers cinch mesos de la Revolució, s'hi troben el follet de Necker, *De l'importance des opinions religieuses*; el de la abbé de Mably, *Des droits et des devoirs du citoyen*; relacions de la presa de la Bastilla, *cahiers* d'agris y reclamacions pels Estats Generals, diaris com *Le Courrier Patriotique* y les *Révolutions de Paris*, y després diverses traduccions castellanes que circulaven manuscrites: el *Discurso sobre la libertad francesa*, sermó del abbé Fauchet en els funerals de les víctimes de la Bastilla; el *Catecismo francés para la gente del campo*; el *Discurso* de l'Alexandre de Lameth sobre els bens del clero, etc., etc. D'especial interès pera Catalunya s'hi menciona també el *Procès-verbal des Assemblées particulières de la noblesse des comtés de Rousillon, Conflent et Cerdagne*.

Carles IV y Floridablanca se troben respecte de la França revolucionaria en una situació delicadíssima: d'un costat, les noves idees constitueixen un gros perill per la seva propia corona, y de l'altre costat, el *Pacte de Família*, encare vigent, y la sort mateixa de Lluís XVI, els imposen miraments, escrúpols y contemporisacions les més contradictories. A ells ha acudit el pobre rey de França pera depositar sa protesta secreta de manca de llibertat; a ells acudeix igualment el comte d'Artois pera resoldrels a pendre l'iniciativa de la lluita contra la Revolució y a ells se dirigeix amb insistència el govern oficial de la nació vehina pera regularisar les relacions diplomàtiques, protegir els seus súbdits, impedir que l'allunyament arribi a llensar a Espanya en braços d'Anglaterra, la secular inimiga. L'embaixador Lavauguyon, se mou dins d'un ambient equívoch y fals: es l'embaixador del rey, del antich règim, de la vella França, y l'Assamblea el vigila y fins el desaprova, mentres a Madrid Carles IV se nega a que'l substitueixin y declara que no li seran grats els successors que se li proposen. An aquesta embaixada oficial s'en hi junta molt aviat un altra, oficiosa, però més efectiva: la del duch d'Havré, representant dels prínceps y de la causa realista pura. Però Floridablanca, en mig de la seva aversió pels excessos revolucionaris, va comprendre, potser millor que cap altre home d'estat europeu, la situació gravíssima y compromesa de Lluís XVI, guardat a París com en penyora de les maquinacions dels seus germans y parents, quines prenes y propòsits estaven molt lluny de satisferlo. Irònicament havia dit algunes vegades que tota la política del príncep de Condé estava dirigida per Mme de Monaco, y la del comte d'Artois per Mme de Polastron, a la qual trobarem més envant a Barcelona. «¿Qu'esperar — afegia — d'una gent molt més preocupada de les seves diversions y plers que del restabliment dels seus drets hereditaris? Tants diners com els dono resulten absolutament per-

duts, com els sis millions de reals que va donarlos el rey de Nàpols.» Preveya la força dels aconteixements, que podien portarlo a una ruptura amb França; la paraula «guerra», anava sonant a mitja veu a les dugues corts; se feyen preparatius, igualment atribuïbles a precaució contra Inglaterra pel conflicte de la bahia de Nootka, que a propòsits contra la Revolució; se negava a reconèixer el nou estat de coses sense rompre ostensiblement y, per un instant, l'Assamblea francesa requerida a complir el *Pacte de familia* y prestar a Espanya contra els anglesos el socors que li era degut, volgué convertirlo en *Pacte nacional*. Mes el caràcter impertinent y baladrer dels emissaris francesos y de no pocs domiciliats; la seva inmixtió en els assumptes interiors afavorint tota especie d'intrigues contra el primer ministre; la seva propaganda incessant, qu'esbargia *pamphlets* y anònims contra el rey, contra la reina, ja públicament entesa amb en Godoy, contra el mateix Moñino, donaren motiu a noves severitats, y se pensà, per primera volta, en establir un cordó a la frontera, ja que no bastaven les mides de policia interior a preservar-se del contagi. El dia 18 de juny de 1790, entrant al Palau reyal, Floridablanca va rebre dugues punyalades a l'espatlla. L'agressor, detingut, resultà dirse Paul Perès o Peret, de nacionalitat francesa, nat a Bigorre, segons una declaració que després va contradir, el qual a Madrid exercia de cirurgia feya molts anys. Se va creure aquest crim relacionat amb les idees revolucionaries, quan no tramet directament pels jacobins. Al escàndol que fan, repartint clandestinament els *Crimes des rois de France* y els *Crimes des reines de France*, s'uneix el de *Les quatre Venus*, entre les quals va inclosa Maria Lluïsa de Parma. Tot serveix pera caldejar els esperits y portarlos a la desconfiança y a la mutua aversió.

A Catalunya comença a advertirshi, desde mitjans de 1790, moviment de tropes de cap a la frontera pera constituir el cordó ideat per en Floridablanca. Mentrestant, la Revolució fa la seva via, y un desorde darrera un altre, un decret darrera un decret, una exigencia darrera una exigencia, redueix al rey al últim extrem. Adoptada per l'Assamblea la bandera *tricolor*, se presenten a Barcelona barcos francesos mercants que gosen desplegarla; el general s'hi oposa y no passa res més per allavors. Els emigrats van en augment y semblen ser per ells totes les atencions de les autoritats, mentres la població francesa d'antich establerta aquí, els grossos y petits negociants o botiguers que formaven la colonia, per lo comú afectes a les noves idees, son tinguts en sospita, vigilats, molestats y a voltes despedits. Les topades entre els dos elements son el nostre pa de cada dia: per les converses en el cafè o en la rebotiga; per les maquinacions oposades, en sentit realista o en sentit revolucionari, que s'atribueixen mutuament; per presentarse en el teatre ostentat la cucarda blanca o la cucarda roja. S'adverteix també que l'entrada y acumulació dels fugitius, es causa de que s'extengui un estat d'opinió fortament contrari al nou orde de coses, una aversió general cada dia més pronunciada contra tot lo francès.

Això exaspera als «patriotes» y fa que redoblin la propaganda, que 's mostrin més agressius, qu'extremen la temeritat y l'audacia. Un comerciant establert a Barcelona, M. Morris, detingut a conseqüència de les seves prèdiques y posat en llibertat baix de fiança, té que esser prè de bell nou y en definitiva expulsat per la seva intemperant conducta⁽¹⁾. Més tart el veurem formar part del comité de Perpinyà pera l'insurrecció d'Espanya. El mateix encarregat de negocis, d'Urtubize, escriu al seu ministre, Montmorin: «tot francès es mirat com un home que vol suscitar la discòrdia... El nom de francès es un signe de reprovació general.» Aleshores es quan pren més força l'agitació y quan els clubs, en un esforç suprem, tracten de remoure l'esperit d'Espanya, principalment sobre la base de Catalunya. A pesar de que tots els símptomes son aquí contraris a la propaganda, fora de petits cercles sens transcendència, no perden la fè; y unes voltes per creureu així y altres per conservar l'optimisme entre els seus prossèlits, asseguren que «la cosa marxa», donen valor colectiu a qualsevol manifestació isolada de simpatia o curiositat, y s'entreguen a il·lusioneries profecies de revoltes y alçaments, com si haguessin de trobar a la nostra terra un nou Brabant. Clar que una curta minoria, esperonejada per la prohibició, cerca els papers francesos y posa en joch tota mena de combinacions y enginys pera aconseguirlos. Una carta al *Moniteur*⁽²⁾ parla d'haver sigut ensenyats una porció de goços per anar a buscar a la frontera els farcells de periòdichs y llibrets «y algún n'ha caigut ja en poder de la policia». Fins en pobles de la Manxa els oficials de carabiners tenien diaris de París, proporcionats pels contrabandistes; la precaució pera burlar la vigilancia del govern arribà al extrem de ferlos passar per Amèrica y tornarlos en vaixells vinguts del Perú⁽³⁾. El malhaurat succés de la fugida a Varennes y l'humiliant tornada dels reys a París (juny 1791) commogué fortament a l'opinió espanyola y decidí, a França, la sort de la Revolució. Els emigrats augmenten. Ja no son casos individuals o de familia; entren colectivament. Se tracta de nobles perseguits, d'oficials y desertors dels regiments realistes que 's subleven o disolen; dels primers bisbes y sacerdots que se sustreuen a la violencia, un any abans de l'expulsió en massa dictada contra els «refractaris». Quan el general de Brissac arriba a Barcelona, ja hi troba «vuytcentas persones de distinció que s'hi havien refugiat». Abans de fi d'any, passaràn de dos mil y seràn distribuïdes per distints indrets de Catalunya, si bé amb molta tolerancia y aceptació de persones per lo que 's refereix a viure o entrar y sortir de la capital.

Els horrors que compten, les ardents declamacions a que s'entreguen tenen més eficacia que 'ls documents y discursos revolucionaris; s'emporten l'esperit

(1) Arx. de Neg. Extr. de France, *Espagne*, vol. 629, f. 283.

(2) Número del 28 d'abril de 1791.

(3) Despaig xifrat de d'Urtubize, de 22 de setembre de 1791, extractat per Geoffroy de Grandmaison, *loc. cit.*, p. 58.

públic y capgiren el sentiment de molts que havien guardat fins allavors una actitud expectant o una punta de simpatia envers la reforma acomesa. D'això s'en adonen els conductors del moviment y els decideix a jugarshi el tot per tot, a inondar Catalunya d'emissaris, a promoure, oficialment diriem, la revolta. Floridablanca no s'havia adormit y cuita en seguir els passos dels pertorbadors estrangers y dels comptats espanyols que s'els escoltaven. Va crear una junta o comissió d'investigacions, montant una policia de que parlen amb enveja els embaixadors de les demés potencies. Encarregat d'aquest servey a Catalunya en concepte de comissari general, encare que mantenint reservada la seva missió, fou un home verdaderament llest y temible: el conceller don Francisco de Zamora, que sembla haver montat casa a Barcelona y viscut aquí fins a les derreries de 1791, en que passà a la part occidental de la frontera dels Pirineus, després d'organisar un servey de confidencies sorprenent per tots conceptes. El conceller Zamora no era un simple encarregat de la vigilancia: era un element polítich posat a la vora dels capitans generals en forma semblant a la dels futurs enviats y procònsuls de la Convenció vora els exèrcits de la República. Els fragments que havem pogut conèixer de la seva correspondencia, amb Floridablanca primer y més tart amb Godoy, el fan veure com un home ple de sagacitat, perillós y sense escrúpols, imbuït en les idees regalistes y centralisadores a ultrança, comunes a tots els *golilles* d'aquell temps. Quedat a Biscaya fins a la Pau de Basilea y recordant el paper de Macanaz contra Catalunya després de la guerra de Successió, assevera en ses cartes confidencials la defecció del exèrcit y l'entrega d'ànima dels guipuzcoans a la República francesa. Allavors aconsella al duch d'Alcudia, mig en punició de lo passat, mitj en previsió de desllealtats noves, qu'aprofiti les tropes encare reunides en aquell territori per arrencar y rompre definitivament els Furs d'Euskalerrria, unintla a Espanya sense diferencies y «amb una d'aquelles grans obres que no hem vist des del temps del cardenal Cisneros o el gran Felip V.» Confessa que semblant empresa seria, avuy per avuy, molt odiosa a les provincies: pero vegent qu'entrarien a participar del comers d'Amèrica y a disfrutar d'altres beneficis, *sucederia lo que con Cataluña al principio del siglo: que lloró la pérdida de sus privilegios, que desprecia hoy mismo y ridiculizan sus propios escritores en el día* ⁽¹⁾. Motius no faltaven pera justificar la precaució ni per encarregarla a persona tan experta y diligent, no obstant la manca d'eco que trobaven els agitadors a la part de Catalunya. El despit per les mides del govern a últims de 1791, per la ruptura del *Pacte de familia*, per l'aproximació a Anglaterra, per la mateixa ineficacia de la propaganda en el poble, els porta a redoblar la seva insistencia, a mostrarse confiats, a anunciar pròximes repressalies, a divulgar falses noticies y a fer creure que tothom està pels france-

(1) Carta de Zamora a Godoy de 10 d'agost de 1795, extractada per MURIEL, *Historia de Carlos IV*, t. II, p. 262 y 263.

sos y s'els espera amb els braços oberts. Y, no obstant, quan escriuen confidencialment y no per mantenir el foc sagrat desde el *Moniteur* o desde la tribuna dels Amichs de la Constitució, diuen amb tristesa: «L'impossibilitat de penetrar dins les províncies espanyoles, d'exténdrehi els nostres principis, de ferhi passar les nostres produccions revolucionaries, ha fet fracassar complertament aquesta institució»⁽¹⁾, els comitès de Perpinyà y Bayona. Y un home com M. Masson, resumeix en aquesta forma les confidencies documentals qu'havien passat per les seves mans al escriure *Le département des Affaires étrangères*: «Espanya estava inondada de missioners republicans, però l'esperit de les poblacions no s deixava seduir fàcilment per les seves prèdiques: molts d'aquets agents no varen deure la vida més que a la generositat dels sacerdots»⁽²⁾.

No se perdien, certament, els expressats missioners per manca de diligència, de recursos, de voluntat, així els més obscurs com els de major prestigi. Tal, per exemple, un que allà per octubre de 1791 va recorre les ciutats y viles del Pirineu occidental y arribava el 2 de novembre a Perpinyà, punt estratègich pera internarse a Catalunya sempre que li convingués, dirigint la campanya d'agitació. S'hostatja a Perpinyà a casa de M. Gili o Gilis. Però aquest M. Gili es amich d'un confident de la vigilancia espanyola, qui, amb tota habilitat y sense ferse sospitós, en treu les claricies que li convenen. Els francesos acaben de fer esforços extraordinaris pera introduir papers subversius, havent lograt que «un dels més perversos», el titulat *Ça ira*, penetrés en gran quantitat per la banda d'Aragó. La carta del conceller Zamora que ns ha conservat aquestes notícies assegura que el viatjer portava lletres per fortes sumes sobre cases de banca de Barcelona y Manresa y sobre altres de Saragossa, Pamplona y Sant Sebastià. Diu també que posseeix cartes comendaticies pera Madrid y diverses poblacions, «ahont escriu molt y d'ahont reb respostes baix de sobres diferents». El presenta provehit de llibres espanyols, com si s preparés per un estudi polítich o històrich; en la seva maleta el confident hi havia vist per sos propis ulls les *Constitucions de Catalunya*, ademés dels furs de Biscaya, Navarra y Aragó. Parlant íntimament amb M. Gili, s'alabava de que, abans de tornar a París, deixaria sembrada en tota Espanya la llevor de la discordia. A tal objecte, y prenent com de costum la nostra terra per punt de partida, *ha dispuesto, luego que ha llegado a Perpiñán, se traduzca la Constitución francesa en catalán, cuya obra han empezado MM. Verdier y Gispert, de que ha visto mi corresponsal un fragmento*⁽³⁾. Afegeix que els membres del govern municipal de la ciutat rossellenesa li anaven tot seguit al entorn y *lo cortejan mucho*, com si s tractés d'una eminencia revolucionaria. Y, en efecte, el cas no era pera

(1) Arx. de Neg. Extr. de France, *Espagne*, vol. 322; f. 128, citat per Geoffroy de Grandmaison.

(2) Pàg. 268.

(3) Carta de Zamora a Floridablanca (14 desembre de 1791) que posseïa y donà a conèixer D. Modest de Lafuente.

menys. Abans de dos anys el mon tremolarà aborronat devant d'aquella figura encongida, d'aquells ulls de fredor metàlica, d'aquells llabis prims y contrets, d'aquell front rebut cap enrera: devant de Robespierre, en una paraula, que aquest es el comissionat que's presenta a les portes de Catalunya.

La versió del seu nom, que trasmet el conceller Zamora, ha fet passar inadvertida la presencia a Espanya del advocat d'Arras, aduch dels que coneixen aquell document. «Ha vingut — diu — desde París a la frontera M. Roberts Pierre»; però's tracta amb tota seguretat del futur dictador, perquè, además d'esser molt freqüents en aquella època les falses grafies, la carta afegeix un poch més envant que'l nou vingut es de la familia d'aquell Damiens que volgué assassinar a Lluís XV, y consta per totes les biografies y estudis sobre Robespierre que se feya corre allavors aquesta historia o llegenda del parentiu entre el passat regicida y el regicida futur⁽¹⁾. Per altre part, aquestes mostres de deferencia y adulació que li otorguen els patriotes de Perpinyà, corresponen perfectament a l'importancia que començava a pendre entre tots els corifeus del partit popular, mercès al seu volgut isolament, a la seva estudiada reserva, a la seva afectada austeritat. Y, finalment, aquesta excursió pirinenca coincideix amb una ausencia de París, l'única o casi única de que fan menció les vides de l'implacable convencional. Els constituyents havien acabat la seva tasca; havia jurat el rey el còdich polítich y l'Assamblea va quedar dissolta el 30 de septembre de 1791, després de resoldre, en virtut d'una moció del propi Robespierre, que'ls seus membres no serien reelegibles en les pròximes eleccions, de les quals havia de néixer la Legislativa. Allavors desapareix de París, com uns dos mesos, fent una estada a la seva ciutat nadiua y, sens dubte, el viatge polítich de que tractem. A últims de novembre estava de retorn, y el dia 28 reapareixia a la tribuna dels jacobins, ahont fou acullit amb fervent entusiasme⁽²⁾. En Pere Vidal, docte arxiver y historiador ben conegut de la Revolució francesa al Rosselló, s'ocupa també de la vinguda d'aquest M. *Robert Pierre*, amb referencia a la mateixa carta d'en Zamora, sense caurer en la personalitat efectiva del personatge y creguentlo un emissari del club y de la parcialitat del propi Robespierre, a qui posava per sobre d'en Marat en sos discursos dels Jacobins⁽³⁾. Entre les figures de segon o terç orde de la

(1) Entre'ls qu'atribueixen caràcter de llegenda a semblant parentesch figura en Lenôtre, el qual, en son estudi «Chez Robespierre», el menciona sols a títol de curiositat. Tal vegada si l'erudit narrador d'episodis hagués pogut conèixer el document en que jo acabo de fundarme, hauria variat d'opinió, ja que's tracta d'un testimoni rigurosament contemporani del subjecte y anterior a la seva immensa y trista anomenada, y sembla qu'es en Robespierre mateix el que's considerava ó feya passar com a parent del regicida executat. Diguem, per últim, qu'en Lenôtre presumeix que semblant llinatge té un origen irlandès que's troba de totduna baix la forma de Robert Spierre, fins a convertir-se en l'actual. Altres sostenen que'ls dos germans sobrevivents d'el frustrat assesi de Lluís XV, privats per sentència de portar may més el llinatge o nom de familia (Damiens) reuniren els dos noms propis o apelatius (Robert y Pierre) fentne un llinatge nou: *Robert-Pierre*. Consta també que en els Estats Generals el diputat se deya y firmava: Roberspierre. — V. LENOTRE, *París révolutionnaire*, París, 1909; p. 3 y 4.

(2) *Nouvelle Biographie Générale*, article Robespierre.

(3) VIDAL, *Histoire de la Révolution française dans le département des Pyrénées-Orientales*, Perpinyà, 1886, t. II, p. 86 y 87.

Revolució figurava, en efecte, un M. Robert, després convencional, a qui va pendre Danton de secretari, quant fou nomenat ministre de Justícia, el 10 d'agost de 1792, y que, més que per sa pròpia importància, resultà conegut per haverse unit amb Mlle Keralio, escriptora de momentània popularitat. Però no li es aplicable el parentesch de Damiens, que inclou, al meu judici, una rahó definitiva en prò del viatge d'en Maximilià Robespierre, al qual, segons el mateix document d'en Zamora, devia succeir ben prompte el de M. Tabau (Rabau?) de Saint-Etienne, venint de París amb provisió de fortes quantitats per donar una nova empenta a la propaganda. Quin rastre deixà la visita d'exploració de l'*Incorruptible*, quina eficàcia tingueren els seus manetjos pera preparar el terreny y «llençar els pobles contra els reys, allà ahont els reys llençaren els pobles contra França», no tenim fins ara elements pera escatirho amb certesa. ¿Qué pensaria l'incansable lector de Rousseau, en les nits tranquiles de la fusteria de Duplay, sobre aquestes velles Constitucions de Catalunya que s'en havia portat en el seu equipatge? ¿Quin efecte produiria als nostres compatricis la versió catalana de la Constitució del 91, que hem vist encarregar a la diligència den Gispert y den Verdier, amb el farisaisme tirànich d'afalagar el sentiment de patria y fer de la llengua un instrument de perfidia y dominació? Tal volta, anys després, aquell exemplar de les Constitucions de la nostra terra, redolaria per les taules del Comité de Salut Pública, mentres el paralítich Couthon preparava la seva ponència sobre la proposició d'anexionar Catalunya a França y s'inclinava a ferne una república independent. Y es possible que l'acudit d'en Robespierre d'usar l'idioma dels catalans com element de propaganda, deixés en els negociats y ministeris una tradició recollida més tart per Bonaparte o donés l'exemple al mateix general Ricardos pera servirsen, en sentit espanyol, en els dies que s'acostaven de la *guerra gran*.

Perque la convicció d'esser inevitable estava en el fons dels esperits, no obstant les negatives y les notes diplomàtiques, no obstant la manca de cabals en el Tessor y la voracitat de la reina, que sols pensava en aplicarlos a les seves dilapidacions y llargueses amatories. Les tropes s'acostaven a la frontera durant la segona mitat del 91 pera establir el cordó que Floridablanca pretextava esser necessari a la tranquil·litat d'Espanya, mes en realitat pera trobarse previngut en el moment necessari. Per tots aquells sis mesos, les notícies son vacilants y contradictories, en mig de la desconfiança mutua que transparenten. Les mides d'expulsió que s prenen contra ls francesos no avecindats, encare que suavisades en la pràctica; el jurament exigit an els altres de renunciar al seu fur d'extrangeria, de sometres a la jurisdicció del país, de professar y defensar la religió catòlica, son causa de que les passions s'exaltin y els esperits s'enfureixin. Un corresponsal del *Moniteur* a Barcelona escrivia a principis d'agost, després de donar compte de l'arribada de reforços en direcció a la frontera: «Pareix que l general Lacy ha manifestat al govern certa inquietut

sobre la fermentació que s'observa en aquesta província... La cèdula d'expulsió dels estrangers l'ha feta augmentar... Se creu que ella es portada al extrem a Madrid y als seus voltants, d'ahont més de 10,000 persones seràn expulsades... El jurament serà exigit a tots. Els detalls d'aquesta instrucció farien igualment honor an els inquisidors de Goa y de Venecia»⁽¹⁾. La correspondència de d'Urtubize amb el seu ministre, fins que vingué M. Bourgoin a rellevarlo, està plena d'incidents de l'expulsió, de queixes contra les intrigues dels emigrats, de conflictes y topades de frontera. Amb tot, no perden els exaltats l'esperança de que Espanya s'aixequi y de que Catalunya en doni la senyal, prenent per realitat objectiva quasi sempre els propis desitjos o l'intimitat dels petits cercles en que 's movien els negociants establerts a Barcelona. Aquell mig any enter se passa en continua alternativa. Are se parla de que 'ls catalans, enfurits de totduna per les prèdiques dels fugitius contra-revolucionaris, retornen de la primera impressió y que això 's deu «als emissaris prudents y conciliadors» que s'envien de Perpinyà a Catalunya, no menys que als enviats per ells a França; «aquests *Drets del home* reconeguts per la nació francesa — diuen — han acabat per exhalar un aroma saludable que tothom voldria transferir a casa seva». Are tornen, en cambi, els pessimismes, s'assegura que 'n el concell predominen els partidaris de la guerra, que 'l comte de Lacy ha fet conduir fins a la frontera, per un destacament de granaders, l'intemperant cònsul de França a Barcelona; que 'l comte de Cifuentes, altre del generals que manen el cordó, fa registrar als *chodronniers*, *rémouleurs* y demés ambulants, per por de que portin papers subversius; que a causa de tantes vexacions els *auvergnats* mateixos que exerceixen a Espanya els seus petits menesters tracten d'exirsen y que 's compten per centenes y per milers els francesos qui s'en van, amb gran perjudici del comerç y la riquesa pública⁽²⁾. Els *sans-culottes* fan creure que Espanya caurà d'un moment a l'altre sobre el Rosselló pera invadir la França y restablir la vella tirania; els espanyols, sugestionats per lo que compta l'emigració, temen que a l'hora més impensada l'allau furiosa de les llegendes jacobines baixi a enderrocar temples y convents y a portar l'incendi, la violació y l'extermini fins al cor mateix de Catalunya. Y mentres tant els comissionats, els espies, els observadors de l'esperit públich van y venen d'un país a l'altre pera donar la versió justa o pera treballar en favor de la causa respectiva; y cada volta el malentès es més fort y la situació més embullada y confusa.

No feya dos mesos encare que Robespierre havia tornat a París, y ja 's posava en camí pera una nova exploració política de Catalunya, de caràcter oficiós y ministerial aquesta vegada, el personatge curiós a qui devem el llibre plè de notes vives, mes no aprofitat fins avuy, que 's titula: *Lettres écrites de Barcelonne à un zélateur de liberté qui voyage en Allemagne, ou Voyage en Es-*

(1) *Moniteur*, 28 d'agost de 1791.

(2) *Moniteur* del 4, 5 y 14 setembre y 7 y 20 d'octubre, entre altres.

pagne... par M. Ch***, Citoyen François. La primera edició es de 1792 (París, «chez Buisson, libraire, rue Hautefeuille, n° 20», y Lyó, «chez Bruyset frères, rue S. Dominique»); però hi ha un'altra edició de l'any següent, també a casa del mateix Buisson, amb la particularitat de que allavors ja s'declara l'anònim, donant-se a conèixer l'autor verdader, el qual, per altres motius, ha tingut llarga fortuna en tots els dominis de llengua castellana, com que amb el seu mètode o gramàtica havem rebut les primeres nocions de francès els espanyols de sis o set generacions seguides. Tothom haurà entès que s'tracta d'en Chantreau⁽¹⁾. No sols el seu nom apareix ja sense vel de cap mena en la segona edició, sinó que també he trobat en el *Moniteur* un avís o remittit, així que acabava de publicar-la, en qu'esplika els movils de la seva expedició y per compte de qui la feya. L'obra pretenia donar «detalls verídics y circumstanciats: 1.er sobre l'estat en que s'trobaven les fronteres d'Espanya en mars de 1792, sobre el cordó que s'hi ha format y els preparatius de guerra que s'preten haver-hi sigut fets; 2.^{on} sobre els emigrants an aquell país, sobre l'acollida que hi troben y les seves intrigues, amb moltes anècdotes sobre tal punt a les quals s'hi ha afegit algunes reflexions y detalls filosòfics respecte de les costums, hàbits y opinions dels espanyols, etc., etc.». Y l'avís o remittit de que parlava a propòsit de l'edició del 93, diu així textualment:

Quand je publiai ces lettres pour la première fois, Dumouriez alors dans le ministère, et Bonnet, son digne factotum, exigèrent de moi que je m'enveloppassse du voile du mystère, et me défendirent, sur toutes choses, de ne point communiquer avec le Comité diplomatique. Comme je n'étais pas entièrement payé de mon voyage, j'obéis; et par le détour que je pris, je fis perdre la piste au commun des lecteurs; mais mon récit n'en fut pas moins marqué au coin de la plus exacte vérité: je défie qui que ce soit d'objecter le moindre reproche aux détails précieux que j'ai donnés, et que ceux qui craignent les Espagnols, ou vont leur faire la guerre, ne peuvent trop méditer, et auxquels on peut ajouter la plus grande confiance, d'après la présente déclaration que j'ai cru devoir à notre situation actuelle qui nécessite sur nos voisins les documents les plus circonstanciés. Signé CHANTREAU⁽²⁾.

El vèrtich que a França empenyia homes, partits y aconteixements, va fer que al publicar-se la nova edició de les *Lettres écrites de Barcelonne* perteneixés ja al món dels caiguts y dels execrats l'antich ministre que, per un moment, va

(1) CHANTREAU (PIERRE NICOLAS), nat a París en 1741, mort a Auch el 25 d'octubre de 1808. Va viure a Espanya cosa de vint anys. Tornat al seu país, abans de la Revolució, feya uns deu anys que s'hi trobava quan fou encarregat del viatge a Catalunya. De la seva primera estada a la Península data el *Arte de hablar bien francés ó gramática completa dividida en tres partes*. Va abraçar ab entusiasme les idees revolucionaries y també va escriure un *Voyage dans les trois royaumes d'Angleterre, d'Écosse et d'Irlande fait en 1788-1789*, y distints opúsculs y llibres d'actualitat política, entre ells un *Dictionnaire national et anecdotique pour servir à l'intelligence des mots dont notre langue s'est enrichie depuis la Révolution*, baix el pseudònim de M. l'Épithète. En 1803 va esser nomenat professor d'història a Auch, publicant una porció d'obres didàctiques d'aquesta matèria, entre elles la traducció de les *Tables chronologiques*, de John Blair. Havia ordenat igualment unes *Tables analytiques et raisonnées des matières contenues dans les œuvres de Voltaire*, molt sovint reimpresses en les col·leccions. No obstant les atrocitats qu'havia dit y fet contra Espanya, l'any 1797 s'el va nomenar corresponent de la Real Academia.

(2) *Moniteur*, 27 de juliol de 1793.

parèixer heredar el prestigi y les funcions de Lafayette; y fins la mateixa espasa de Jemmapes, qu'havia aixecat la Revolució quasi retuda, no trobava, mesos després, sinó execracions y blasfèmies. Dumouriez havia volgut enviar a Espanya un home que ja fòs coneixedor del país y de la seva llengua. Tal volta n'havia parlat amb un espanyol d'Amèrica, qu'anava a compartir els seus llogers militars, al servey de la França nova: el general Miranda. D'aquestes anades y vingudes y d'aquestes missions reservades, havia anat sorgint un personal d'agents oficiosos y secrets, qu'are servien pera vigilar els propis representants diplomàtics, are per entaular negociacions oficioses, are per provocar conflictes. Algun d'ells, com en Taschereau, els veurem sostenint aquest paper fins a l'invasió napoleònica, després d'haver servit setze anys abans pera espiar la conducta de Bourgoing y per intervenir en el comitè insurreccional de Bayona, un cop formant part de la guardia negra d'en Robespierre, un altre cop favorint l'ocultació de Teresa Cabarrús, al servey d'en Tallien més tart y sempre disposat a treballar sobre Espanya y contra Espanya, amb la candorosa ajuda y fins amb l'admiració incomprendible dels espanyols mateixos. En el llibre d'en Chantreau hi ha que distingir dugues parts: les declamacions filosòfiques, unes vegades llacrimoses y sentimentals a tall de Rousseau y altres vegades iròniques y punyentes a lo Voltaire, formen la part primera, qu'es un esplèndid resum de totes les incriminacions y diatribes corrents des de l'*Voyage de Figaro en Espagne*, del pretengut marquès de Langle, fins al article de M. Masson de Morvilliers en l'*Encyclopédie méthodique*. La segona part es l'objectiva y concreta: lo qu'en Chantreau conta haver vist y observat en la seva curta estada, sobre tot en lo que's refereix als emigrats francesos, venint a constituir un interessant retaule d'un moment interessant de la vida catalana que no es possible seguir sobre relacions ni documents propis. A mitjan janer de 1792 en Chantreau sortia de Tolosa, «ahont el poble cantava el *Ça ira*, però no volia admetre 'ls assignats»⁽¹⁾, y arribava a Perpinyà quasi enseguida. A Perpinyà, dels dos partits que divideixen a França no'n troba més que 'ls extrems. A donarlos crèdit, un s'esperava veure 'ls espanyols a la porta de la ciutat; els «patriotes» li semblen més obcecats y frenètics encare que 'ls «realistes». No's parla d'altre cosa, al alberch ahont s'hostatja, que de gent detinguda a la frontera y que torna sense poder passar més envant. El comissionat d'en Dumouriez va provehit d'un passaport que se li havia proporcionat a París y d'una forta quantitat en metàlich. Un tartaner català se li ofereix per portarlo en *silla volante* y el treu de dubtes sobre aquest pretengut rigor. «Senyor, — li diu, — la frontera està oberta a tothom; però a Perpinyà compten mentides tan absurdes com les que se senten a Barcelona en sentit tot oposat. Aquí son els patriotes que vos asseguren que quarante mil espanyols

(1) *Lettres écrites de Barcelonne*, Paris, 1791, p. 3. L'exemplar qu'he pogut disfrutar per aquest treball, va posarlo a la meua disposició el distingit català resident a Paris y valios col·laborador de *L'Avenç* en sa primera època, don Alexandre Cortada, a qui'm serà permès regraciar de tot cor per la seva amabilitat.

van a llençarshi a sobre, y allà sentireu als vostres emigrats dirnos als espanyols qu'un exèrcit de francesos se prepara a invadir Catalunya.»

Posat en camí, baixa de Perpinyà al Voló, del Voló a Bellaguarda, de Bellaguarda a la Junquera. A la porta de la vila troba un destacament y els faccionaris l'acompanyen a casa del comandant, allotjat a la mateixa posada del poble. La guarnició de la Junquera son cent homes d'infanteria de guardes espanyoles y cinquanta cavalls del regiment del *Infante*. El comandant del lloch, que es el mateix capità de les guardes espanyoles, reb afablement a M. Chantreau; examina 'l passaport y el troba en regla; mana que li tornin un bastó-sabre que li havien decomissat. Parlen primer en francès y en castellà al cap d'una estona. El militar espanyol s'acabava de posar a taula, juntament amb altres dos hostes: tots pregunten al viatjer, amb vivíssima curiositat, si procedeix de París, y «com havia deixat allò». Les respostes son tot lo circumspectes que 'l seu paper li aconsella. Diu que ve a Espanya per tenirhi interessos y amb el desitj de viurehi; fa tot lo que pot pera despistar a la gent sobre 'ls mòvils efectius del seu viatge. Els dos desconeguts comensals semblen francesos emigrats y s'expressen en termes d'ardent monarquisme anti-revolucionari; l'enviat d'en Dumouriez sospita que tenien que veure amb el complot d'oficials que volien entregar la ciutadella de Perpinyà als realistes; el més important dels dos, un M. Langlade, pareix destacat allí per auxiliar y favorir l'entrada d'emigrats y desertors de les plasses pròximes. A la Junquera se li dona an en Chantreau un *transeat* fins a Figueras, ahont rebrà nou passaport fins a Barcelona,—aquest es l'estil,—després d'haver passat per l'aduanas y d'haver volgut besar l'administrador la firma del desventurat Lluís de França que figura encare en el passaport del viatjer. Un cop a Figueres diu que 'l fan anar d'Herodes a Pilat. De tot d'una el porten a casa del comandant, que 's un antich enginyer graduat de mariscal de camp, *L'Escofet*, com escriu sens dubte per sentirho dir així a la gent, ja que 's tractava d'un militar català, destinat a tenir dintre de poch notoria intervenció en la guerra contra 'ls francesos. El comandant militar de Figueres «no li va parèixer estar en sentit de la revolució»; tenia sobre la taula el *Mallet-Dupan*, el diari que 'l famós escriptor realista publicava a Ginebra aleshores, y estava amb ell un Pare mercedari. El general Escofet, envià en Chantreau a casa del batlle: l'apotecari de Figueres, que feya la seva partida. Les cartes li tomben de les mans, an ell y als altres jugadors, així que senten que 'l viatjer procedeix de París. Noves preguntes, noves curiositats, noves insistencies pera inquirir «com quedava tot allò». Billet de l'apotecari al general Escofet, tornada d'en Chantreau a la seva presencia y concessió d'un passeport fins a Barcelona y no fins a Madrid com desitjava; a Barcelona el comte de Lacy resoldrà. No obstant, per trobarse indispost queda un dia a Figueres; la posada estava plena d'emigrats: militars, sacerdots, gent de toga. A la tarde surt a passejar, juntament, amb uns francesos, també emigrats, qu'han de seguir amb ell fins a Barcelona,

y li es possible entrar al castell de Figueres, gratificant als guardians, segons compta, y començant les seves veritables funcions d'espia. *Monnoie fait tout, dit-on d'un bout de l'Europe à l'autre; c'est en Catalogne principalement qu'on vérifie la vérité de cet adage; là rien ne lui est impossible* ⁽¹⁾. El castell de Figueres tingut per inespugnable, se troba en el pitjor estat de descuit, segons el visitant, y «no detindria al destacament que volgués ocupar-lo més que'l moment necessari per montar una guarda». Ni un canó, ni un camí pera portarnhi. Les casernes o quartels estàn abandonats, sense més que 'ls milers de rates que s'hi passejen. Cap preparatiu aparent de guerra; però els emigrats que l'acompanyen y 'ls que no l'acompanyen sostenen, a pesar de tot, qu'Espanya ha d'atacar a França. «La veritat es — anota — qu'en aquest país no hi ha més que 'ls refugiats que vulguin la guerra.»

De Figueres en Chantreau s'en va a Girona, de Girona passa a Pineda, de Pineda a Mataró, y de Mataró, per últim, a Barcelona. Per totes aquestes ciutats y viles de trànsit, les mateixes trobades, els mateixos epissodis, els mateixos emigrats omplint els hostals, les mateixes preguntes sobre París, la sort del rey, la marxa de la revolució. El camí desde Girona y les terres y pobles que va trobant, li pareixen admirables y plens de prosperitat, com un dels millors fragments d'Europa. Arriben a Barcelona els passatgers y encare no han passat el pont plegadiç que 'ls seus vehículs o *sillas volantes* queden rodejats per la guarda de la porta, — probablement la de l'Angel. — Conduits al cos de guarda, se tracta de sapiguer si porten diaris o exemplars de la Constitució (1791) que s'havia proclamat mesos abans, la mateixa que 'n Robespierre feya traduir en llengua catalana; y acabat el regoneixement s'els envia al Govern militar, escoltats per una patrulla. «Per arribarhi — diu — va »esser precis atravessar la ciutat, en la part més animada y bronzenta, com la »*Bouqueria* y la *Rambla*, qu'es el passeig a la moda. Feya molt bon dia, eren les »quatre de la tarde y diumenge de Carnestoltes. Justament aquell dia y els dos »que 'l segueixen, tothom se tira al carrer, corrent amb màscara o detràs de les »màscares, amb aquella mateixa aflluència que haureu vist en semblants diades »en nostra *rue Saint-Honoré*, abans de la revolució que ha fet tombar tantes »màscares... La majoria dels qui passejaven no feya atenció al nostre pas... »Mes lo que per damunt de tot va fer còmica aquesta escena, fou que una »dotzena de xicots espellifats va seguir les tartanes desde l'entrada a la ciutat »fins a casa del governador cridant: *Aristocráta, aristocráta... vira, vira!* (sic) ⁽²⁾. Y això, segons el viatger, vol dir, en el Rosselló y païssos adjacents, lo mateix que *à la lanterne!*, si bé es possible que 's tractés d'una paraula mal entesa, com: *muira!*, o d'una versió idiòtica de *ça ira*. En fi: són rebuts al govern per un oficial, que prengué nota de les seves posades y va citarlos pera que l'en-

(1) *Lettres*, p. 31.

(2) *Lettres*, p. 57 y 58.

demà se presentessin al governador, marquès de las Amarillas, amb lo qual no fou tot acabat, puix tingueren que sufrir nous interrogatoris y presentarse també al capità general en persona, comte de Lacy, dos dies després. No trobant la porta oberta per anar a Madrid, se resol a passar a Barcelona y els seus voltants els quinze dies que li concedeix el comte de Lacy, renunciant a estudiar la disposició d'esperit de la cort envers de França, que era un altre dels objectes de la seva incursió⁽¹⁾. Allavors estudia la guarnició de Barcelona, l'estat de la Ciudadela y de Montjuich, ahont logra entrar, va a Montserrat y acut després a Tarragona, a Reus, a Martorell, pera sondejar les distintes colònies d'emigrats que hi formiguejen.

§ III

ELS EMIGRATS FRANCESOS Y L'AGITACIÓ CONTRA-REVOLUCIONARIA

Hora es ja de que posem la vista en aquesta multitud que ha anat baixant dels Pirineus y prenent refugi a la nostra terra. Desde el dia següent a la presa de la Bastilla, quan el furor popular ja havia immolat ses víctimes primeres: de Launay, governador de la fortalesa, Foulon, intendent general de finances, Flesselles, preboste dels marxants, les famílies més senyalades a l'odi de la multitud per les seves relacions amb l'*Austriaca*, prenen el partit d'allunyar-se momentaniament. Així el comte d'Artois, germà petit de Lluís XVI, els Polignac preferits de Maria Antonieta, la princesa d'aquest nom, la comtesa Diana de Polignac, la marquesa de Polastron, cunyada de la primera y favorita del comte d'Artois, la princesa de Lamballe, y els seus sèquits y cases respectives. Darrera segueix en Condé amb el duc de Borbó, fill seu; y els primers senyors de França y les primeres dames de la cort imiten aquest exemple: els Lauzun, els Villequier, els Duras, els Beauvau, y vint, trenta, cinquanta més... Se tracta d'una ausencia de tres mesos: lo necessari pera que'l poder reyal logri referse, dominar l'insurrecció y reduir els esperits a la calma de sempre. S'en van a Anglaterra, a Suïssa, als Països Baixos, a Italia, y roden de població a població esperant cada dia pera l'endemà la senyal de tornada. Aquests tres mesos se converteixen pera molts en deu anys, pera altres en els vinticinch que tardarà encare la restauració. N'hi ha que tornen a París, esclaus de l'afecte y gratitut, com la princesa de Lamballe, y els agafa el cataclisme a que ja s'havien sostret una volta. N'hi ha que no hi tornen may més y troben repòs en els cementiris de terres estranyes. Y mentres tant, cada convulsió dona nou impuls a la fugida: el 6 d'octubre, la festa de la Federació, la constitució civil del clero, el drama de Varennes, el 10 d'agost. Repercuteixen a moltes capitals de provincia les

(1) *Lettres*, p. 100.

convulsions de París y provoquen l'indisciplina de les tropes. Compromesa la seva seguretat emigren oficials, gentilhomes, burgesos notables, magistrats, amb ses famílies quasi sempre. Els camins van plens d'aquestes caravanes luctuoses; y anantsen els rics y els consumidors, acaben per seguirlos corrues de menestrals, de perruquers, de petits marxants arrastrats per l'antiga clientela. Ningú preveu les tribulacions a venir. «Es riguent y cor alegre que les costureres, modistes y provehidores de modes se fan *émigrettes*, amb l'esperança de trobar a l'extranger la fortuna que ja no es possible realisar a casa seva»⁽¹⁾. D'aquesta manera han anat entrant a Catalunya y fixantse de tot d'una a la regió del nord; més tart a Barcelona y Tarragona. Uns tracten exclusivament de que passi la tempestat; altres se proposen ajudar al alçament del Migdia, recrutar desertors, formar cossos d'emigrats, organisar a la frontera pirinenca un altre camp de Jalès. Per això els més ardents folicularis de la Montanya, els corresponsals jacobins de Madrid y Barcelona, no trigaràn a parlar amb motiu d'un viatge del duc de Borbó, d'aqueixes concentracions que vol sollicitar junt als Pirineus y «des de hont la *Coblença del Sur* podrà concertar els seus moviments amb la Coblença d'Alemanya»⁽²⁾.

Y aquesta es la paraula definitiva: tenim aquí durant dos anys, desde 1791 a 1793, una veritable Coblença del Sur. Representant oficial del comte d'Artois era a Madrid el duc d'Havré, que va arribarhi pel setembre del 91. Estava encarregat de sostenir la causa realista en nom del germà de Lluís XVI, contra Lluís XVI mateix, y d'obtenir d'Espanya que entrés en els projectes d'acció anti-revolucionaria; y encare que sense autorisació espresa del nostre Govern, ja de bon hora se troba a M. Pannetier a Barcelona obrint recrutament d'emigrants y desertors. Mentres Floridablanca se va mantenir en el poder, els refugiats realistes reberen continua protecció encuberta del ministeri: molts oficials dels regiments francesos de Médoc, de Cambrésis, del Rosselló, organisaven a la nostra ciutat un cos de cinch o sis cents voluntaris nobles, a qui Espanya donava un sou⁽³⁾. Sembla que M. Pannetier comunicava amb M. de Langa, expresident del Parlament de Toulouse, que havia quedat a França a l'objecte d'extendre la deserció y enviarli els fugitius⁽⁴⁾. Per diversos anuncis del *Diario de Barcelona* — començà a publicarse en la segona mitat de 1792, — se pot induir que se'ls havia destinat un quartel. Avisant la perda d'una carta important, dirigida a cert M. Delherm de Larsene, diu en una ocasió, que poden deixarla en l'oficina del mateix diari «ó en el Cuartel de los Emigrantes, al número 9»⁽⁵⁾. Son els que formaran la *Legion royal et catholique des Pyrénées*, primer a les ordes de M. Pannetier, y després a les de M. de Clairac;

(1) ERNEST DAUDET, *Histoire de l'Émigration*, t. I, p. 8.

(2) *Moniteur*, 10 de mars de 1791.

(3) Despaig de d'Urtubize, de 26 de mars de 1792.

(4) GEOFFROY DE GRANDMAISON, *L'Ambassade française en Espagne*, p. 89.

(5) *Diario de Barcelona*, 9 janer de 1794.

disolta per l'indisciplina que s'hi havia deixat sentir, se reorganisarà més envant amb el nom de regiment de la Reina. Les notícies que arribaven a França d'aquests preparatius y maquinacions, tolerats y a voltes favorescuts pel govern, enfurién als patriotes. L'imaginació n'exagerava el número y el perill, entre ·ls jacobins pera excitar l'opinió pública y entre ·ls aristòcrates pera mantenir esperances d'èxit. En el principi se parla dels 800 emigrants de distinció que ja havia trobat a Barcelona M. Brissac; més tart se fan pujar a 1.000 els que pululen entre Girona, Figueres y llocs pròxims, «amb la rabia al pit, professant el més negre fanatisme, que tots voldrien nadar en la sang de sos conciutadans»⁽¹⁾. Entre ·lls hi ha molts cavallers de Sant Lluís y «empleen la calúnnia y els medis més odiosos pera enfurir als espanyols contra nosaltres — diu el corresponsal de qui prenim aquests pormenors; — promouen disturbis en el nostre departament (Perpinyà); se sab que tenen dipòsits d'armes y se ·ls tolera. Se fa més: se ·ls acull am vius transports, *mentres que ·ls francesos que tenen reputació de patriotes són objecte de mil vexacions*. Mesos després, y seguint la mateixa exageració, se farà pujar a vuit o deu mil homes disposats a pendre les armes, el contingent de l'emigració a la part de Catalunya.

Vegem ara, suscintament, com s'havia anat escampant per Catalunya fins als començos de 1792, aquest riu de l'emigració, que no s manté fixa y immòvil, sinó sempre fluctuant y fonedija, amb entrades y sortides a totes hores, amb dispersions imposades per mida de govern, amb allunyaments voluntaris o forçats, propis del qui corre a la ventura. L'Empordà y la Cerdanya, reben el primer contingent, y tot l'any 92 es un seguit de fugitius que hi prenen refugi. Una *Relación de los franceses emigrantes avecindados en la villa de la Bisbal* en aquella data, que possehia y va donar a conèixer en Pella y Forgas, menciona com visquent en aquell poble personatges o famílies tan brillants com els Montalembert, com els Laborie, comtes de Champagne, com els comtes de Bertier, com els Dubarri, els Boyer, els Calprade⁽²⁾. En altres relacions existents al Arxiu de la Capitania general, consta l'estada o el pas de molts nobles de la mateixa avior: el comte de Pressac, de Combettes-Caumon, de Cambon, de Labarthe. A Figueres per lo mateix: quan en Chantreau entra a Espanya a principis de l'any, troba la posada tota invadida de militars, sacerdots y gent de toga. Entre ·ls militars hi havia el comandant major del Champagne, dos oficials del Cambresis, un del regiment del Maine y un M. Trubert, tinent dels *maréchaux* de França. Entre ·ls sacerdots — encare no s'havien portat al seu rigor les mides de la constitució civil del clero — hi havia dos rectors dels voltants de Tolosa, un frare de la Mercè, del mateix lloch y dos *prestolets* que anaven a Montserrat a reunir-se amb el bisbe de Lavaur, que ja s'hi trobava. Els altres eren dos consellers (magistrats) del Parlament de Tolosa, que havien

(1) *Moniteur*, carta de Perpinyà, 25 juliol de 1791.

(2) PELLA Y FORGAS, *Historia del Ampurdán*, p. 744.

emigrat amb les llurs famílies, dos joves que seguien cap a Barcelona y's declararen passants de procurador; y per últim, quatre o cinch infelissos espellifats, que's feyen passar per gentilhomes gascons, dels que volien recrutar un exèrcit de *ci-devants*. A Girona altre tant: una multitud de refugiats omple alberchs y dispeses, topa am sí mateixa pels carrers y s'hi mor de tedi, «encare que maten les hores lliurant batalles imaginaries» contra els seus compatricis d'enllà els Pirineus. La major part d'ells porten cocarda blanca y «no beuen un glop d'aigua que no sigui a la salut del comte d'Artois»⁽¹⁾, veritable rey de l'emigració més que'l pobre captiu de les Tulleries. Y per manera semblant a moltes altres ciutats y viles de la montanya y de la costa, desde Barcelona a Roses y desde Barcelona a Tortosa. S'en troben a tots els petits ports: a Vilanova, a Sitges, a Torredembarra, a Cambrils, a Martorell.

Els reunits a Tarragona hi menen una existencia mortalment ensopida y provincial. Per «una gent acostumada al gran mon, allò els resulta com una veritable Tebaida». Son una cinquantena de desenfeynats que han prè pel seu compte el passeig o avinguda y van a esperarhi la diligencia o les tartanes que venen de Barcelona portant forasters o nous emigrants. La major part son militars, cavallers de Malta, creuats de Sant Lluís. Quasi tots viuen a la *Fontana d'Or*, o hi menjen o s'hi escolen la tarde. Un exguarda de corps, M. de Saint-Sauveur, sembla tenir el major prestigi entre ells. «El matí el passen cassant o escriguent a França per a fomentar l'emigració; a mig dia fan visita a les dames de la seva coneixensa, *que no ls rebutjen pas*, y en havent dinat o tornant de passeig, van a jugar a casa d'un expresident de Burdeus, emigrat amb tota sa familia, entre ella dugues precioses senyoretas, y que tenia casa posada, y molt bona»⁽²⁾. Havien constituit un *Club* realista a imitació dels de París, y sembla que celebraven les sessions en una sala del Palau episcopal, cedida per l'arquebisbe Armanyà, qui tenia també recullits no pochs sacerdots francesos. A la taula de la fonda no's parla més que de la declaració de Pilnitz, de les darreres noticies de Coblença, de les pròximes esperances de contrarevolució; y un vas de malvasia de Sitges ajuda a caldejar l'entussiasme y expressarlo am visques fervents: *vive d'Artois! vive nos généreux frères de Coblenz! vive la charmante Antoinette!* El president del Club era un gros capellà tolosench, ajudat per l'exparlamentari de Burdeus. El dia que l'autor de les *Lettres de Barcelonne* assistí a la sessió, un oficial gascò — «*car je crois que toute le Gascogne étoit à Tarragonne*» — llegí un projecte de Memoria endreçada a la cort de Madrid, demanant que facilités l'organització dels emigrats en regiments; assegurava que eren en conjunt uns dotze mil homes a Catalunya (lo qual no resulta exacte, ni de molt) y que, amb armes y diners, podrien ells sols cobrir la frontera francesa. Aquesta exposició fou molt aplaudida y s'acordà

(1) *Lettres*, p. 44.

(2) *Lettres*, p. 282.

remètrerla l'endemà mateix. Després se llegí un nou imprès realista arribat de Tolosa, y va acabar la reunió, fent auguris diversos pera 'l dia del triomf. Més important que la de Tarragona era encare l'emigració acullida a Reus. Quasi tota vivia allotjada en els magnífichs pavellons que flanquejen el gran quartel de guardes walones: encare avuy imposa per sa grandiositat aquella construcció de principis del XVIII, servint de terme a una esplanada militar deserta y silenciosa. A Reus s'hi notava més intriga y activitat qu'en lloch: dos oficials de cassadors del Rosselló corrien sens parar de poble en poble pera obtenir dels seus compatricis que escrivessin a França recomanant l'emigració o assegurant paga y socors als que vinguessin. Els diners comencen a curtejar: el decret seqüestrant els bens dels emigrats produeix ja els seus efectes, però encare se troben engrunes pera subvenir a la necessitat de la colonia. Un coronell de cavalleria, un comissari de guerra, un togat de gran posició, sembla que ajuden generosament als seus germans de desgracia. Allà també, com a Tarragona, tenen la seua assamblea; y el *Club de la Restauration* els serveix per expandir amors y rancunies, anyorances y ociositat.

L'emigració eclesiàstica, que pren tot son impuls en la segona mitat del 92, entre les dates terribles del 10 d'agost y del 2 de setembre, havia tingut ja les primeres avençades en l'estiu del 91. La sortida dels sacerdots no mereix el nom d'emigració, com ha demostrat palesament M. Geoffroy de Grandmaison; fou una *expulsió* formal, una opció forcosa entre dos termes: l'apostasia o l'extranyament imposat als *refractaris* ⁽¹⁾. A últims de maig de 1791 se troben a Lles, poblet de la Vall d'Aran, quatre prelats de l'antiga noblesa de França, que fugen a les persecucions o que han sigut foragitats pels respectius poders comunals. Son l'arquebisbe d'Auch, M^r de La Tour-du-Pin Montauban; el bisbe de Tarbes, Mr Gain de Montagnac; el de Rieux, Mr de Lastic de Saint-Jal; el de Lavaur, Mr de Castellane. Aquest últim, fugint dels perills que l'amenassen a Bagnères-de-Luchon, tenint que escalar de nit les montanyes més esquerpes, pot reunir-se als seus germans d'episcopat, després de dotze hores d'estenuant fadiga. De Lles, acorden anarsen a Montserrat; son a Tarn el 13 de juliol, a Cervera el 21. Rendit de cansament el bisbe de Rieux, queda a Tremp, demana hostatje als dominicans d'aquella vila y més tart se retira a Bages ⁽²⁾. La cavalcada dels prelats fugitius, pels camins de la conca pirinenca, fins al cor de Catalunya, resulta emocionant. El sèquit se compon de trenta persones montades en mules, y de nou mules més que porten els bagatjes; per tot reben els bisbes mostres de respecte, de veneració, de fonda simpatia. Un d'ells, Mr Gain de Montagnac, comptarà més envant aquest viatge:

Tous les honneurs qu'on nous rendait dans les villes et les villages où nous passions, donnaient à notre marche un air de triomphe, et vous n'auriez pas cru que nous n'étions que des

(1) *Le Clergé français en Espagne pendant la Révolution*, articles publicats en *Le Correspondant*, n.ºs 5-6, 1891.

(2) CONTRASTY (l'abbé Jean de), *Le Clergé français exilé en Espagne (1792-1802)*. Tolosa, p. 40 y següents.

fugitifs. Le bruit de nos malheurs, répandu dans la Catalogne, attirait sur notre passage un peuple nombreux, qui venait même des endroits éloignés de notre route; il nous suivait en poussant des cris de joie, en demandant notre bénédiction et en nous offrant ses vœux pour la fin des maux de l'Eglise, et pour notre prompt retour dans notre patrie. Partout nous étions annoncés par le bruit des cloches et de la mousqueterie. Les *alcaldes* ou maires, les corps séculiers ou réguliers, venaient nous haranguer. On se faisait un plaisir de pourvoir à nos logements, ou nous offrait des rafraîchissements; quelque fois même nous avons été défrayés de tout, malgré nos instances, et quand nous insistions pour nous acquitter, on nous répondait que Dieu payait toujours assez les services rendus à ceux qui soutiennent sa cause... Vous jugez bien que notre réception à Montserrat n'a été ni moins distinguée, ni moins touchante que les autres. Tant de marques de foi et de catholicité sont consolantes sans doute, mais elles sont mêlées d'amertume, si on les compare à l'odieux traitement qu'éprouvent, dans notre malheureuse patrie, les évêques fidèles à leurs devoirs... (1)

Per una relació del governador de Puigcerdà dirigida al capità general, a qui donava compte periòdicament dels fugitius que passaven, se coneix la presència a Montserrat d'un tal Solé, familiar de l'arquebisbe d'Auch, de Jean Bermon, que ho era del de Tarbes, de H. Cloud y J. Leroux, familiar y ajuda de càmera, respectivament, del bisbe de Lavaur (2). Poch temps després, s'hi troben també els bisbes de Cominges y de Leictoure (3). Al principi esmersen la provisió de numerari per no ser gravosos al monastir. Venen més tart els temps calamitosos y s' desprenen de joyes y anells, empenyorant avuy un pectoral y demà una esmeragda o una cadena d'or. L'arquebisbe d'Auch y el bisbe de Tarbes, son com els consellers suprems de l'emigració sacerdotal y els dispensadors d'ajuda y almoyna. Prop de quatrecentes cartes escriu el darrer des de Montserrat als seus feligresos de França, valguentse de tots els medis pera que ls arribin. Quan els recursos s'agoten, no obstant la seva edat y patiments, pren la resolució de retirar-se a una de les ermites de la montanya, y s'en hi va sense noticia de sa propia servitut. Aquesta abnegació la perllonga per més de nou mesos, no tornant al monastir fins que 'l seu germà, marquès de Gain-Montaignac, li envia un socors de diners, seguit d'un altre, remès d'incògnit per la comtesa d'Artois (4). Darrera dels prelats havien vingut també alguns vicaris generals, alguns rectors d'importancia y eclesiàstichs eminents; però el plè de l'emigració no serà fins més envant y allavors coneixerem les vicissituds y penallitats d'aquesta iglesia proscrita.

Per últim, a la capital, Barcelona, no hi ha emigració ficsada perquè no's permet que s'hi estableixin els qui arriben. La pràctica es la següent: una volta arribats han de presentarse al general Lacy qui, després de dos dies de repòs, els dona a escullir el punt de Catalunya que més els agradi. Això no vol dir que no's faci els ulls grossos, que no hi hagi pròrroques d'indulgencia y que amb diferents pretextes, per rebre cartes, per cobrar diners, per fer provisions, no

(1) F. DUFFAU, *Epreuves d'un évêque français pendant la Révolution*. Paris, 1897, p. 104 y 105.

(2) Arxiu de la Capitania general de Catalunya, 1791, comunicacions dels comandants y governadors de plassa.

(3) *Lettres*, p. 105.

(4) VICTOR PIERRE, *Le clergé français en Espagne*, publicat a la *Revue des Questions historiques*, abril 1904.

tornin cada moment a Barcelona tots els emigrats que ho desitjin. Les posades y fondes estàn quasi sempre plenes y els cafès lo mateix, se tracti de la *Posada del Falcó*, en el carrer dels Escudellers, com de la *fonda de les Quatre Nacions*, «en el esquinaldo frente a las comedias», com del *Café de Rages* o el «del senyor Andreu», al costat del Teatre ⁽¹⁾. Quan en Chantreau arriba a Barcelona, per exemple, uns companys seus no troben lloch disponible a la *Fontana d'Or*, «ahont hi ha emigrats fins en els soterranis», y han de reunir-se amb ell al *Escut de França*, del carrer nou de Sant Francesch. La fonda s'omple ben aviat de tolosenchs que venen a saludar als nou vinguts, a enterarse de les darreres ocurrences, a veure si 'ls porten diners o encàrrecs de les llurs families ⁽²⁾. Les instruccions que té 'l comte de Lacy son sens dubte discrecionals y, si be no vol aglomeracions, exceptua de l'allunyament als personatjes de gran alcurnia, als dignataris de la cort, als enviats de Turin o de Coblença, als quals se permet portar inclús una vida d'ostentació. D'aquesta manera podem ficsar, a principis de 1792, l'estada a Barcelona—que no mencionen els estudis biogràfics—d'una de les grans estrelles de Versalles en el moment d'oscureix-se 'l cel del antich règim: la marquesa de Polastron. Del cercle íntim de Maria Antonieta, de la familia Polignac y oficialment amistançada amb el comte d'Artois, el seu nom havia sigut denunciat mil vegades al odi demagògic y, com el de la princesa Julia, el de Diana de Polignac y l'angèlica Lamballe, l'havia omplert també de llot y d'ignominia l'imaginació lúbrica dels folicularis. «Lluisa de Polastron, de naixensa Lussan d'Esparbès, es una dona jove, dolça, senzilla, modesta... Baix un rostre, de que la mirada constitueix la principal bellesa, amaga un ànima de foch» ⁽³⁾. Amb Mme de Monaco, favorita d'en Condé, y amb Mme Balbi, estimada de *Monsieur*, serà dins de pochs mesos una de «les tres divinitats» de Coblença, encare que la veritable y única «reina de l'emigració».

La seva casa, parada sumptuosament, se converteix durant el temps que passa a Barcelona, en la cort efectiva de la *Coblença del Sur*. De les moltes residencies de realistes que s'hi compten llavors «où l'on n'entroit que le panache blanc au chapeau», aquesta es la més important. Es possible que la Polastron hagués vingut a Espanya adelantant-se al comte d'Artois, qu'havia resolt fer un viatge a Madrid pera empènyer a Floridablanca en sentit de les seves pretensions; no's va trobar diplomàtica aquesta vinguda y el germà de Lluís XVI tingué per convenient renunciarhi. La marquesa dona reunions y saraus ahont s'apleguen la flor de l'emigració francesa y la flor de la societat barcelonina. El mateix emissari jacobí que logra esser convidat a un d'aquets saraus per exercir el seu espionatge, ens informa de que 'l capità general de Catalunya, comte de Lacy, tracta ab la major consideració als marquesos de Polastron y assisteix a les

(1) Veure els «avisos» del *Diario de Barcelona*, 1792 y 1793.

(2) *Lettres*, p. 61 y 62.

(3) ERNEST DAUDET, *Histoire de l'Émigration*, t. I, p. 107.

seves festes. «*Son Excellence est même aux petits soins pour madame l'emigrée, qui es fort aimable lorsqu'elle oublie les motifs de son voyage et qu'elle cesse de parler politique*», lo qual, afegeix, «fa de molt bon gust amb un jove oficial de Champagne que m'ha semblat, y a la marquesa també, l'emigrat de més bona figura qu'hagi sortit de França; es el cap d'Adonis sobre 'l cos atlètic d'Hèrcules...» La vena llibertina y depravada del *pamphletaire* parisench no s'atura aquí. Passa revista a la concurrència y li criden l'atenció la senyora d'un president de Tolosa, d'exuberant figura, y la seva neboda, que la tenia plena de gracia; dues dames de Burdeus, que s feyen les precioses; dues damiseles Bassecour, catalanes plenes de jovenívol encís, filles d'un major de guardes walones que més tart fou general, y «*une grisette renforcée qui étoit à la Polastron et peut-être à son mari*» (1). Descolla sobre tot l'element masculí de l'emigració de Catalunya el famós Lautrec, comte de Toulouse-Lautrec, qu'acabava de esser diputat a la Constituent. Ell assedia al general Lacy; ell va y ve de Madrid; ell es l'organizador, la paraula y 'l bras dels fugitius reunits entre l'Ebre y 'ls Pirineus. Els patriotes hi veuen una especie d'Antichrist y 'l consideren com «un petit Cromwell, amb menys capacitat, però amb tanta dissimulació y astucia», mentres en els saraus de Mme Polastron la turba dels emigrats el rodeja «com els pollets van entorn de la lloca». Això no obstant, el seu viatge a la cort no ha tingut bon èxit aquesta volta, y en Floridablanca, que tardarà pochs dies a esser exonerat, dona allargues als seus projectes d'organisar en regiments els nobles y refugiats francesos de la part de Catalunya. Aquestes reunions solen acabar, després de la dança, amb un preciós *ambigu* y «*c'étoit l'élégance parisienne la mieux entendue et du plus grand genre*». Les dames catalanes, conta l'espectador extranger, «que no havien vist may altra cosa que lo qu'elles anomenan el *refresch*, y qu'es una vulgar colació en la qual el xocolate ocupa el primer lloch», se sentiren fascinades per aquell refinament. Menjà tothom amb molta gana y s va beure amb més gana que s'havia menjat, començant per unes botelles del *ci-devant Bourgogne* y acabant pels vins generosos espanyols: Xerès, Màlaga y Priorat. Les senyores y molts convidats se retiren y no queda més que 'l petit cercle íntim y masculí. Allavors la bella Polastron «se mitj grisa y grisa als seus hostes» de fascinació mundana y de brindis fervents, recordant tal volta aquella nit, quasi la darrera de Versalles, en que la reina, les princeses y les dames del palau se presentaren en el convit dels guardes de corps aixecant una explosió de fidelitat que sona encare, a través del temps, amb el vell aire d'òpera: «*¡O, Richard! ¡O, mon Roi! ¡L'univers t'abandonne!*»

Mes aquests primers instants d'esperança y alegria havien d'esser breus. Els dies d'or de l'emigració estaven contats. Molts dels mateixos que sortiren de França sense més motiu que ferse 'ls perseguits y 'ls aristòcrates no tardarien

(1) *Lettres*, p. 137.

a veures presoners de sa propia vanitat o lleugeresa: proscrius a casa seva, sens recursos en terra estranya y vigilada y suspecta la familia qu'havien deixat, la qual acaba quasi sempre per seguir la ruta del estranyament. Aquest tema deixa d'esser a propòsit per a peces de circumstancies, com *L'émigrante ou le père jacobin*, que feya les delícies del públich en el *Théâtre de la République* ⁽¹⁾, y s converteix en cosa tràgica y tristíssima. La nova emigració d'aquest any no es ja florida ni opulenta com la del 1791, composta de títols, prelats y dignataris. Entren tot seguit fileres de desertors, de petits burgesos y menestrals del Mitgdia complicats en les tentatives contra-revolucionaries, llargues corrues de sacerdots perseguits amb motiu del jurament a la constitució civil del clero, y troben a Catalunya, com a tota Espanya, una situació més difícil que l'any precedent. El primer ministre, Floridablanca, qu'ha volgut obrir els ulls a Carles IV sobre la conducta de la reina, es bruscament despedit (29 de febrer de 1792) y empresonat en una fortalesa de Pamplona. Arriba el nou embaixador francès, Bourgoing, al temps que puja al poder el ja caduch comte d'Aranda, no sense franca satisfacció dels revolucionaris que, a pesar del temps transcorregut, esperen trobarhi de bell nou l'antich acòlit de Voltaire y l'enemich implacable de l'Esglesia. Tota la primavera y l'estiu del 1792 se passen en esforços diplomàtics pera desvanèixer rezels, dolcificar les providencies relatives als francesos, explicar els motius del cordó de tropes y trèurerli el caràcter de provocació. Al propi temps continua en gran escala la movilizació, la formació d'esquadres, la distribució de càrrechs militars. Els emigrats realistes compten y exageren, si això es possible, els horrors de l'anarquia que s'ha apoderat de la seva patria. Sien quins sien els veritaders propòsits del nostre govern, se va formant una opinió nacional que 'l mateix govern haurà de tenir en compte. La Revolució segueix a veles desplegadas, y 'l silenci hermètic dels periòdichs espanyols fa que tinguin una ressonancia encare més sinistra les relacions privades o 'ls papers clandestins. La curiositat espectant que, en les darrerries del 1791, havia seguit a l'acceptació pura y simple de la Constitució per Lluís XVI, se converteix altra volta en animositat així que les esperances de reconciliació entre la demagogia y 'l rey se fan enfora. Cada incident, cada sagnant epissodi dels que venen a preludiar el règim del Terror enfondeix l'abim que separa l'ànima espanyola y l'ànima catalana especialment, de la delirant exaltació francesa. La malifeta dels suïços de Châteaueux y 'l seu increible indult y apoteosi, l'Assamblea envilida per les turbes udolants, l'anada del poble a les Tulleries el 20 de juny, el tràgich 10 d'agost y la conducció del rey al Temple, son altres tantes ferides punyentes pera la conciencia tradicional dels espanyols.

A Barcelona, com a la frontera, les precaucions no poden esser més exagerades pera impedir l'introducció d'escrits, papers, estampes y joguines de regust patriò-

(1) *Moniteur*, anuncis d'espectacles del 5 de novembre de 1792 y successius.

tich. Son seqüestrades unes armilles de moda, mostrajades, que porten un cavall a la carrera y el lema: *liberté*. Se decomisen rellotjes, vanos y tabaqueres per contenir inscripcions o dibuixos de caràcter subversiu. Un viatjer que desde el Portús a Barcelona ha sofert cinch o sis reconeixements d'equipatge, tremola de por retrospectiva, dies després, al adonarse a la fonda de que porta una barra de cosmètic embolicada, per descuït, ab un troç de *L'Ami du Peuple*. La seva por augmenta quan veu que encare s'hi poden llegir aquestes paraules: «*lorsque le prince attente à l'acte conventionnel qui l'a placé sur le trône on peut l'en faire descendre*», y allavores el crema y no està tranquil fins que la prosa den Marat queda convertida en cendra ⁽¹⁾. Pochs dies després, allà pels començos de mars del mateix 1792, està a punt de produir un rebombori l'impremeditació d'una Mme Bonardelle, viuda francesa que tenia botiga de novetats establerta a Barcelona, la qual va exposar una *serinette* o caixa de música de les que s'estilaven pera ensenyar canaris y que repetia primorosament la tonada del *Ça ira*. Coneguda la cançó per un aristòcrata emigrat que passava, corre a denunciar el fet al governador, marquès de les Amarillas, posa en alarma a sos companys d'hospedatge y consegueix que la *serinette* sigui retirada per la força pública. Un registre minuciós a la botiga de la Bonardelle fa descobrir, entre un munt d'estampes de les que tenia per vendre, dues caricatures de procedencia anglesa referents a la fugida del rey y la seva captura a Varennes, amb inscripcions xampurrades d'anglès y francès: *Sacre dieu de King: is escape, is escape!* Y a l'altra banda: *Aha Begar de King: Mons. Lewis is retaken!* ⁽²⁾. Les estampes son recullides igualment, la negocianta ha de pagar una multa de sis centes lliures y queda «ensorrada pera sempre la facció dels *jacobins* a Catalunya», segons afegeix el comentarista despitat. Això pera que's vegi com filava prim la prevenció anti-revolucionaria; y no sols en l'esfera oficial, sinó també y principalment entre el poble, que no deixa de sentir desconfiança respecte dels mateixos emigrats realistes y catòlics, sortits de França pels ultratjes que s'hi feyen al trono y l'altar. La densitat diferenta de les dues atmòsferes nacionals y socials podria provarse comparant no ja la fè espanyola amb l'incrèdilitat francesa, sinó creencia amb creencia y fanatisme amb fanatisme. No poch dels nobles emigrats porten a l'ànima el corch del escepticisme filosòfic y la relaxació de les costums, elegants y frívols. S'en adonen tart del mal que s'han fet a sí mateixos erigint la negació relligiosa en gracia y exquisitat d'esperit; y sols es a l'hora de perdre els privilegis que's recorden dels íntims fonaments de la societat antiga, per ells socavats y disolts amb tots els corrossius de l'ironia y el sarcasme. N'hi ha que no s'hi poden fer may més a les pràctiques piadoses que sa condició de refugiats els aconsella. La llibertat del seu llenguatge escandalisa lo que els esperits forts de París ne diuen *momérie* espanyola, *morgue* catalana. No freqüenten l'iglesia, no son capaços

(1) *Lettres*, p. 29.

(2) *Lettres*, p. 335 y 336.

de sacrificar cinch minuts d'entreteniment o mitj hora dels seus òcis a una aparent devoció, y sovintegen els cassos en que 'l poble se'n estranya y fins se'n revolta.

Així, per exemple, lo succeït al hostal de Pineda, a principis del any, amb uns emigrats que acabaven d'entrar a Catalunya. Eren militars descreguts y anava entre ells el quartel-mestre del regiment de Champagne, el més volterià de la partida. Entrats de nit a l'hostal, el matí següent, diumenge, devien seguir cap a Barcelona. A punta de dia la campana del establiment comença a dringar; l'hostaler, l'hostalera, les moces del hostal a la porta dels dormitoris donen la veu de: ¡a missa! Fa fret; els passatjers riuen entre ells y 's giren de l'altra banda, sens badar boca. De la companyia sols se lleven per anar a l'iglesia dos infeliços *robins*. Pero heus aquí que, la missa dita, tothom torna a la posada, y 'ls tartaners, enfurismats diuen a un altre passatjer francès, coneixedor del país: «¿Com es, missenyor, que aquests cavallers ens fan creure que se'n van de França perque la religió hi es per terra, que vènen aquí a demanar ajuda pera restablirla, y no se 'ls pot fer anar a missa de cap manera? Com hi ha mon, que 'ls hi farem anar, costi lo que costi, nosaltres que no volem pagar els seus pecats!» Y altra volta criden, y reuneixen la gent al carrer, y fan entendre als recalcitrants que si no anaven a la segona missa, com acabaren per fer de mala gana, no 'ls portarien a Barcelona encare que 'ls arrosseguessin⁽¹⁾. Se parla també, en documents y escrits de l'època de no pochs oficials, *hobereaux* o cadets de Gasconya, llibertins, y sense creencies, que vivien a despeses d'altres emigrats austers y de bona fè: canonges, provisors, membres de parlament, afalagant el seu ardor cristià y dinàstich. Moltes vegades l'estranyesa o l'escàndol naixien de la diferencia d'educació, de la llibertat de modals, de la desinvoltura de relacions entre 'ls dos sexes. L'arquebisbal y reposada Tarragona, que havia acullit y consolat generosament als emigrats, se va sentir sobressaltada pel temps de que tractem, amb la mala acció d'un d'aquells fugitius y la lliviandat d'una damisela francesa, *émigrette* també, en companyia del seu pare. Mentres el president de S***, un dels prestigis de la toga francesa, se trobava una nit al Club realista de l'Arquebisbat «treballant per la causa del seu rey y de la vella patria», cert oficial del Vermandois, amich de la família, raptava a traició una de les filles del respectable parlamentari, Julia de S***, «*la plus jolie aristocrate qui soit sortie des mains de la nature*», la qual va perdre 'l judici fins al extrem de portarsen mil lluisos d'or de casa seva. Els emigrats de tot el camp de Tarragona quedaren inconsolables d'aquest fet, comprenent lo que 'ls feya perdre en l'estima moral del país. Una nova sotregada, pochs dies després, vingué a enfortir semblants rezels: un oficial dels que residien a Reus fou mort en *duel* per un de sos companys d'emigració, d'aquells tahurs de bordell que més semblaven haver fugit als deutes que a les persecucions re-

(1) *Lettres*, p. 48.

volucionaries. Havia emmanllevat diners al mort, y aquest no volgué deixàrlshi, atenent a que ja n'hi havia donat una altra volta sense que ·ls hagués tornat. De la negativa ·s seguiren paraules fortes, y de les paraules la mort del ignocent. L'austeritat catalana ·s revolta contra ·l matador, que va desaparèixer sense esser detingut després, y l'escrúpol religiós s'espanta d'aquell crim que feya morir un home sense confessió y en pecat mortal⁽¹⁾.

De la reserva desconfiada que van estenent tals epissodis, no se ·n alliberen els mateixos eclesiàstichs, no obstant la bona rebuda, la generositat, la compassió que per tot arreu troben «els nous confessors de la fè de Jesucrist». Poch o molt filtra fins aquí la noció d'un alta clerecia galant y palaciana, desconeguda a la nostra terra, del tipu Rohan, el cardenal del «collar de la reina», o del bisbe d'Autun, el futur apòstata Talleyrand-Perigord. Un dels corresponsals del *Moniteur* havia fet observar l'inversió en que ·l clero d'Espanya, en quant a ciencia y valor moral, se troba respecte del francès: bisbes y dignitats, — deya, — exceptuant una o dues diòcesis de vinculació nobiliaria, son ilustrats y purs, mentres que ·ls frares y la baixa clerecia valen menys que a França y son ignorants y malfeners⁽²⁾. Pero aquets sacerdots francesos, emigrats pera no diferir a un jurament cismàtich, pera salvar la puresa de la fè y l'integritat de la seva consciencia, obeeixen a un altre medi social, son producte d'un altre cultura, semblen, pels seus hàbits, afeminats o corromputs a la vora del clergue espanyol d'aquell temps, tan abandonat y poch cuidadós de sa persona. Se ·ls observa atentament; se ·ls recrimina per la delicadesa de gust més que per la glotonia; se ·ls fa un càrrech a alguns de presentarse sense la tonsura que s'havien tret pera burlar a les feres que ·ls empenyien y maltractaven, perseguintlos devegades fins a Figueres y Girona, y han de defensarse respectuosament de la seva sumissió a les costums nacionals y a l'etiqueta francesa, que exigeix la perruca riçada y ·ls cabells empolvats. «¿Què volien que fessim?» — exclamen en tò de disculpa — «es la lley de la nostra terra, lo qu'hem vist de criatures, lo que ·s fa sense malícia y per usança local...»⁽³⁾. Després dels bisbes, dels grans vicaris y dels prebendats, vénen els simples rectoris y ·ls sacerdots parroquials sense càrrech. Els grupus van engrossant en maig, juny y juliol de 1792. Durant aquets mesos, únicament al governador de Puigcerdà se li presenten 170 coadjutors, vicaris, professors y religiosos de Saint-Pons, de Castres, d'Alet, de Lavaur, d'Albi que prenen refugi a Catalunya⁽⁴⁾. A Viella, en la Vall d'Aran, n'hi arriben de Tarbes, d'Oloron, de Tolosa y d'Auch. Després del 26 d'agost, quan l'opció entre ·l jurament y la sortida de França ja es improrrogable, quan ja s'esmolen els sabres y les piques dels *septembriseurs*, l'espectacle camvia y ·s fa encare més imponent y pie-

(1) *Lettres*, p. 294 y 321.

(2) *Moniteur*, 28 d'abril de 1791.

(3) CONTRASTY, *Le clergé français exilé en Espagne*, p. 275.

(4) Arxiu de la Cap. Gen. de Catalunya, 1792.

tós. Per Puigcerdà hi passen durant el sol mes de setembre, «baixant del Ariège per Ax, o de la vall de la Tet pel coll de la Perxa y la Cerdanya», 3 sacerdots de la diocessi d'Auch, 4 d'Agen, 53 d'Alet, 129 d'Albí, 10 de Dax, 1 d'Auxerre, 3 d'Alais, 1 de Béziers, 1 de Burdeus, 29 de Carcassonne, 35 de Cahors, 65 de Castres, 2 de Comminges, 4 de Clermont, 43 de Lavaur, 15 de Lombez, 14 de Montauban, 50 de Mirepoix, 28 de Narbona, 40 de Pamiers, 55 de Rieux, 224 de Tolosa y altres, y altres més, fins a un total de 882, corresponents a 33 diferents bisbats⁽¹⁾. El governador de la Vall d'Aran, en carta (12 d'octubre) al capità general, li dona compte també de que han passat moltíssims sacerdots, en direcció a Catalunya principalment, y que els que s'han detingut a la Vall han rebut ordre de declarar els seus propòsits, obeint a les instruccions de no deixarlos estacionar prop de la frontera. N'hi ha que han demanat permís d'estarshi vuyt o quinze dies pera descansar o pera rebre bagatjes y recursos de les llurs families. N'hi ha d'altres que, per motiu d'edat o de sofriment, se troben en el cas de no poder passar més lluny, y per això D. Bernat de Sicre consulta al seu superior geràrquich diguentli: «*Usted determinará el rigor o la piedad*». Molts d'ells arriben extenuats, amb els peus sagnant, sens hàbits eclesiàstichs y mitg nusos. Altres, de Nîmes, de Montpeller, d'Aix y de Sant-Pons venen embarcats, fins en miserables llauts de pescadors, y prénen terra a Barcelona, a Tarragona, a Valencia. L'invasió continuarà en 1793 y 1794; y als fugitius de la primera hora s'hi afegiràn els *rescapés* o sobrevivents de les grans degollines. El P. Fita, parla d'un gros nombre de sacerdots que arriben a les portes de Manresa encare en 1794, després d'haver evitat la guillotina, descarnats, coberts de polls, en situació misèrrima, «més morts que vius»⁽²⁾. Pel desembre del 1793, el navili *Sant Antoni de Padua* en desembarca a Barcelona un crescut estol dels que s'havien refugiat a Toló durant el siti. Quan, set mesos després, el 9 thermidor obrí la porta de tantes presons y masmorres, n'entra un altre seguit dels que acabaven d'esser «massa brutalment tractats pel primer Terror, pero no temen un altre»⁽³⁾.

Així's va estendre per Catalunya aquest riu de l'immigració amb ses dues afluències, civil y eclesiàstica. Després dels sobressalts de la fugida, dels perills d'una llarga peregrinació a través dels camps o de les ciutats en revolta, comença per ella una segona etapa de penalitats nascudes de la manca de recursos, de la dificultat d'allotjaments y de la pobresa absoluta moltes voltes, quant no venien a barrejarshi les mides de govern que els feya canviar de lloch y residència. Certament que la caritat feu prodigis y que la majoria dels bisbes, dels capítols y de tot el clero espanyol, com també molts seculars, varen afanyarse en complir els devers de l'hospitalitat. El cardenal Lorenzana, a Toledo; el bisbe Quevedo,

(1) Arxiu de la Cap. Gen. 1792. — Contrasty, *ibidem*, p. 50.

(2) *La santa Cueva de Manresa*.

(3) El P. Delbrel, tiratge apart dels articles publicats en *Etudes religieuses*, p. 18.

a Orense; els arquebisbes Armanyà y Despuig, a Tarragona y Valencia; les abadies de Montserrat y Poblet, infinitat de convents y residències, donaven llarg refugi als menesterosos. Però les necessitats eren tantes que per força tota llarguesa havia de resultar migrada o insuficient. Careixen de vestuari decorós, viuen estrets, s'enquebeixen en sales petites y mal dispostes un número extraordinari de refugiats y menjen d'una manera miserable. La Real cédula del 2 de novembre del 1792, ficsant les regles pera permetre l'entrada dels eclesiàstichs francesos, detallant minuciosament les precaucions a que s'havien de sometre, privantlos de l'exercici de la predicació, de la confessió y l'ensenyança, va afegir noves dificultats a una situació ja insostenible per sí mateixa. Les penalitats que arriben a soportar, les humillacions que proven, hi ha que endevinarles per intuïció més que descobrirles en les comptades memories personals que s'han conservat fins ara. A alguna diòcesi s passa per alt la Real cédula y s dona certa amplitut als clergues refugiats, en l'exercici del seu ministeri, no circumscribit solament a la missa. Altres vegades se fa una excepció personal, *nominatim*; y axí s troba, per exemple, l'abbé Coustou, més tart vicari general de Montpeller, que dona lliçons a Vilafranca del Penadès y compta per deixebles els fills del governador del districte, els de diferents famílies notables y ls oficials de dragons del Rey. Mossen Lunaret, també futur vicari general de la mateixa diòcesi, ensenya matemàtiques a Barcelona, y tota la tarde corre amb la boca oberta de casa en casa y de pis en pis. Mossen Larroque, professor de la facultat de teologia de Tolosa, entra de preceptor en casa del marquès d'Ezpeleta. Un verdader savi, l'abbé Pourret, de Narbona, «es encarregat de la càtedra d'Historia natural a Barcelona, y rebut com a membre de l'Academia de Ciències»⁽¹⁾; més tart passa a Madrid y dirigeix el Jardí Botànich. A Mahó, un altre sacerdot emigrat es recullit a casa de cert negociant d'aquella isla pera ensenyar al francès a un nen de nou anys, que l va aprendre ràpidament: aquest nen fou després el gran toxicòleg y Degà de la Facultat de Medicina de París, Dr. Orfila⁽²⁾. Pero aquets son, relativament, els privilegiats y ls venturosos, perquè després d'ells ve la *turba multa* dels famolenchs y necessitats, dels que renten per ses propies mans l'única camisa de que disposen, dels que cuinen, dels que s fan jardiniers, rellotjers o sastres, dels que arriben als més pobres serveys mecànichs. Investigador de tanta consciència com el P. Delbrel, ens parla d'un abbé Muilleron que apren aquí la fabricació del xocolate y va a exercirla a Anglaterra; d'un abbé Martin,

(1) Delbrel, *ibidem*. p. 278 y següents.

(2) «J'étais à peine âgé de 9 ans que mon père saisissait une occasion favorable de me faire apprendre la langue française. Un prêtre languedocien que la Révolution de 1789 avait jété sur notre île, était logé, nourri et indemnisé pour me donner des leçons, pour m'accompagner dans les promenades et pour m'habituer à parler français; au bout de trois ans ce saint homme, qui m'avait voué une affection que je lui rendais bien, était parvenu à m'apprendre la langue française assez bien pour qu'il fût difficile de ne pas me prendre pour un Languedocien de bonne compagnie... À la mort de ce digne homme qui eût lieu en 1799, lorsque j'avais douze ans, mon excellent père le remplaça par un prêtre Irlandais, *Father John*...»

Biographie [inédite] du Dr. Matthieu Orfila, escrita per ell mateix a Passy, de 1847 a 1849, y en poder avuy de D. Joan Saura y Font, descendent d'una germana del famós professor.

d'Agen, que talla objectes de fusta, utensilis de taula y tocador, y ls ven a les marmaneres. Hi ha passamaners com l'abbé Baudouin, daguers y esmolets com l'abbé Trémoulet, cistellaires com l'abbé Belloc. «N'hi ha que empesos per la fam van més lluny, tomben més baix y a les cantonades dels carrers llustren les botes dels que passen» (1).

Els anuncis y notícies del *Diario de Barcelona*, ja des dels primers mesos, van plens d'indicacions que transpuen també aquesta miseria silenciosa y penible, així per lo que's refereix a l'emigració eclesiàstica com a la civil. Començant en octubre del 1792 es un seguit d'ofertes de venda: cupès, calesses, cabriolès, llibres, mobles, curiositats, últimes engrunes dels patrimonis dispersos y dels petits aixovars de l'expatriació. A la fonda del *Escut de França*, a la *Fontana d'Or* del carrer dels Escudellers, a la fonda *dels Tres Reys* de l'esplanada del Palau, a les cavallerices de M. Bouchè del carrer Nou, al quarter vell de Sant Agustí destinat als emigrants, s'hi dona rahó cada dia de la venda de cotxes, guarniments y selles (2). Molts dels que vingueren en sos propis vehículs o gallejant en ses propies montures, hauràn d'anar a peu per tota la vida. A través de semblants avisos s'hi entreveu tot el callat infortuni de la retrogradació, tot el procés que desclassa una *élite* y la torna a les darreres capes del poble, momentaniament o pera sempre. Veurem, per exemple, la provisió de vins escullits que s'havia portat com un alicient de la taula hospitalaria, convertir-se en recurs de pura subsistència, quan s'agota tot auxili, manquen les rentes dels bens confiscats y no queda a la bossa, en terra estrangera, més que la paperada irrisoria dels *assignats* de la Revolució. ¿Què volen dir si no, aquelles ofertes d'una partida de Borgonya, d'unes dotzenes de botelles de Frontignan? (3). Del mateix modo veurem, dins d'uns quants mesos, a tot un comte Màxim de Puysegur, ahir potentat, gloriós, ministre de la guerra encare el 4 de juny de 1789, quan imposà la creu de Sant Lluís al nou Delfí de França destinat a esser el nin màrtir del Temple; el veurem a Barcelona, visquent en un segon pis de casa Bayle, a la Rambla, devant del hort dels Caputxins, despendres avuy d'un *coche inglés* modern amb tres assientos, caixes secretes, vidres y cortines (4), y demà del seu cavall *tordillo* de sella, y més tart d'altres parements y esquisitats innecessaries.

Y, no obstant, aquests nobles, aquests personatjes, aquests privilegiats caiguts en dissort, no obliden que son francesos y que per lley de gentilesa han de fer agradable la vida dels demés, encare que ho sigui tan poch la propia. Si els seus parents de França escriuen madrigals en les presons del Terror, be poden ells reunir-se de nit en els «salons» que van succeintse a Barcelona, embellir

(1) Delbrel, *ibidem*, p. 271.

(2) *Diario* del 4, 11 y 18 octubre 1792, 15 y 24 janer 1793, etc., etc.

(3) *Diario*, 17 octubre 1792.

(4) *Diario*, 13 febrer 1794.

l'existència amb les dolçures de la bona companyia, obsequiar y atendre als nou vinguts, conferenciar amb els nous emissaris dels prínceps: are el comte de Beon, que s'embarca al nostre port (3 de juny de 1792) duguent a Coblença una lletra d'un milió de pessetes; are M. de Clairac, que ha de substituir a M. de Panetier en el comandament de la llegió real y catòlica; are Calonne, el vescomte de Gand, M. de Listenay, genre del duch de Lavauguyon, y altres figures de primera fila en les incessants anades y vingudes de l'emigració nobiliària⁽¹⁾. Passen desde la tertulia de la marquesa de Polastron, quan s'ausenta, a les noves tertulies que s'obrin y venen a substituir-la: la de la marquesa de Saint-Victor, la del enginyer M. Grimaldy⁽²⁾. Reben el reforç dels prínceps de la branca Orleans, com foren la duquesa viuda de Felip *Igualdat*, sa germana la duquesa de Borbó, el seu cosí príncep de Conti; «prenen per son compte un passeig», ahont van a tractar de les seves cabories y esperances y ahont encare es reuniran els que queden, allà per 1800, y que en quant a il·lusions «estan lo mateix que'l 15 de juliol de 1789»⁽³⁾; mentres el vell Conti, quina graciosa por a les presons de Marsella no li privava de posarse cada dia les paperines dels cabells, queda per inèrcia a Barcelona ahont el retroba encare l'any 1807, Hyde de Neuville, que havia sigut emigrat al mateix temps qu'ell, quan torna aquí per embarcarse cap a Amèrica:

M. le prince de Conti était aussi à Barcelone à la même époque que nous; il ne concevait pas qu'on pût s'exposer à un voyage maritime, et c'était là ce qui l'avait décidé à rester toujours en Espagne au lieu de passer en Italie, comme il en avait le désir. Ce bon vieillard était très étranger à la politique et ne s'occupait que de bonnes actions et du théâtre; c'est là qu'il allait dormir régulièrement tous les soirs. Sa vie était monotone, mais hereuse; il avait conservé de fidèles amis et d'anciens serviteurs, qui prévenaient ses goûts et jusqu'à ses manies. Il avait, par exemple, celle de dîner à neuf heures du soir et de passer plusieurs heures de la nuit à table; il ne fallait pas non plus qu'on fit devant lui la moindre allusion à la mort, dont il avait une appréhension incroyable. Du reste, cet excellent prince employait ses revenus peu considérables à secourir les malheureux, et sa générosité le réduisait à une position très médiocre, sinon gênée⁽⁴⁾.

Llensat a la nostra terra per la maror revolucionària, la seva vellura, la seva timidesa, la seva indecisió el deixen clavats aquí; y es precis que vingui a foragitarlo, tretze o catorze anys després, l'onada napoleònica. Altres menys sortats que ell, hi deixaran ses despulles tot esperant el dia del retorn a la patria pacificada, la reconciliació amb Roma, l'amnistia de 18 floreal any X (8 de maig de 1802) que obri totes les portes y totes les fronteres. Recordem, pera no citar més que ls prelats, el bisbe d'Alet, Mr Cropte de Chanterac, que mor a Sabadell el 27 d'abril de 1793; el bisbe de Saint-Omer, Mr Bruyères de Chalabre, que mor a Barcelona el 22 de novembre del 1796; el bisbe de Rieux, Mr de Lastic, més

(1) *Mercur*, 8 de juny 1792.

(2) Despaig de Dhermand, encarregat de negocis de França, 7 germinal any IV.

(3) Despaig de Dannery, consul de Barcelona, 24 brumari any IX.

(4) *Mémoires et Souvenirs*, t. I, p. 428.—Geoffroy de Grandmaison, *L'Ambassade française en Espagne*, p. 152.

irreductible que tots a la transigencia amb la França nova y que mor a Sant Benet de Bages l'any 1812. El bisbe Cropte de Chanterac, va rebre sepultura a l'iglesia de Sant Fèlix de Sabadell, en el costat esquerra vora el portal major, a l'alçada d'uns deu pams. Una làpida de pedra marbre hi ostentava aquesta inscripció: *Hic jacet D. D. Carolus de la Cropte de Chanterac ultimus episcopus electensis in Gallia Narbonensi, qui exulare pro fidei maluit quam foedari juramento civili. Obiit in hac hospitali civitate, natus 70 annis, die 27 aprilis 1793. R. I. P.* Baix de l'inscripció llatina n'hi havia un altra, molt laudatoria, en català. Pero se veu que les convulsions revolucionaries amb que's va debatent l'humanitat desde aquella data, no havien de consentir l'etern repòs a ses despulles: cent disset anys després, el 27 de juliol de 1909, les turbes de la «setmana tràgica» incendien l'iglesia de Sabadell, profanen la tomba y escampen els restes del venerat bisbe d'Alet, que tenen qu'esser recullits per diverses persones, les quals els conservaren piadosament esperant l'ocasió de restituirlos a la seva estada (1). En quant a Mr de Chalabre, se sab que va morir a Barcelona a casa del seu nebot el marquès d'Aguilar, Don Melcior Lluís d'Aguilar Buire de Margarit, casat amb Donya Fortunata Bruyères de Chalabre, qu'havien ofert esplèndida hospitalitat al seu parent (2). Se li feu un enterro solemníssim y fou inhumat a la catedral, en la fossa dels canonges. Dins de la caixa hi fou posada una ampolla de vidre que contenia l'acta següent:

Hic requiescit in pace Illmus. D. D. Alexander Maria Aleixius Brugerès Chalabre, Andomarpolensis episcopus (in Gallia hodie dicimus de St-Omer) honorarius a sacris serenissimo comite de Artois fratri Ludovici XVI Galliarum regis, abbas ad pagum Pictavensem (Poitou dicitur) sancti Ricardi Picardiensis, nobilissima gente de Bruyères occitanensi (de Languedoc vocant) saevientibus Galliae motibus catholicae religionis assertor e dioecesi demigravit nonagesimo primo. Decessit sexagenarius Barcinonae anno millesimo septingentesimo nonagesimo sexto die vigesima secunda mensis novembris. Ad sanctam cathedralem Barcinonensem ecclesiam Pontificali elatus in ea conditus est die vigesima quarta mensis anni ejusdem (3).

Tals son els rastres més visibles que deixa l'emigració y que perduren en la posteritat pel brill que acompanya als noms prestigiosos y a les altes gerarquies de la terra. Altres y altres més humils moriren també a Catalunya y foren enterats en ignorades tombes a Barcelona, a Tarragona, a Vich, a Lleyda. Mil infortunis particulars, mil tragedies obscures, de pobresa y degradació, passaren per la nostra ciutat, que ens resten avuy dia ignorades amb la manca de documents. S'ha estudiat l'emigració d'Alemanya, d'Anglaterra, de Suïça, però no la d'Espanya, excepció feta de lo que's refereix al clero. No tenim al nostre país memories, cartes íntimes ni documents confidencials que'ns en informin. Unicament ens han arribat els anuncis dels diaris de l'època y una vaga tradició oral de prínceps

(1) *Diario*, 16 d'agost de 1909.

(2) *Diario*, desembre de 1796.

(3) «Noticia de la muerte y honores fúnebres del Ilmo. Sr. Obispo de S. Omer», *Diario*, novembre de 1796.

que 's feren mestres d'idiomes o matemàtiques, de comtes y marquesos qu'en-senyaven esgrima, ball, equitació. Les ofertes de serveys, les demandes d'ocupació en els periòdichs son lo bastant expressives pera donar a comprendre lo demés. L'emigració ficsada a Catalunya no s'havia de sostreure a la llei general que 'ns mostra a una Montmorency, princesa de Vaudémont, venent llibres a Hamburg, a una marquesa de Chabannes donant lliçons de fortepiano a Londres, a una marquesa de Guillaume tenint un cafè a Bamberg; que 'ns mostra a una comtesa de Perigord fent d'institutriu o a una senyoreta de Saint-Marcel convertida en florista. Es el procés disolutiu de la societat antiga, en el qual naufraguen definitivament molts llinatjes de deu centuries que ni l'Imperi ni la Restauració arriben a temps de rehabilitar, perduts y absorbits com se troben en les últimes capes del poble. Es l'història punyent d'aquelles grans dames, baix de noms suposats y democràtics esdevingudes perfumistes, planxadores, guanteres; que viuen de les lliberalitats d'un antich majordom y que acaben a voltes per fer vida marital amb un perruquer o un adroguer, quant no per enriquir el catàleg de la galanteria venal amb alguns noms de belles patricies ⁽¹⁾. Així 's va sortint dels antichs rengles y 's desintegra l'aristocràcia d'un mileni. No pochs d'aquests noms suraràn encare altre volta, però n'hi haurà molts enfonzats pera sempre, molts que no voldran revelar may més l'incògnit y fins alguns que deliberadament rompin amb el passat y tornin a la senzillesa primera dels pagesos y camperols, com se despren d'aquest anunci, plè de sentit, que fou publicat a Barcelona: «Un cavaller extranjer, amb la seva esposa, desitja trobar persona que li arrendi algunes terres pera retirarshi y conrearles... Li es indiferent el lloch, si bé desitjaria que fos ahont els queviures s'hi trobin amb més conveniencia y *ahont s'hi pugui passar la vida amb més quietut*» ⁽²⁾.

§ IV

L'ESPERIT PÚBLICH Y LA GUERRA DEL ROSSELLÓ

Tornem ara la vista als aconteixements polítics, així interiors com exteriors, desde la pujada del comte d'Aranda que, més que'l seu antecessor, haguera volgut arribar amb França a una inteligencia definitiva. Totes les converses diplomàtiques amb M. Bourgoing desde mars a novembre del 1792, se dirigien d'una part y altra a evitar la ruptura, malgrat els preparatius bèlics que amb pretexte de cordó de policia s'observaven a la frontera. Però vingueren a fer impossible l'inteligencia una porció de circumstancies y complicacions que no estava en la mà del ministre el poder conjurarles. El 10 d'agost y la presó de la família real, els carnatjes de setembre, l'expulsió dels sacerdots, la llei de

(1) E. DAUDET, *Histoire de l'Emigration*, t. I, p. 132.

(2) *Diario*, 24 d'agost de 1794.

suspectes, tot feria la consciència religiosa y monàrquica del poble espanyol. El nostre govern no volia la guerra, però tampoch podia divorciar-se del esperit nacional, ni cedir a l'exigència del regoneixement de la República que li hauria atret les ires de tots els demés estats d'Europa, ni oblidar que Carles IV era el primer parent y representant del rey caigut, ni prestar-se a un desarmament súbit sense més garantia que la dels governs revolucionaris, inestables y presoners de la demagogia. Així, s'observa que mentres el llenguatge de cancelleria vol ésser tranquil·litzador a les dues nacions y que les mateixes notes oficioses y les correspondències del *Moniteur* treuen tot caràcter agressiu als moviments de tropes, aquestes se concentren y s'organitzen enfront dels Pirineus amb la sola precaució de donar als càrrechs militars el nom de govern de places o territoris y no el de generalat de divisió ni de cos d'exèrcit. S'agrupen les esquadres y el dia 6 de setembre, amb gran ostentació, amb assistència del vescomte de Gand y d'altres emigrats francesos significadíssims, l'arquebisbe de Tarragona, Armanyà, beneheix el pavelló del almirall ahont s'hi llegia el lema: *Pro Deo ac salute regum*. A popa del mateix navili hi figura una banderola negra y verda, portant aquesta expressiva y poch dubtosa inscripció: *Subvertetur Babylonis impiae nomen* ⁽¹⁾. Això no obstant continuen els aparents optimismes o els esforços per mantenir-los. L'agitació sostinguda pels emigrats va amb augment, y els conflictes de frontera se succeïxen amb freqüència, d'un cantó y d'un altre. Are son uns gendarmes o uns guardies nacionals que s'internen en territori de Catalunya perseguint a tals o quals sacerdots fugitius, cantant el *Ça ira* o la Carmanyola; are uns súbdits francesos de Sant Llorens de Cerdans que passen a saquejar la capella de Nostra Senyora de Requesens, maltracten el vicari y s'emporten distints objectes d'argenteria ⁽²⁾. Altres vegades son les autoritats espanyoles qui, amb més o menys respecte del dret y de les estipulacions internacionals, retenen per sis y set mesos a les presons de Figueres, a ciutadans de l'altra nació, com es are un Joan Bautista Mas, de Saint-Estève ⁽³⁾, o un tal Hernandèz, de Corbère ⁽⁴⁾, acusat d'haver dit a un frare que «no creya que el Papa tingués el dret d'escomunicar». Altres vegades, per últim, son els propis emigrats realistes que s'imposen al batlle y al governador y fan expulsar violentament, de la fira de Figueres també, a una porció de negociants de Perpinyà, partidaris de la Revolució, que hi havien concorregut.

Mentres tant, la vida ordinària de Barcelona's barreja y combina amb les novetats importades per l'emigració o amb aquestes derivacions polítiques dels moviments de França. Còva, sempre latent y pròxim a resorgir, el conflicte de les subsistències, mantingut per les sequedats, per l'estat de guerra inacabable y

(1) *Moniteur*, 20 setembre 1792.

(2) VIDAL, *Histoire de la Révolution française dans le département des Pyrénées-Orientales*, t. II, p. 33.

(3) *Moniteur*, 14 mars 1792.

(4) Carta del procurador general de Perpinyà als diputats del departament, publicada per Vidal, *loco citato*, t. I, p. 262 y 263.

pels errors econòmichs del temps. Continua el tràfech mercantívol, l'instalació de noves indústries, l'impuls de reconstrucció. Amb els preparatius bèlichs y les temences de conflagració universal alternen els progressos de l'art y les empreses de la ciència pura pera les quals se concerten les mateixes potencies beligerantes y no les interrompen ni durant la guerra. Així, per exemple, la comissió de l'astrònom y matemàtic francès M. Méchain, que va arribar a Barcelona el 10 de juliol d'aquest mateix any 1792. A la sessió de la Constituent del 26 de mars de l'any anterior, l'ex-bisbe d'Autun, Talleyrand-Perigord, llegeix una carta de l'Academia de Ciències, firmada per Condorcet y acompanyant un dictamen en que s'proposa la ficsació d'una unitat mètrica que pugui esdevenir universal y uniforme. En Talleyrand defensa la proposició en termes calurosos, l'Assemblea se sent guanyada pels punts de vista cosmopolites y humanitaris del projecte, y aquest s'aprova per unanimitat: se midarà l'arch desde Dunkerque a Barcelona y s'concertarà amb el govern d'Espanya les operacions que deguin de ferse dins del seu territori⁽¹⁾. Les negociacions donen bon resultat: Espanya s'associa als treballs del *metro*; un marí de gran reputació, Mendoza, llorejat per la mateixa Academia de Ciències de París, es agregat an el *bureau* internacional de pesos y mides; els geodestes Clavijo y Peñalver, auxiliien als comissionats francesos, unes voltes a la part de Dunkerque y altres a la de Barcelona, y quan en Méchain arriba a la nostra ciutat, l'estiu del 1792, ja troba a la seva disposició un bergantí tripulat per 60 homes y l'oficial de marina y home de ciència senyor González disposat a secundarlo. Amb M. Méchain, venia com ajudant M. Franchot, que ja havia midat grans triànguls a Còrcega y Toscana y qu'esperava estendre la medicció fins a Mallorca⁽²⁾, cosa que no s'havia de conseguir sinó quinze anys més tart per Arago y Biot. Una volta a Barcelona y sens perdua de temps, en Méchain desembolica el seu instrumental, recorre la costa explorant les situacions geodèssiques més apropiades y ficsa el seu centre a Montjuich, desde ahont farà també curioses observacions astronòmiques. No es aventurat afegir qu'entre ls elements de l'Academia de Ciències de Barcelona, entre ls Salvà, els Santpons y tants altres coneguts y alentats per la de París y que impulsaven a Catalunya l'allavors general més per desgracia no sostingut renaixement científich d'Espanya, havia de trobar el savi francès una acullida plena d'afecte y admiració, malgrat les reserves polítiques que s'hi atravessaven. Aquesta amable neutralitat de la ciència resisteix a la ruptura de relacions entre ls dos païssos; y, en el mateix moment de començar les hostilitats, el periòdich oficiós del govern de França pot anunciar a París que M. Méchain ha rebut un nou permís del govern espanyol pera continuar els seus treballs fins a la frontera, amb garantia de protecció, acompanyantlo l'enginyer senyor Bueno⁽³⁾. Més envant, allà pel juliol de 1794,

(1) *Moniteur*, 27 mars 1791.

(2) *Moniteur*, 6 agost 1792.

(3) *Moniteur*, 1.er maig 1793.

quant el propi Méchain es detingut a Barcelona, després d'un motí contra els francesos presoners — y amb propòsit tal volta de posarlo en seguretat millor que de perseguir-lo, — el general del exèrcit d'operacions, comte de La Union, s'apressa a manifestar al seu contrincant francès, Dugommier, que li demana explicacions, l'estima que li mereixen així la ciència com les virtuts morals del acadèmic, al qual mana que deixin lliure immediatament, tot remetent-li, amb militar galanteria, els 5.000 franchs qu'en Dugommier li acabava d'enviar pel mateix parlamentari⁽¹⁾. Y aquest epissodi de fraternitat intel·lectual serveix per intentar un canvi de presoners y preludiar, de lluny, una vaga gestió encaminada a la pau, que no pogueren cloure La Union y Dugommier, destinats a morir en una mateixa batalla, al front de sos respectius exèrcits.

El dilluns 1.er d'octubre del mateix any 1792, d'una modesta oficina d'estampació establerta al carrer de la Palma de Sant Just, n.º 39, sortia, amb real privilegi, el primer número del *Diario de Barcelona*, reduït a quatre planes de petit tamany, y s'posava el fonament d'aquest gran edifici periodístich qu'ha rebut el vent de tres centúries y que constituïria l'honor de qualsevol poble modern. Desde aquell embrió dels primers anys se va anar aixamplant pera convertir-se en l'*acta magna* de la crescuda de Barcelona y de tot Catalunya, el segle XIX, venint a ésser com un símbol o concreció de la seva fermesa y del seu esperit de continuïtat. S'equivocaria, per això, qui, no acostumat a fullejar semblants col·leccions, cregués que de bona hora ens han de donar el resum d'una vida y d'uns aconteïments que ns neguen els arxius burocràtics, tancats y sense servey científich, quan no desproveïts de documents, y la manca de relacions contemporànies, així publicades com inèdites. Tres anys y mitg porta de durada la Revolució; la gran tragedia ha arribat al punt culminant; fa dos mesos que'l rey, la reina, el delfí, sa germana y Madama Elisabet es marceixen en la torre del Temple; la sanch de milers de víctimes ha corregut a l'Abadia, als Carmes, a la Força, a Versalles; centenars de fugitius entren cada dia a Catalunya escampant amb ses revelacions un pànich com de mileni; tot conspira a moure la curiositat amb els més dramàtics incentius; y, no obstant, si un gran foch hagués destruït els testimonis documentals de la Revolució y si una pèrdua general de la memoria n'hagués borrat tot recort de la tradició dels homens, no fora possible sospitar la seva existencia ni induir-la de les planes del *Diari* en sos primers cinch mesos. Aquest silenci desconcerta, aduch tenint en compte la prohibició que pesa sobre'ls papers públichs desde'ls dies del ministeri Floridablanca. Mentre la Convenció obri sa terrible legislatura y'l tallant sanguinari s'mostra ja sospès sobre'l cap de Lluís XVI; quant en els cafès y llibreries de Barcelona no s'parla, com per tot el mon, d'altra cosa que del procés real, el periòdich que acaba de sortir, fora dels anuncis acostumats d'apertura de registre de barcos pera Pernambuco o Veracruz,

(1) ARTHUR CHUQUET, *Dugommier*, p. 389 y 390.

de vendes y «tres dies», de pèrdua de civelles de plata o de tabaqueres amb miniatures, entreten als seus lectors amb curiositats de física recreativa, amb receptes noves pera treure taques o sobre la manera de blanquejar l'ivori que grogueja. Ni compte's dona tan sols del cambi ministerial y de l'expulsió inesperada del vell Aranda escandalosament substituït per Godoy (15 novembre). L'ingeni literari s'esmerça en glosar les quartetes o «redondillas» de disbarats que proposen en Guerrero, en Pau Tresserras y altres coplejadors, forasters o de la terra, y en escriure cartes al editor sobre's lo qu'havia de fer per donar gust al públich.

No's podria concebre una major futilitat ni un ordre més baix, restricte y pueril de preocupacions, si des-y-are no vingués alguna referencia a quelcom més seriós de la vida catalana: al *Análisis de las aguas minerales de Moncada* que acaba de publicar el Dr. Francesch Santpons, obrint la primera via a la conducció; a l'apertura d'estudis del Real Collegi de Cirurgia (5 octubre) llegint l'oració inaugural el Dr. Torné, que comença un curs d'anatomia, mentres el Dr. Capdevila en comença un altre d'operacions; a la Conferencia de Farmacia del Collegi d'Apotecaris, que s'obri (8 octubre) amb una memoria de don Joan Ametller y Ros sobre l'òxid d'antimoni y segueix tots els dilluns; a la càtedra de geometria (19 octubre) establerta en el Collegi de Cordelles, a càrrech de l'Academia de Ciencies y Arts, segons el curs de D. Benet Bahils; a tot aquest més sòlit que brillant moviment d'iniciació politècnica que tenia lloch a Barcelona y preparava la relativa prosperitat de la centuria següent⁽¹⁾. El dia 13 d'octubre pogué observarse entre sis y set del vespre, una aurora boreal de viu color de foch; y la nota que'n publica'l *Diari* sembla inspirada per M. Méchain. Va anar encenentse més, cap a les vuyt, presentant com una barra de major vivesa en el centre; la seva resplandor bastava pera poder llegir una carta. No deixaria de relacionarse aquest meteor amb les calamitats y amenaces presents, amb les impietats y sacrilegis de França; y a tal superstició pot aludir indirectament el comentari final de la nota, que recomana l'obra de Bertholon sobre l'*Electricitat dels Meteors*⁽²⁾. Poch temps després, el dia 10 de janer, a les sis y minuts de la tarde, el propi Méchain descobreix, desde Montjuich, un cometa o estel amb cúa que apareixia en la constelació del Dragó, junt al pol boreal de l'elíptica. Aquest astre malèfich, respecte del qual comunica al *Diari* una nota amb les principals indicacions⁽³⁾, sembla destinat a presagiar els horrors apocalíptichs que s'acosten y a presidir l'espant universal del regicidi, que's consuma onze dies després (21 de janer).

No obstant, la vida real es multiforme, bellugadiça, y no sol presentarse així com la mostren les retrospectives abstraccions de l'història. Pels voltants

(1) *Diario*, 4, 8 y 18 octubre 1792.

(2) *Diario*, 16 octubre 1792.

(3) *Diario*, 17 janer 1793.

d'aquesta data sinistra, amb més o menys aturdiment, amb més o menys dol d'esperit, cada cosa fa sa via y's texeix la trama del temps, sense rompre per això la seva apariencia ordinaria. El mon se capgira y una gran part del mon no ho sab; l'humanitat se transforma y la part més gran de l'humanitat no'n té consciencia. Cada ofici treballa, cada activitat se prossegueix, cada diversió reuneix la seva clientela. Y'l teatre més que cap: no fa sinó uns quatre anys que s'ha estrenat el de Santa Creu, reconstruït ràpidament després del incendi del 27 d'octubre de 1787, que va deixar-lo reduït a cendres exceptuant la sola fatxada; en cent cinquante cinch dies de treball y amb un prodigi de llestesa catalana que fa pressentir el del famós Hotel Internacional de l'Exposició de 1888, queda reedificat el colisseu amb notable millora del antich, que l'Artur Young ja mencionava amb elogi en el seu *Viatje*. El 25 d'octubre del 1788 l'arquitecte D. Carles Francesch Cabrer en fa entrega al capità general. Pochs dies després comencen les representacions y desde llavors Barcelona se converteix en una de les primeres capitals teatrals d'Europa. A l'embelliment del edifici, precedeix, y segueix la cura artística dels espectacles segons la moda del temps pre-rossinià. Mestres y compositors italians d'anomenada europea s'estableixen aquí y pel teatre de la Santa Creu componen les seves partitures quan no estan encarregats, ademés, de la direcció. En Vicens Fabrizi escriu a posta per ell *Il caffè di Barcelona*, que s'hi representa entre 1787 y 1788; del mateix mestre s'hi posen successivament *Chi la fa l'aspetta*, *Don Giovanni Tenorio*, *La moglie capriciosa* ⁽¹⁾. L'il·lustre Antoni Tozzi dirigeix la companyia italiana pel temps de que venim parlant (la qual, segons costum, alterna amb una companyia espanyola) y acaba, expressament pera l'inauguració del teatre reconstruït, *La caccia d'Enrico IV*, estrenant seguidament *Zemira e Azor*, *I due ragazzi savoijardi* y, abans que aquesta última, *L'amore della patria ossia Cordova liberata dai Mori*. Composta sobre paraules den Chiari ⁽²⁾, se representa per primera volta, com un gran aconxeixement artístich, el dia 21 de janer del 1793, devant d'un públich fervent de barcelonins y emigrats francesos, els quals ignoraràn per més d'una setmana que, poques hores abans, aquell mateix matí, ha rodolat pel patíbul la testa sobirana de Lluís XVI. Allavors pren tota sa volada la fascinació del bell cant, qu'ha d'esser una de les característiques de Barcelona en la centuria següent; y l'admiració per la Ursula Fabrizi y la Mariana Tomba, *bufas* o grans dives de l'època, s'illumina d'un anticipat vesllum romàntich que fa pressentir el clar de lluna dels dies den Piferrer y en Cuyàs y presenta a la música italiana com un factor, tal volta no ben estudiat, de la gran revolució literaria que cova aleshores. En no poch *llibrets* de Cimarosa, de Paisiello, de Guglielmi, sembla avençar-se a la literatura propiament dita el sentit melancòlich y ploraner, com si vingués arrastrat per les conveniencies de la melodia abans que per directe moviment poètic. En els simples títols

(1) VIRELLA CASSANES, *La ópera en Barcelona*, p. 306 y 307.

(2) Idem, p. 86 y 87. — *Diarios*, de janer 1793 y successius.

d'aquelles produccions, que figuren al mateix temps en els anuncis del *Diario* a Barcelona y en els dels Italians de París, publicats pel *Moniteur* mentres la guillotina treballa: en *Il matrimonio segreto*, *La bella pescatrice* o *Nina pazza per amore*, hi apunta tot el nocturn deliri que arribarà fins a nosaltres amb les futures *Sonàmbules*, *Lucies* y *Dinors*. Així com en les poesies laudatòries que apareixen des-y-are celebrant a les cantarines de fama, s'hi podria veure el principi d'aquella febre que dictarà, temps a venir, les *Stances* a la Malibran y farà de l'artista espanyola la Musa viventa del segon romanticisme francès. Vegis, si no, aquesta mostra d'una composició que publica el nostre diari (19 novembre 1792), dedicada a la mateixa *Fabrizi peregrina*, y que, no tinguent avuy res d'extraordinari, se remunta no obstant d'una manera portentosa sobre les increïbles inepcies y grolleries dels versaires catalans d'aquell temps:

¡Mas, qué! ¿Sueño o deliro?
 ¿No es ella misma quien, con noble planta,
 Atravesar ya miro
 El verde bosque; la que el alma encanta
 Y con su blando acento
 Sabe aplacar el mar y el ronco viento?
 . . . . .
 ¡Y qué mortal pudiera,
 Si ya de roble o de metal formado
 El pecho no tuviera,
 Resistir al hechizo, al tierno agrado,
 A los donaires suaves
 Con que mover los corazones sabes:
 Ya si de amor prendada
 Con blanda voz, al son del instrumento
 Celebras la agraciada
 Persona de tu amante, y su contento;
 Ya, si llorando celos,
 Hieren tus quejas los piadosos cielos;
 Ya si la bella rosa
 Colocada entre lirios, con dulzura
 En tu seno reposa;
 O ya si fina y llena de ternura,
 Al triste *Azor* llamando,
Azor, Azor, repite el eco blando!...

De semblant manera s'fonen en la trama de l'història lo normal o de cada dia y lo extraordinari als ulls de la posteritat. El comte d'Aranda, no obstant el parer del Consell d'Estat, que s' reuneix a tota pressa amb motiu del 10 de agost y que s' declara per la guerra, fa esforços pera mantenir la neutralitat armada, creguent aprofitarla en benefici dels presoners del Temple. Carles IV, ofegant la seva ira, se veu obligat a contemporisar pera que no empitjori la sort del seu real parent. Quan en Godoy, a mitjan novembre y amb escàndol de tot el país, es cridat al poder, la Revolució s' reanima amb les victòries de Valmy y de Jemmapes, y s'obri el procés contra Lluís XVI. Les converses amb

M. Bourgoing són cada vegada més angunioses. Espanya ofereix la mediació amb les potencies hostils (Austria, Prussia, Sardenya), a cambi de la llibertat de la familia real de França, que se retiraria a la nostra terra. Ja s sap lo demés: la carta del cavaller d'Ocàriz, cònsul d'Espanya a París — era l'únich agent que ns hi quedava — que el ministre de Negocis Extrangers comunica a la Convenció (28 desembre), reiterant els propòsits de Carles IV d'obtenir la pau de les potencies a cambi de la vida del rey. Però'l deliri demagògich ha anat massa lluny pera que sigui possible deturarlo. Després d'unes paraules d'en Danton plenes de despectiu sarcasme, se passa a l'orde del dia sobre la carta de l'Ocàriz, a proposta d'en Thuriot. Desesperant dels medis públichs, Carles IV intenta guanyar per via de corrupció els vots dels convencionals, quan menys pera que la condemna de Lluís XVI sigui condicional y diferida a un plebiscit. Godoy afirma, en les seves *Memories*, que s va donar carta blanca a l'Ocàriz pera disposar dels fondos que volgués, y sembla que va entrar en relacions amb alguns dels membres més tarats de l'Assamblea, escoltantlo amb orella atenta l'ex-caputxí Chabot, sense altre resultat que una estafa de 1.800.000 lliures a la bona fè del cònsul espanyol⁽¹⁾. El 17 de janer acaba la votació de la sentència: Lluís Capet es condemnat a mort, sense apelació, per 366 vots, amb una majoria de 5 sobre el total nombre de votants. Encare el noble Ocàriz arrisca, per son compte, una gestió absolutament personal. Quan el president de la Convenció acaba de proclamar el resultat del judici, arriba a les seves mans una altra carta del representant d'Espanya; mes, amb cínich despreci, se nega la Convenció a escoltarne la lectura. La carta s limitava a demanar que s sospengués l'execució el temps indispensable pera anar y tornar de Madrid un correu extraordinari amb noves ofertes. La sort estava tirada y el regicidi consumat.

Un crit d'horror, un clam frenètic de venjança corre d'un extrem a l'altre de la Península. La mort del rey es el toch de sometent que aixeca en definitiva la consciencia espanyola, tradicional y monàrquica. Pels voltants d'aquella data, les correspondencies al *Moniteur* y ls despatxos d'en Bourgoing no gosen dir encare quin es el veritable estat d'esperit de la nació, y s complauen en posar de relleu les discrepancies que suscita'l problema de la guerra, donant an aqueixes opinions més valor y eficacia dels qu'havien de tenir, o atribuint l'irritació dels espanyols a manetjos dels cap-pares de l'emigració: Calonne, el duch d'Havré, el bisbe d'Arras, antich protector de Robespierre, a qui havia costejat la carrera. Encare el 28 d'octubre deya un corresponsal: «en el Consell, el partit que no vol la guerra amb França té més crèdit que'l partit antifrancès». El 20 de desembre, sense negar l'inquietut que ja s va sentint pel predominí del partit secret de la Cort sobre ls assumptos de França, insinúa que

(1) MURIEL, *Historia de Carlos IV*, t. II, p. 73. — Vèginse també les *Memories* de Senart, exsecretari del Comité de la Seguretat General.

«aquest partit es *més borbònich qu'espanyol*». El 31 de desembre ja confessa que «l'aire de triomf de que fan mostra d'alguns dies an aquesta part els enemichs de la revolució francesa» fa sospitar l'influència que hauran tingut els plechs portats per un correu de Londres: es l'eterna obsessió de Pitt y Coburg, que persegueix als patriotes y que omple ls discursos y ls escrits revolucionaris de deu anys. El 26 de janer, ignorantse encare la tragedia del dia 21, el correspon-sal de Barcelona escriu amb satisfacció manifesta: «El Consell de Castella acaba de demostrar una energia de qu'Espanya no tenia exemple fa molts anys... Ha negat la seva aprovació al emprèstít de 6 milions de florins contractat a Holanda pel ministre de Hisenda.» Y, reprenent el tema may oblidat de la diferenciació catalana y de les ilusions jacobines a propòsit d'ella, afegeix: «No es inútil observar qu'els vots de la majoria han sigut arrastrats en tal sentit *per la moció d'un català. La llibertat ha deixat grans recorts en aquesta comarca*; y la guerra, cas de que la cort d'Espanya entrés en la lliga dels reys, no deixaria de promoure a Catalunya sentiments contraris als del govern de Madrid» (1). ¿Era així, en realitat? Els fets, tan anteriors y simultanis com posteriors, deposen d'altra manera.

El cònsol francès a Barcelona, Aubert, venia sostenint des de juliol de 1790, una molt activa correspondència amb les autoritats departamentals de Perpinyà, informantles dels moviments de tropes, de les vexacions contra ls francesos, de l'esperit de la població. El mateix procurador síndich d'aquell departament, l'exaltat y infadigable Lluçà, en les seves cartes als ministres y als representants rossellonesos a l'Assamblea, extracta les cartes del cònsol y acostuma afegirhi observacions directes. Així les primeres com les segones tenen molt poch d'optimistes, no ja per lo que's refereix als propòsits oficials, sinó també per lo que respecta als sentiments del poble. En Lluçà es dels nostres: català de raça y de llengua, en contacte immediat amb tota mena de gent del Empordà y la Cerdanya, coneixent el sentit de les poblacions; y les notes que comunica traspuen cada volta major desconfiança. En les darrerries del 1792 y en els començos del 1793, ja no manifesta dubtes de cap classe, y fins y tot s'adelanta als designis de París, y escriu an en Brissot, diguentli: «Heus aquí fets reals. Me sembla que seria temps de que la Convenció prengués un partit definitiu contra un pretengut aliat que es, des de fa dos anys, el nostre més crudel enemich» (2). Mantes voltes insisteix en denunciar que les contemporisacions de la República sols conseguixen donar temps a Espanya d'organisar una defensa en regla y de «*fanatizar més y més al poble, la opinió del qual està completament extraviada*». Se plany de les lentituts y indecisions del govern revolucionari, y l'escita a adoptar mides radicals. «Encare forem a temps — diu an el mateix

(1) *Moniteur*, 8 febrer 1793.

(2) Carta de Lluçà a Brissot, del 23 febrer 1793. — VIDAL, *Histoire de la Révolution française dans les Pyrénées-Orientales*, t. II, p. 100 y 101.

Brissot — de pendre o cremar sobre les costes de Catalunya, cent naus, entre grosses y petites: la ribera des de Roses a Barcelona, en una extensió de més de trenta llegües, no té, avuy per avuy, cap medi de defensa. Preniu, donchs, aviat, un partit resolt que 'ns trègui d'aquesta incertitut anguniosa.» Dies després torna a les seves recriminacions de costum: «Jo no he cessat de despertar sobre aquest punt l'atenció del cos legislatiu y del poder executiu;... el *fanatisme relligiós* [dels espanyols] *es més exaltat que may*; però, ¿què no podrà vèncer el nostre amor de la llibertat?» Y la Diputació del departament afegeix per son compte: «Tot està [a la part de Catalunya] en moviment, y 'l fanatisme ha treballat amb tant èxit, que *el poble considera la guerra com una guerra de religió*.» Aquesta es la paraula històrica: una guerra de religió que 's veu venir de lluny, quasi des del 6 d'octubre del 1789, y que tots els testimonis sincers pressenten y pronostiquen. Aquest és també l'estat general de l'esperit públich a Catalunya; y, pera pintar-lo, res més eloqüent que les exclamacions del emissari Chantreau, quan traspassa la frontera y 's torna a trobar en territori francès, després del seu viatge a la capital del Principat: «*De quel poids me voilà déchargé! Je vais donc le briser ce masque de la dissimulation que j'ai été forcé de prendre! Je vais entendre parler des hommes libres, et je respirerai, je jouirai, car je suis blasé des discours des esclaves... Ce préambule signifie, en termes clairs, que je suis de retour d'Espagne, et que je vous écris de Perpignan*» (1).

Des d'aquest moment en que la guerra 's considera inevitable, tota l'atenció espanyola se concentra sobre Catalunya, sobre Barcelona. El dia 31 de desembre del 92, una dolorosa noticia corre la ciutat d'un cantó a l'altre: el capità general D. Francesch Antoni de Lacy, comte de Lacy, acaba de morir repentinament, entre set y vuyt del matí. Les manifestacions de condol que segueixen a semblant pèrdua tenen l'accent de la sinceritat, en mitg de l'inflor adulatoria que caracteriza 'l llenguatge d'aquells anys. Se tracta d'una autoritat que 'ls catalans consideren no pervinguda, sinó seva; encare que de família irlandesa, havia nascut a Barcelona, hi havia fet els seus primers estudis, s'havia educat com a barceloní. A més d'això, gosava d'inequívoc ascendent; des dels dies del *rebómbori del pa* s'havia imposat pel nom seriós de que venia precedit, per l'enteniment y l'energia, per l'esperit igual y recte. Davant de les contingencies de la guerra contra 'ls francesos, qu'havia d'esser una guerra catalana més qu'espanyola, inspira al poble que l'observa aquella confiança interior per la qual se reconeixen els homes veritablement destinats a manar. Els mateixos jacobins francesos, despectius y burletes amb les autoritats espanyoles a que 's veuen precisats d'acudir, no poden menys de posarse serios en presencia del Goliath barceloní. «La seva talla — escriurà un d'ells — es gegantina, y se m'ha assegurat que tenia l'ànima com el cos... Un oficial m'havia dit rient:...

(1) *Lettres écrites de Barcelonne*, p. 373.

e' nostre general ens guanya de tot el cap; y aquesta es la veritat pura, en sentit propi y en sentit translatici... Té molt d'*esprit*; la seva educació ha sigut realment militar... Els catalans guarden gran respecte a M. de Lacy, y *es mereixen molt inspirarne als catalans*... En les presents circumstancies, M. de Lacy m'ha semblat el varó que convenia a Catalunya, y s'hi troba perfectament en son centre. En cas de ruptura amb nosaltres, l'opinió pública vol que 's posi al cap dels exèrcits, y 'l rey, segons me diuen, s'en fa un dever de consultarlo.» Home d'armes tant com home polítich y de mon, ex-comandant general y en gran part organisador del modern cos d'artilleria, si s'havia lluit en les campanyes de Italia, de Portugal, del siti de Gibraltar, ses missions diplomàtiques li havien adquirit experiència dels negocis: primer a Stokolm, en mitg de la cort brillant de Gustau III; després a Sant Petersburg, prop de Caterina II ⁽¹⁾. «*Su carácter dulce, amoroso, blando* — dirà ingenuament des del púlpit un bon frare menoret, pronunciant el seu panegírich, — *fueron lazos que le grangearon la benevolencia, el favor y aun la privanza de la Emperatriz*», anomenada en son temps, alhora per la grandesa y la disbauxa, la Semíramis del Nort.

Aquest era el capdill que venien a perdre Catalunya y Espanya en el mateixos començos del terrible 93, inaugurant un seguit de morts soptades que, en cosa de dos anys, imposà cinch cambis de general en cap, des de Lacy a Urrutia, passant per Ricardos, O'Reylli y el comte de La Unión. Les circumstancies no podien esser més difícils a Barcelona, ni el governador militar don Jeroni Girón y Motezuma, marquès de Las Amarillas, menys a propòsit pera conjurarles. Mentres se celebren l'enterro y 'ls funerals del comte Lacy amb magnífica pompa, que ja té cosa de demostració bèlica, segueix l'escassetat y carestia del pa, mantenint una agitació perillosa. Pera dites exequies surt al carrer tota la tropa de la guarnició, reforçada amb la que 's troba de pas a Barcelona, anant cap a la frontera. Formen: un batalló de guardes espanyoles, tres de guardes walones, dinou companyies de granaders provincials, el regiment de Valencia, un batalló d'artillers, el primer batalló de suïços de Sant Gall-Rutiman, el fixe de Màlaga. En el sèquit figuren quatre cavalls del comte amb capirons negres y 'l seu escut d'armes, governats per quatre palafreners; hi van les parroquies, els convents, les germandats, els gremis, els cossos militars y la noblesa. Segueix la carroça, de dotze pams d'alçada, coberta fins en terra de vellut negre galonejat d'or. Porten els cordons els tinents generals marquès de Castellidosrius y marquès de Baños; els mariscals Castelany, Graell, Eslava, marquès de Wammarke y baró de Kessel; el comte de Santa Coloma, l'intendent Indart, el marquès de Sardanyola. Presideixen el dol el governador militar y polítich marquès de Las Amarillas, els mariscals Vareta y Hoden; els brigadiers Quiroga, governador de Montjuich, y Escales, tinent de rey de la Ciudadela; els

(1) *Lettres*, p. 90 y següents. — *Diario*, 2, 4, 5, 13 y 20 janer y 1 febrer 1793, entre altres. — FR. ALBERTO VIDAL, *Oración fúnebre*, n.º 3244 provisional de la colecció Andreu-Bonsoms, Bibl. del I. d'E. C.

ajudants de plaça, capità de claus y demés plana major. Com escolta tanca la comitiva ·l regiment de dragons de Pavía, estandarts plegats, caixes destrepades, música amb sordina. L'enterro va desde ·l Palau pels Encants, carrer de la Mercè y plaça de Sant Francesch, donant la volta pel carrer Ample y ·l carrer de Cambis, fins a Santa Maria del Mar, ahont ha de rebre sepultura el difunt. Tres o quatre setmanes després (31 janer), el regiment d'artilleria de Barcelona li dedica encare solemniais exequies a Sant Agustí, amb gran túmul projectat pen Montaña, *fabricado por un estilo noble y magnífico*, segons diu la relació, y amb una alçada total de prop de xeixanta pams, de que ·n Moles grava una làmina. Les elegies y ·ls versos commemoratius que surten al diari o en fulles apart, se van succeint cosa de tres o quatre mesos.

A tot això la mort de Lluís XVI havia produït a Carles IV l'impresió violentíssima qu'es de suposar. Quan reb la nova funesta, té la carroça a punt pera la seva partida de caça habitual. El ben parèixer y tal volta el desitj de trobarse sol, fan que no l'interrompi. Encare tracta Bourgoing de seguir ses relacions amb el govern de Madrid y prova aquest, confidencialment, d'obtenir pera Maria Antonieta, sos fills y Madama Elisabet, l'immunitat y la sortida de França qu'havia proposat abans pera tota la familia. Les instruccions de Bourgoing son absolutes, y s'en plany amb llàgrimes als ulls: o el desarmament pur y simple o la guerra. Allavors en Godoy li fa dir que s'abstinga de visitar-lo. Una segona negativa agrava la situació; el 19 de febrer reb sos passaports amb regla, expeditos a favor de «l'ex-ministre de Sa Magestat Cristianíssima», y, per últim, el dia 23 surt de Madrid. A la Cort y a Barcelona la noblesa vest de dol; els emigrats realistes extremen les seves predicacions anti-revolucionaries y disposen funerals per l'ànima de Lluís XVI; el seu testament es llegit desde ·ls presbiteris y tothom l'escolta plorant. El *Diario de Barcelona* ·l publica ·l 16 de febrer, en cap de número, sense explicació ni comentari; y aquesta es la primera referencia al gran drama de la Revolució que s'hi troba, després de quatre mesos y mitj de la sortida. L'emoció causada per aquell patètic document no's pot descriure amb paraules. Als cafès, a les rebotigues, per les cantonades, s'aplega la gent a sentirne la lectura y ·ls singlots esclaten a cada passatge emocionant: «Recomano ·ls meus fills a la meva muller; que ·ls faci bons cristians y homes de conciencia; que ·ls faci mirar les grandeses del mon (si per cas estiguessin condemnats a sofrirles) com béns peri'losos y sense durada...» La població està commoguda, d'una part per la carestia dels queviures y, de l'altra, per l'indignació contra ·ls francesos. Es lícit sospitar que ·ls agitadors y jacobins de Barcelona qu'encare no n'havien sortit, tractessin de conduir aquell mal estar de cap a un propòsit revolucionari, qu'entretingués les tropes o que pogués pendre proporcions de moviment polítich. Mes aquesta eterna ilusió no havia de realisar-se tampoch allavors. Pels mateixos dies, el 18 o el 19, el cònsol Aubert escrivia al procurador síndich dels Pirineus Orien-

tals, Lluçia, y aquest trametia an en Brissot: «Catalunya està a punt de sofrir una fam extrema; moltes poblacions no viuen més que de pa fet de vèces y faves. *El fanatisme contre les francesos hi ha arribat al grau màxim*: se predica públicament l'extermini de la nació impia com un acte meritori» (1). Y el 18 del mateix febrer un corresponsal del *Moniteur*, li diu des de Barcelona: «Un clam furient contra França y les francesos ha ressonat en aquesta població a la notícia del suplici de Lluís XVI. La Cort havia pres les seves mides de conformitat amb les instruccions den Calonne. Es probable que, entregat el poble a sí mateix, aquell gran acte de la vindicta nacional no haguera produït més que una sorpresa sense conseqüències. Però les emigrats, els frares, els aristòcrates de que la ciutat està plena espiaven el primer moment de sensibilitat colectiva que s'oferís pera explotar-lo en benefici propi. Pasquins y cartells han contribuït a agriar els esperits y s'ha apelat al gran recurs de tots els agitadors: el de provocar tumultes pera atribuirlos als francesos. Baix el pretexte de la carestia del pa y altres articles de primera necessitat sublevaren als trevalladors; el governador militar y polítich y les magistrats de l'Audiencia, foren objecte d'injuries o manifestacions irrespectuoses, y al dia següent se comença a propalar que les autors del motí eren els emissaris de França. En molts indrets els capellans fan estremir el púlpit amb udols de *venjança contra les assassins de l'ilustre cap de casa dels Borbons*. Diversos comerciants coneguts pels seus tractes amb francesos han sigut mortalment amenaçats...» (2).

Això mateix deposen els estrangers que a corre-cuita liquiden els seus negocis y passen la frontera. El dia 28 de febrer, en Lluçia, contestant desde Perpinyà al cònsol Aubert, li diu: «He vist molts francesos dels que fugen d'aquesta terra inhospitalaria, y les relacions que m'han fet no han contribuït poch a augmentar el desitj general que tenim per aquí de fer una visita en regla a Catalunya. Mostra'vos ferm al vostre lloch, defensau fins al darrer moment els interessos de la nació y comptau que us ajudarem si s vol esser just, o que us venjarem d'una manera memorable si s gosés insultar en la vostra persona la magestat nacional». Sembla, per altra part, que les autoritats departamentals y els patriotes del Rosselló no havien esperat les determinacions del govern de Paris. No estava declarada la guerra oficialment y ja d'una manera subreptícia comencen els actes d'hostilitat y s posen en obra les concells d'en Lluçia de tirarse sobre el barcarés desprevingut a les costes de Catalunya. El departament dels Pirineus Orientals, amb data del 1.er de març, escriu al ministre del Interior, pera guardar les apariències de legalisme: «Diferents francesos vinguts de Barcelona testifiquen qu'els nostres corsaris han agafat un vaixell carregat de plata y de cuiros, quasi a la vista d'aquell port y que dins del de Roses han pres també un brick anglès... S'assegura que al divulgarse la notícia de la pri-

(1) VIDAL, *Histoire*, t. II, p. 100.

(2) *Moniteur*, 4 març 1793.

mera presa, l'indignació ha sigut general a Barcelona, que molts bastiments han sortit y qu'han tornat al port amb dues preses de barcos nostres. Els individus de la nostra nació establerts a Catalunya han sigut insultats, y la major part d'ells abandona 'l seu comerç y les seves rendes pera volar en auxili de la República»⁽¹⁾. Probablement això succeiria entre 'l 22 y 'l 25 de febrer, ja que la primera noticia de preses que dona 'l diari en la nota d'embarcacions fondejades, se refereix al dia 24 y 'n menciona, no dues, sinó tres: el xabech la *Verge del Carme*, patró Andreu Felicó, d'Ervica, patria de grans corsaris, entra remolcant una polacra francesa; el bot de la fragata de guerra *Santa Brígida*, que queda en alta mar, condueix un bergantí francès que venia d'Amèrica carregat de sucre, cafè y altres articles; els bergantins de guerra *El Corso* y *El Vivo* porten un altre bergantí d'aquella nacionalitat⁽²⁾. En cambi, el *Moniteur* no parla de cap d'aquestes preses fora de temps y una de les primeres de que dona noticia, en carta de Marsella, es la del bergantí *El Mallorquín*, capità Amengual, que venia de Túniç amb carregament de blat y que, el 17 de març, va caure en poder del corsari marsellès *Le Brave Sans-Culotte*, capità Laverrerie⁽³⁾.

En substitució del comte de Lacy y més com a capdill en la guerra que mirant a la Capitania general de Catalunya, es designat el famós Ricardos. Encare els patriotes revolucionaris creuen en els obstacles qu'ha d'oposar la nostra terra a les intencions del govern. A mitjans de març, el mateix *Moniteur* dona com a primera noticia de la rúbrica «Paris», la d'haver ocorregut «grans desordes en el Principat» y d'haverhi anat precipitadament el nou general. «L'escassetesa es gran en les provincies expressades — afegeix — y serà molt difícil sostenir-hi l'exèrcit». Amb greus caràcters se presentava, efectivament, el conflicte de les subsistencies; mes no hem sapigut trobar fins are cap testimoni favorable al esperit de rebelió ultrapirenench, ni tan sols occurreren a Barcelona petits episodis com el de Madrid, el darrer dia de Carnaval, en que l'actriu anomenada *la Polonia*, va presentarse a escena amb una cofieta o gorra de la llibertat, de les qu'havien ideat unes modistes franceses, promoguent un escàndol formidable. L'actriu, xiulada y amenaçada pel públich, tingué que treures el barret, trepitjarlo y demanar perdó als concurrents. Pochs jorns després va passar altre tant amb la duquesa de Peñafiel, que 's presentà tocada de semblant manera, a una lluneta; mes aquestes guspises d'afectació jacobina tenien tant sols un valor negatiu, local y de circumstancies; eren una forma d'intriga contra en Godoy y un derivatiu de l'oposició al ministeri, sense solidaritat efectiva amb els horrors de França. Com deya, D. Antoni Ricardos y Carrillo de Albornoz, va arribar a Barcelona 'l dia 26 de febrer, a les quatre de la tarde. Les tropes cubriren la carrera desde la part exterior de la porta de Santa Madrona fins a la espla-

(1) VIDAL, *Histoire*, t. II, p. 102.

(2) *Diario*, 25 febrer 1793.

(3) *Moniteur*, 26 abril 1793.

nada del Palau; una gernació immensa, al carrer y pels balcons, finestres y terrats, va rebre ab aclamacions fèrvides al capitost aragonès. La guerra no estava acordada oficialment, pero sí en l'ànima dels dos pobles. Fins el dia 7 de març no la declara la Convenció, aprovant el *rapport* d'en Barère, qu'acaba de llegir-se; fins el dia 25 no firmarà Carles IV la real cèdula en que recull el guant y tira de l'espasa.

Mes, a pesar d'això, les hostilitats s'han obert. Se dicten mides rigoroses contra els francesos, qu'equivalen a la total expulsió dels que voluntariament no han sortit. Molts d'ells corren perill serio en sa fugida; son perseguits, maltractats y fins morts, durant sa peregrinació fins a la frontera. El procurador síndich de Perpinyà escrivia a Lacuée, el 20 de mars: «L'activa correspondència qu'he seguit amb el cònsol de la República a Barcelona, m'ha donat coneixement de diversos fets que m'apresso a comunicarvos. Trenta cinch dels nostres francesos, la major part negociants, estan engrillonats y incomunicats a les presons de Barcelona; cada nit n'agafen d'altres. La causa d'aquesta violació del dret de gents, sols pot esser atribuïda al fanatisme y a la barbarie d'una nació qu'es avuy lo qu'era fa dos sigles. El dia 16 a la tarde la declaració de guerra no era encare coneguda; el concell tem que'l moment de la proclamació no sigui la senyal de mata-degolla contra tots els francesos y que aquets no resultin víctimes del deliri frenètic d'un poble conduït pels sacerdots. Espera que després del temps pasqual, el català, que no pren la màscara de la devoció sinó per tal època, esdevindrà més tractable, y creu que la carestia del pa y la miseria qu'estan a la porta, el tornaràn menys flexible a la causa dels dèspotes, y que, per últim, aixecarà'l cap. Jo ho desitjo així, encare que no hi crech»⁽¹⁾. Efectivament, no's coneixia'l dia 16 la declaració oficial de guerra a que's refereix en Llucià; però'l diari publica a Barcelona aquell mateix matí el bàndol del governador militar y polítich, amb la real ordre autorisant l'armament en córs, com també la real cèdula sobre expulsió immediata, dins de tres dies, de tots els francesos no domiciliats a Espanya. La declaració solemnia va firmarla el Rey a Aranjuez el dia 25, y'l 4 d'abril següent se publicava a Barcelona amb la cerimonia militar de les velles ordenances: quatre batidors montats de dragons de Pavia, tambors y pífres de tots els còssos (guardes espanyoles y walones, granaders y fusellers provincials, suïços de Sant Gall-Rutiman, artillers, infanteria de Sevilla y Màlaga); tots els sargents de la guarnició, el sargent major de la ciutat y un piquet de granaders. A la plaça del Palau, sota la balconada, a la plaça de Sant Jaume y a la del Rey, que eren els tres llocs de costum, el sargent major va llegir en alta veu la real cèdula que, com se sab, fa alusió a la política de prudencia seguida per Espanya desde'l principi de la Revolució y cifrada en no empitjorar la sòrt de Lluís XVI,

(1) VIDAL, *Histoire*, t. II, p. 121 y 122.

resumeix les negociacions seguides y acaba mencionant el *cruel é inaudito asesinato de su soberano*, — el de França.

A partir d'aquest moment, Barcelona 's converteix en la capital militar del regne. S'hi concentren forces, en parteixen les expedicions, s'hi fa armament y vestuari. La qüestió primordial, la dels queviures, continua preocupant en primer terme. Allà pels començos d'abril, segons les notícies trameses pel cònsul Aubert al consell departamental dels Pirineus Orientals, les provisions toquen a son terme: «de vuyt embarcacions angleses que s'esperaven amb carregament de blat o farina, cinch han caigut en poder dels nostres corsaris, y no 's té cap noticia de les altres». Les autoritats no poden deixar d'intervenir en el problema y adoptar mides de gran rigor. El dia 15 d'abril se posa per les cantonades un cartell d'avís del Ajuntament, anunciant que la seguretat de tenir provehida la ciutat, devant les contingències de la guerra y 'l general trastorn d'Europa, exigeix acorts extraordinaris. Aquest trastorn impedeix la lliure circulació de blats ultramarins de que en gran part s'assortia Catalunya, o retarda l'arribada dels encàrrechs fets amb més previsió. Tot això fa necessari reduir a una sola qualitat y pera totes les classes y estaments, les tres divisions a que 'l pa s'havia subjectat fins ara: blanch, mitjà y negrós. Mentres durin les actuals circumstancies, no pot ferse més que una classe de pa y encare amb una barreja: la mitat de farina de blat, y l'altra mitat, per parts iguals, de farina d'ordi, favons y blat de moro. Aquest pa s'ha de vendre a 13 diners la lliura, o sia, els pans de sis lliures, a 6 $\frac{1}{2}$ 6 ds.; els de tres lliures, a 3 $\frac{1}{2}$ 3 ds.; els de lliura y mitja, a 1 $\frac{1}{2}$ 1 ds. y 'l de sis unces a 7 ds. Es l'únich pa de consum general que expendeixen l'Ajuntament y 'ls demés abasteixedors; y aquests últims no poden ferne d'altre qualitat baix pena de comís y 25 lliures catalanes de ban. Solament pera els malalts que no puguin passarsen, segons certificació facultativa, l'administració fabricarà y expendirà pa blanch a les taules de Santa Maria del Mar, del carrer de l'Hospital y de la Plaça Nova, a 2 $\frac{1}{2}$ la lliura ⁽¹⁾. Més envant se restreny encare 'l consum y 's reglamenta 'l de la carn amb limitacions extremes y minucioses, acabant per suprimir-lo absolutament en temps de Quaresma, fòra unes taules destinades als malalts en la mateixa forma que les del pa blanch. Si tals són les dificultats y les privacions qu'experimenta Barcelona per sí mateixa, no hi ha més que pensar les que hi afegia la provisió de l'exèrcit.

Aquest treball no té per objecte seguir les operacions militars, llargament estudiades y referides en histories generals d'Espanya y Catalunya, en histories monogràfiques de la mateixa guerra, de sos capdills o del regnat de Carles IV, desde en Bofarull y en Balaguer, fins an en Lafuente y en Gómez de Arceche;

(1) Cartell imprès apart. — *Diario*, 16 abril 1793. — Arx. Munic. de Barcelona, *Representaciones* de 1793. Entre les planes corresponents en aquesta qüestió s'hi troba una minuta solta que sembla ésser la fórmula pera la certificació facultativa: *Certifico que..... Enfermo..... necesita para su alimento usar del pan blanco por seis días, y por consiguiente se le podrá facilitar diariamente..... libra de pan. Barcelona..... de..... de 1793. Casa n.º..... Calle de.....*

desde en Fervel y en Marcillac, fins an en Chuquet o 'l P. Delbrel. Són les manifestacions del esperit públich y de la vida civil les que ns interessan en primer terme; y sols hem de referirnos a la guerra per les derivacions que vagi tenint sobre un y altre. L'efecte immediat de la ruptura fou una soptada y relativa amplitut de que gaudeixen els periòdichs, en quant a la publicació de notícies y comentaris polítichs. Fins allavors la prohibició havia sigut absoluta: no 's parlava dels negocis y mudaments de França ni en bé ni en mal. S'ha vist el silenci del *Diario de Barcelona*, fins el 16 de febrer, en que publica l'última voluntat del presoner del Temple. Des d'aquell instant s'aixeca la mà y sovintegen les alusions, encara que laterals o indirectes, primer en proclames, bàndols y exhortacions de bisbes, y després en escrits de caràcter particular. Poch o molt es necessari comptar amb l'opinió, aixecar l'esperit nacional y remoure el sentiment religiós; y això explica l'indulgencia del govern. Es necessari favorir també les ofertes y donatius voluntaris que de tots els indrets d'Espanya 's fan pera 'l sosteniment del exèrcit. Mitres y capítols, abadies y convents, corporacions y particulars, s'esforcen pera subvenir amb numerari, amb homes, amb armes, amb especies a les necessitats de la campanya. La *Gaceta*, durant mesos seguits, ve plena de relacions y llistes, de que 's troben exemples també en el nostre diari. Mentres el patriotisme revolucionari dels francesos s'enardeix en els clubs de París o en ses filloles dels departaments, y la joventut vola a cobrir les fronteres y ataca a pit descobert, cantant la Carmanyola y 'l *Ça ira*, el patriotisme tradicional s'exalta a Catalunya amb les festes de rogativa qu'han sigut manades d'ofici y amb els sermons y prèdiques de tots els temples del Principat. La Real Audiencia s'adelanta a tots els demés cossos y celebra la que li pertoca, el dia 11, a Santa Maria del Mar, ab missa major, exposició del Santíssim y lletanies corresponents. El dia 12 apareix en el *Diario* lo que podria considerarse com el primer article editorial o document d'opinió relacionat amb el tema revolucionari: *Carta de un catalán zeloso con motivo de las rogativas*. Es una proclama de tò estrictament conventual y que ve a posar de manifest el caràcter religiós de la guerra, confortant als catalans per sa inferioritat numèrica amb exemples del Antich Testament (Abia contra Jeroboam, Asa contra Zara...) y amb altres, trets de sa propia historia, com si a través de cinch sigles persistís l'eco de la creuada contra 'ls albigesos, y l'heretgia, sempre deturada pel muradal dels Pirineus, vingués a retar les antigues hosts del gonfaloner de l'Iglesia. *Escucha, Israel — diu, — no temas a los enemigos, pues el Señor peleará por ti y estará al teu costat pera defender la fe en nuestro Principado y restablecerla en el Reyno vecino*. El següent diumenge, dia 14, se publica a totes les iglesies l'exhortació pastoral del bisbe de Barcelona, Valladares y Mesía. «Es manifest de sobres — exclama — que totes les terribles y deplorables escenes de França, son efecte natural dels novells principis... subversius de tot ordre social, inaudits en l'història del mon, contradictoris amb l'experiencia dels sigles, repugnants a la mo-

ralitat, inimichs de la Religió, dirigits finalment a fer desgraciat el gènere humà, privant als governs de l'energia necessaria pera mantenir el bé públich y a cada individu de quant estima y afetura en la societat civil»⁽¹⁾. Ordena un dia de rogativa a tots els temples del bisbat, recomana la concorrencia als mateixos, prescriu que a la missa s'hi afegeixi l'oració de *tempore belli* y a les lletanies els prechs dels temps de guerra contra heretges. Lo mateix fan els altres prelats de Catalunya.

Les diatribes y les proclames se segueixen continuament en aquests primers mesos de la guerra y, per sa violencia rancuniosa, sobressurten les que procedeixen dels francesos emigrats, així laïchs com eclesiàstichs. El dia 21 d'abril, per exemple, surt el diari amb una terrible maledicció *A la Francia, por un Obispo emigrante de la misma y refugiado en Segovia*. Pera trobar una irritació y ardentia d'estil que puguin comparàrseli fóra precis registrar el *Deuteronomi* y les més fulminants invectives dels profetes a la vista de les prevaricacions d'Israel. «¿A la fi es cert, nació abominable, que posares tes mans sacrílegues sobre l'Ungit amb l'oli sacrossant, sobre 'l teu natural Senyor y sobirà llegítim?» Y segueix una llarga declamació contra 'ls actes revolucionaris, començant pels Estats Generals, fins als carnatges de setembre. Se desfà en dicteris contra la Convenció y 'ls diputats regicides, contra 'l furiós Thuriot, que s'havia ofert pera butxí de Lluís XVI, contra l'indigne Carra, que volia que 'l suplici servís d'exemplar a tots els reys. «Tremola — diu, — nació aborrible, vergonya de »l'humanitat... Muira y desapareixi una generació qu'ha abrigat tantes abominacions... Caiguin els murs de la ciutat execrable, catau y sopluitg de monstres... »Si medites empreses marcial, vinguin les plagues més terribles sobre tos exèrcits... Si armessis esquadres navals, siguin elles engolides pels avenchs de la »mar, y ses ones portin a tota platja 'ls testimonis de la venjança suprema. Y »tú, Príncep desventurat, mereixedor de millors súbdits: desde l'alt estatge »que ocupes en els cims de la gloria, reb el crit de juli de tots els bons per veure »romptuts pera sempre 'ls vincts indissolubles que t'unien amb un Poble indigne »de ta virtut...» Altre dia apareixen certs *Clamores de un francés católico, en la desolación de su patria, dirigidos a la Convención Nacional*; y, si bé acaba esperant el cop de la gracia y les efusions del penediment: «¡Oh, França, França! Retorna a ton Deu y Senyor...», no es sense amenaçar a la Convenció y a París amb tots els rigors de l'extermini, ni sense declarar que aquella nació ha perdut tots sos drets y ha retrocedit a la pura animalitat, ab una metamorfosi semblant a la de Nabucodonossor.

Vénen, després, traduïdes, lletres familiars o relacions de captiveri, per l'estil de la *Carta de un padre anciano, actualmente preso en una de las cárceles de París, a su hijo, emigrante en España*, contant els horrors de la mort del rey, les

(1) Impres a part.

iniquitats de les persecucions, les inquietuts d'una sentència pròxima, y dirigint al seu fill, amb to solemniat, els consells d'un pare que's despedeix de l'antiga França: la França de les flors de lis, de les creuades, de la *Gesta Dei per francos*, tirada a perdre avuy per Voltaire, «oracle de la dissolució», «fera horrible nascuda tan sols pera malbaratar l'univers...» «Si, fill meu, recòrdau: un llibertí sol es capaç de desolar tota una monarquia»⁽¹⁾. No a tothom havia de satisfer un llenguatge tan extremat. Contra aquestes explosions del odi a oltrança, no deixen de sorgir tímides protestes. Un que firma *El Catalán zeloso*, escriu, el dia 24, que en les oracions y festes votives s'ha de suplicar a Deu, més que l'extermini, que «s'apiadi dels malhaurats francesos, sumits are en trist captiveri, baix el jou d'una imaginaria llibertat... La conversió d'aquells pobres mesquins y sa *llibertat verdadera*, com també la defensa del Principat y la conservació de la Fè, me pareix qu'han d'esser l'objecte de les nostres oracions en la present rogativa.» Y tot seguit se fa càrrech d'aquestes insinuacions més piadoses un emigrat que s'amaga amb el pseudònim de *El Francés Católico*, agraïnt el consol de semblants paraules y deplorant amargament la duresa de certs escrits. «Cada matí — afegeix — me porten el *Diari* y fou un cop molt sensible el que vaig rebre al llegir la carta del bisbe emigrat. Es francès aquell bisbe y clama, encare que indirectament, per la destrucció de la seva patria, per l'extermini dels seus germans, la violència de totes les nacions, la furia dels elements, l'ira del Totpoderós...» Tal es el tò habitual d'aquestes primeres manifestacions periodístiques, a les quals ajuda un seguit de fulles soltes, opúsculs y folletets, de tendència y assumpte anti-revolucionari. No passa setmana ni quasi dia, que, en el periòdic o en les cantonades, no n'apareixi l'anunci. A l'impremta del *Diari*, del carrer de la Palma de Sant Just; a la llibreria de la viuda Piferrer, a la d'en Gibert y Tutó, del carrer de la Llibreteria; a la d'en Cerqueda, del carrer dels Escudellers; a la d'en Manuel Texero, de la Rambla, devant de Sant Joseph, s'hi troben tota aquesta mena de «*papeles sueltos*» d'actualitat: are l'oració fúnebre de Lluís XVI, per un sacerdot francès, qu'acaba de traduir don Antoni Juglá y Font; are les *Calamidades de Francia pronosticadas por el Dr. Don Diego de Torres Villarroel*, glosa de la famosa dècima en qu'ha volgut veures un vaticini de la Revolució; are la *Lista de los 393 Diputados que en la Asamblea Nacional de Francia... votaron por la muerte de su Monarca Luis XVI* o la relació de la mort del convencional Le Pelletier pel guardià de corps Pâris, sense comptar els impresos que fan relació a la guerra y que's mencionaran en son lloch. Unes voltes se tracta de poesies de circumstancies com les *Quintillas o saetas contra la monstruosa Libertad e Igualdad francesas*; altres voltes de làmines o gravats com els de «*la heroica francesa Madama Carlota Cordé* (sic) y de *M. Marat*», amb motiu del assassinat d'aquest últim. De tot això's nodreix el

(1) *Diario*, 26 abril 1793.

sentiment públich y tot ajuda a mantenir-lo vivint: els periòdichs, els impresos, els dibuixos, les festes religioses, les converses privades, els espectacles profans. Un italià, Joan Gabusera, «profesor de escultura a lo natural», instala, durant aquells mesos, al carrer dels Escudellers, la seva col·lecció d'estatues o figures — de cera probablement, per l'estil del gabinet de Curtius, al Palais Royal de París, tan conegut en temps de la Revolució — y l'obri al públich a dos reials l'entrada. No hi ha barceloní que no passi per la sala a contemplar, ple de compassiva curiositat, les imatges de Lluís XVI, Maria Antonieta y 'l petit Delfí, que hi figuren en primer terme. Un poch més envant, Joseph Sanguinetti, també italià, obri un altra exposició de la mateixa especie a «la Posada d'en Fara, devant de la casa de les Comedies» (1). A tots aquests incentius de la pietat y l'indignació, s'hi suma l'espectacle de la miseria que ofereixen els fugitius, les noves que reben de sos parents de França, els comentaris que cada dia susciten les abominacions de Babilònia. Molts d'aquests documents circulen de mà en mà, en còpies manuscrites, y l'estampa acaba per recullirlos. Son planys, trenos, impropis, comminacions apocalíptiques, en llatí a voltes, com uns díctichs qu'alcançaren llarga fortuna, obra d'un sacerdot francès, composta als vuytanta cinch anys, baix el títol de *In Gallicam libertatem*:

Non bene pro toto libertas venditur auro;
Gallica nec dono suscipienda foret.
Omnes Europae reges vocat illa tyrannos;
Regibus at cunctis durior illa regit.
Cuncta licet: furtum, strages, cladesque cruentae;
Dum scelus omne licet, non licet esse bonum.
.....
Contemnit sacras aras, Divosque, Deumque;
Mars, Venus et Bacchus numina sola sibi.
Omnis virgo sacrata Deo, Dominique sacerdos
Aris sunt atris victima grata suis.
Illustres pietate viros et sanguine claros
Mactat tormentis ingeniosa novis.
Telluris Reges omnes extinguere sanxit,
Ut Regum Regem sic neget esse Deum.
Aequales omnes, ast hoc discrimine tantum
Injusti regnant, dum bonus opprimitur.
Mundo nec similis visa est, nec habere sequentem
Barbaries; similis solus avernus erit.
Horrendum monstrum! libertas barbara vellet
Omnia crudeli subdere colla iugo... (2).

D'aquests díctichs, un col·laborador del *Diario* que firma amb inicials, n'ofereix una traducció castellana llanguida y sense vol, en romanç de ceguet. El mateix emigrat octogenari dedica altres díctichs als mals de la seva patria: *In Gallicam*

(1) *Diarios*, de abril a setembre 1793.

(2) *Diario*, 5 y 11 abril 1793. — CONTRASTY, *Le clergé français exilé en Espagne*, p. 304. — DELBREL, articles citats abans, *Études religieuses*, novembre de 1891, p. 459.

aequalitatem, In adventu Gallici Legati, Galli sunt flagellum Dei. Y també corren copiats uns himnes a la verge del Pilar y a Sant Jaume de Galicia, que son com un plany de martiri, eco dels de Prudenci:

Huc ab antiquis sua vota laetae
Deferunt gentes, meritum reportant
Et pii cursos monumenta gestant
Pectore conchas.

Gallicos ad te via sancta ducit
Quos sacerdotes fidei patronos
Patria pellit gladiis et igni
Impius error...

Un sacerdot bretó compon, en el dialecte de Vannes, el *Cant del Clergue desterrat*: «Ves, cant de tristesa, consolació de l'ànima, y digues al poble anyorat com es gran el desconhort meu... Tortorella, rossinyol, quan torna el temps novell vosaltres anau a cantar a la porta dels meus fills. ¡Que no pugui jo volar com vosaltres! ¡Que no pugui, passant sobre les ones, anar a la terra nadiua! ¡Ah! Digaulos: guardau vostra fè, servau vostra llei...»⁽¹⁾ Y com únich ressò, espanyol y català tot alhora, d'aquestes adversitats — no n'he pogut trobar d'altre — ens queden les *Quejas amargas de un eclesiástico refugiado en el extinguido convento de Santa María de Jesús, extramuros de Barcelona*, y la composició que les segueix, *Del mismo sacerdote, puesto a los pies de Jesucristo*, obra den Joseph Robreño, tan enllaçat amb els orígens del teatre català modern pels seus entremesos bilingües y que sembla haver conresat també la poesia de *cordel*, fentse provehidor de captaires y músichs ambulants⁽²⁾.

En mitg d'aquest estat d'esperit va obrirse la *guerra gran* o d'en Ricardos, la guerra del 93, que fou una guerra essencialment catalana y quasi bé civil, així pel territori que la soporta a les dues vessants del Pirinèu, pel seu caràcter popular y la base de tropes locals y franques que va tenir, com també pels capdills catalans que s'hi donen a conèixer. Semblant condició ja fou entrevista pels nostres historiadors de la segona mitat del segle XIX, com en Bofarull y l'Aulestia. «Pera Catalunya — diu aquest últim — es la guerra aquella com el despertador de son esperit tants anys adormit. Amb la gloria militar present, recorda ses gestes d'altres dies y se li refresca la memoria de sa gloriosa nacionalitat; amb l'us de les armes y la restauració del *sometent* adquireix força pera l'esdevenidor; y les mateixes necessitats de la lluyta la posen en el cas de tenir que recorre a son antich procediment autonòmich pera atendre a la propia defensa»⁽³⁾. Un misteriós sentiment de l'unitat de raça's desperta allavors en les dues mitats de Catalunya separades per la rahó d'Estat y la frontera

(1) HERSART DE LA VILLEMARQUÉ, *Chants populaires de la Bretagne*, t. II, p. 223.

(2) ROBREÑO, *Obras poéticas o Poesías sueltas*, Barcelona, Oliveres, 1855.

(3) *Historia de Catalunya*, t. II, p. 487.

diplomàtica: els rossellonesos realistes desitjen l'anexió, més ben dit, la restitució a la Catalunya espanyola; els rossellonesos revolucionaris voldrien anexionàrsela en sentit invers. Cossos de miquelets o minyons combatran en els dos exèrcits vestits del mateix *gambeto*, calçant la mateixa espadenya, coberts de la mateixa barretina⁽¹⁾, aquí pel Rey nostre senyor y les mal oblidades tradicions de la terra, y allà per la novella sobirania nacional y ls Drets del Home. Treballen els exaltats de Perpinyà pera atreures l'ànima dels bons ampordanesos y *cerdagnous*, mentres els monàrquichs y catòlichs d'Estàgel, de Ille, de Sant Llorenç de Cerdans, de La Roca, promouen disturbis, se resisteixen als terribles comissaris de la Convenció, arrenquen l'*arbre de la Llibertat* o acorden donarse a Ricardos y al rey d'Espanya⁽²⁾. A Barcelona s'obri l'allistament, cundeix l'entusiasme bèlich entre la joventut, s'organisen els donatius patriòtichs; y la comissió o junta magna que's forma amb tal objecte, tal vegada sense propòsits deliberats, no fa més que recullir una tradició dormida, encara que no perduda, en la consciencia nacional y tornar a les normes del temps preborbònich. Componen aquella junta comissionats del Ajuntament, de la noblesa, de la religió de Sant Joan, del comerç, collegis, gremis y fàbriques. Els comissionats, son, tal com firmen, el comte de Santa Coloma y de Cifuentes, el marquès de Llupià, el de Palmerola, el de Villel; Don Joan de Ponsich, Don Antoni de Borràs, Don Joseph de Vega, Martí Altés, Manuel Berenguer, Don Vicens Figuerola, Dr. Don Joseph de Solà; el comte de Darnius, el comanador Fr. Don Emmanuel Desvalls, Francesch Ferrús, Don Francesch Mas, Francesch Pintó, Don Marian Alegre y Aparici, Don Joseph Francesch de Duran, Don Erasme Gónima, Gaspar Malet, Dr. Bonaventura Vall-llocera, Pau Valadía, Joseph Valentí, Bartomeu Amat, Francesch Parellada, Antoni Casals, Dr. Ignaci Montaner, Marian Viladomat, Don Joseph Navarro, Bartomeu Soler, Joseph Mas y Joseph Julià y Pons. Y, amb data del 20 d'abril, comuniquen al Rey y, per oficis separats, an el duch d'Alcudia y an el comte de Campo Alange, ministre de la Guerra, el resultat de la seva iniciativa:

La Ciudad de Barcelona... al mismo tiempo que está gozosa de ver como todos sus moradores, compitiéndose en el ardor de su celo, emplean útilmente los brazos para cooperar á las gloriosas empresas de V. M., ha procurado discurrir qual podría ser el servicio más propio de las actuales circunstancias. y en que más resplandeciera la gratitud y fidelidad... Acude pues Barcelona á vuestros Reales Pies, y ofrece a V. M. con las circunstancias que demuestra la explicación que se acompaña, la *formación de un Cuerpo de ochocientos Voluntarios Catalanes de Tropa ligera vestidos, armados y mantenidos á sus expensas*, para servir durante la guerra actual con los Franceses, en el Ejército que tiene V. M. en las fronteras del Principado, y seguirle en todas sus operaciones.

Esta misma Ciudad, Señor, cuya acendrada lealtad no la permite representarse sin el mayor horror y consternación el momento fatal en que pudiera verse separada del suave dominio de

(1) VIDAL, *Histoire de la Révolution française dans le département des Pyrénées Orientales*, t. II, pág. 143 y 144, nota.

(2) Idem idem, p. 122, 125, 126, 136, etc.

un Rey que ama tiernamente, se presenta también á V. M. acompañada del valor, intrepidez y celo de todos sus ciudadanos, y dice, que *está pronta á tomar las armas para la custodia y defensa de la Plaza guarneciéndola en parte ó enteramente quando debiere apartarse de ella la Tropa*: sirviéndose V. M. disponer en tales casos que se la subministre de las Reales Atarazanas, el armamento, municiones y demás necesario, y autorizar la Junta que la representa, para que con conocimiento y aprobación del Capitán General de la Provincia pueda acordar el modo más útil de llevar á ejecución este servicio, sin que el aliento fervoroso de estos naturales disminuya su amor á la industria, objeto que ha merecido toda la atención de V. M. en su última benéfica providencia ⁽¹⁾.

No més tart que 'l dia 29, contesta d'Aranjuez en Godoy per encàrrech del monarca, acceptant, amb expressions altament laudatòries, l'oferta de Barcelona, demostració de *la acendrada lealtad de ese Pueblo, de que aun sin esta nueva prueba estaba su Real ánimo bien persuadido*. Y l'endemà, dia 30, el ministre de la Guerra contesta també, acompanyant el reglament a qu'ha d'ajustarse la recluta (qu'es del dia 3 de juny de 1792) y 'l model de vestuari, ordenant que 'l còs se digui: 1.er *Batallón de Voluntarios de infantería ligera de Barcelona*, perquè 'l mateix nom s'havia donat a un altre que s'en organitzava a Reus. Contant amb l'acceptació del Rey, la Junta formalisa sos acorts, obri llista y passa a distribuir els càrrechs. Segons una minuta de lletra de l'època que posseeix, entre diversos documents y papers impresos d'aquest assumpte, el docte bibliòfil don E. Moliné y Brasés, una entitat sola, la de fabricants d'estampats o *pintados*, s'obliga a entregar 20,000 lliures anyals mentres duri la guerra. An els gremis y collegis venen a afegirshi després les comunitats religioses y les set parroquies de la ciutat. El memorial dirigit an el Rey y les contestes rebudes son impreses a correuita pera satisfacció del vehinat y enviades a tots els cantons del Principat y del reste de la Monarquia. S'encarrega de donarlos curs a Madrid l'agent del Municipi de Barcelona, l'ilustre Capmany, y la seva resposta al marquès de Llupià tradueix, una volta més, la secular prevenció o desconfiança mutua d'aquí per allà y d'allà cap aquí. «*Parece — diu — que aquí no creían tanto de nosotros, pero ahora se desengañarán.*» Explica que tingué que corre un dia y altre darrera el redactor de la *Gaceta* perquè ho posés en el periòdich oficial, qu'encara no n'havia dit una paraula mentres publicava llistes de donatius insignificants que vinguessin d'Andalucia o Castella; y, no content amb això, acudeix a l'influència del vell comte de Campomanes, que s'en anava al real Siti, pera que fes la mateixa recomanació. El dia 17 de maig en Capmany va donarse 'l gust de llegir aquells documents y les contestacions dels ministres en plena sessió de l'Academia de l'Historia, depositantles en el seu arxiu. D'aquesta mateixa carta es el paragraf següent que traeix la doble fal·lera de son autor pel bon nom de Catalunya y 'l brill de la llengua castellana, tot a un temps:

(1) Imprès de 8 planes in-4, encapsalat per una y a sota la paraula *Señor*, sense peu d'imprenta. — Arx. Munic. de Barcelona, *Representaciones* de 1793.

Confieso á usted *que todo está muy bien escrito*, y honra á esa Nobleza y Pueblo; pero si va á decir verdad, es más importante y grandioso el plan de defender la plaza por cuerpos urbanos de sus vecinos, que es lo mismo que darle al Rey seis ú ocho mil hombres más para el servicio del ejército. Celebro que el Capitán general trate de poner en execución este socorro y que encargue su organización á esa Junta (1).

La Junta no 's dóna punt de repòs així per lo que toca al batalló de voluntaris com per lo que 's refereix a la milícia urbana de la ciutat. El batalló de tropes volants no pogué organisarse tan depressa com s'hauria desitjat a causa del gran número d'homes que ja havien sortit de Catalunya quan va obrirse l'allistament, *no solo por los donativos de sus ciudades, villas y particulares, sino también por los de otras [provincias] del Reyno, que han extendido hasta aquí sus comisiones de reclutas*, deixantla aixuta de gent apte pera 'l servey (2); are la defensa de la plaça queda atesa quasi immediatament. Tan prest com el comandant general interí manifesta que les necessitats de la guerra fan necessari l'allunyament de les tropes regulars que quedaven a Barcelona, els comissionats estableixen les regles de la nova prestació, la proporcionalitat amb qu'ha de contribuirhi cada gremi o ofici, el torn a qu'han de subjectarse pera no deixar interromput el treball d'una ciutat fonamentalment laboriosa. La mateixa Junta nomena la plana major d'aquest còs de milicies y deixa en llibertat a les corporacions o a les companyies pera elegir llurs capitans, tinents y subalterns. La noblesa forma dues companyies de granaders; a últims de maig ja s'havien organitzat unes vuytanta, fortes de setanta cinch homes cada una, que suposaven com a sis mil doscents homes de guarnició gratuita a Barcelona. El dia 26 de maig comencen a prestar servey y monten la primera guarda a totes les portes de la ciutat (3). Un poch més envant queda normalitzada l'organització, y 'l diari publica cada matí l'orde de plaça y 'l torn de guardes corresponent, contanthi el d'imaginaria y rondes o patrulles (4). Vegis la distribució d'un dia qualsevulla, el 12 de juliol, per exemple: porta de Mar, nobles o cavallers; Born, pellaies; Sant Pere, gravadors y dibuixants; porta del Angel, tapiners; Canaletes, platers; Tallers, fabricants; porta de Santa Madrona, mitjers; Junqueres, escrivans de càmara; porta de Sant Antoni, músichs; Sant Pau, fadrins sastres; Rambla, sastres; Cà la Ciutat, fabricants; la Marina, fadrins fusters; imaginaria o retén, semolers...

¿No era això rependre, tal volta inconscienment, una tradició rompuda feya vuytanta anys, en l'oprobri de la desfeta? Casi un sigle de pau, de servitut, d'aplanament, no havia bastat pera borrar de la memoria dels catalans les reminiscencies de la seva antiga constitució. Les venerades institucions del règim

(1) Carta que D. Antoni de Bofarull va veure en l'arxiu del marquès d'Alfarràs. — *Historia crítica de Catalunya*, t. IX, p. 427.

(2) Ofici de la Junta al ministre, de 7 juny 1793.

(3) Idem idem. — *Diario*, 27 maig 1793.

(4) *Diario*, 10 de juliol y següents.

de franquesa deixaren un misteriós recort que va sobreviure a l'opressió y l'enviliment polítich. Ni els plans malignes d'un Macanaz, ni l'implacable duresa d'un intendent Patiño, ni l'estrella de cinch puntes de la Ciudadela clavada al pit de la capital vençuda segons la traça del enginyer Verboom, conseguiren apagar del tot el caliu que covava sota tantes runes y cendres. S'ha vist com, quatre anys abans, en els moments difícils del «rebombori del pà», els mateixos estaments, gremis y oficis, d'una manera automàtica acudeixen al seu lloch d'honor y de perill pera atendre al sossech de Barceloma ans que les tropes del rey hagin d'imposarlo. Es la vella forma que persisteix en l'instint nacional y que rondina de generació en generació fins que troba 'l moment propici pera revelar-se completa, encara que sense nom. Mes aquest nom no trigarà a esser dit en alta veu, pera donar a Catalunya la consciència del seu propi esforç, malgrat la proscripció que sobre d'ell pesava, malgrat la suspicàcia qu'havia d'aixecar en la cort d'un net de Felip V. En Capmany sembla pressentir-lo en la carta de que s'ha parlat; els historiadors de la nostra època, que remarcaran la pròxima aixecada del sometent, no atinen amb la paraula precisa o no s'atreveixen a arriscarla. Y, no obstant, hi hagué llavors, en els mateixos dies de l'organització, qui va proclamar-la als quatre vents del patriotisme, encara que fins avuy ningú, que jo sàpiga, s'en hagi adonat. Es en un article remittit als *Señores diaristas* de Barcelona, que va aparèixer ab la firma de «D. Antonio Gujal», segurament anagrama de Don Antoni Juglà y Font, tan conegut en el moviment literari y científich de Catalunya en temps de Carles III y Carles IV. Autorisa a crèureho així, el fet de trobar freqüents articles y treballs antirrevolucionaris del mateix Juglà, com si fos el principal mantenidor de la campanya a la nostra ciutat y 'l divulgador dels documents que poguessin moure l'esperit públich. Per aquelles setmanes el diari anuncia haver sortit un quadern nou: *Oración fúnebre de Luis XVI, Rey de Francia*, per un capellà francès, *traducida por el Dr. D. Antonio Juglá y Font*. El remittit, encara que tocat de la depressió y tímidesa del llenguatge del temps, es bastant expressiu d'aquella crisi de ànima:

Veo con la mayor complacencia, que la Religión, el Rey y la Patria tienen empeñados a los Barceloneses en la guarda de la Ciudad. ¡Glorioso empeño! ¡Estimable satisfacción!... No es ésta la primera vez que con menores estímulos han practicado estos Ciudadanos lo mismo, acreditando su buen orden, fidelidad y valor, en la formación y sostenimiento del Cuerpo de Tropa Patriótica, que llamaban la *Coronela*... lo que ha excitado siempre, aun más que su gloria, la envidia de no pocos extranjeros... Pero ello es así, y yo no me propongo encarecer las glorias de nuestros antepasados. Es corta mi pluma para tanto empeño: solo quiero insinuar que han sido muchas las ocasiones en que los Monarcas han fiado la guarda y defensa de Barcelona á sus Ciudadanos... y con este motivo dar una idea de lo que era el Cuerpo que llamaban la *Coronela*, del qual el voraz tiempo ha quasi borrado la memoria.—Era la *Coronela* un Cuerpo de Milicia Urbana ó Patriótica, formado de Ciudadanos de todas clases, empleados en ella, según su calidad y estado baxo la dirección de la Ciudad ó del Consejo de Ciento, Consejo tan sabio y respetable que no se dedignaron muchos Reyes de asistir personalmente á él... Se componía en el siglo pasado [XVII], y aun en el presente, de unos 4.000 hombres... Había su Coronel, su Teniente Co-

ronel, Sargento Mayor, Capitanes, Tenientes, Alféreces, Sargentos y Cabos, con sus Tambores y demás empleos correspondientes. El *Conceller en Cap* era siempre el Coronel del Cuerpo. El Teniente Coronel y Sargento Mayor los nombraba la Ciudad. Los Tenientes y demás Subalternos los nombraban los colegios y gremios... Yo, si quieren ustedes que les diga la verdad, *estoy loco de contento al ver en cierto modo renovado ó revivido un cuerpo que ha hecho siempre tanto honor á los Barceloneses...* Y en prueba del lucimiento que se procuraba dar á aquel Cuerpo basta atender á la calidad de sus Gefes... y omitiendo los exemplares más remotos voy á individuar á ustedes los de *la última erección*, en la qual fué Coronel el Dr. en Medicina Francisco Costa, como *Conceller en Cap*, Teniente Coronel D. Antonio de Lanuza, Sargento mayor Don Jaime Cordellas... (1).

Y segueix l'enumeració d'aquells capitans y llinatges tan grats a l'orella catalana, que's deyen: Vilana y Perles, Anglasell, Dalmases, baró de Claret, Paguera, Pinós, comte de Savellà, Masdeu, Bastero, Fivaller, Marimon... Per baix que s'hagués caigut desde'l desastre de 1714, aquests noms y aquestes memories havien de sonar en l'ànima del poble com una música anyorívola, eco d'uns temps llunyans y gloriosos. En Capmany venia publicant, desde 1777, ses inapreciables *Memorias históricas*, y acabava de posarlos coronament, l'any 1792, tornant a Catalunya la consciencia de la seva antiga prosperitat mercantívol, del seu geni indomable y auster, del sentit econòmic que distingia la seva civilització entre tots els reyalmes d'Espanya. Després de llarchs dezenis de sumissió y passivitat, se li tornaven les armes de que la venjança real l'havia tingut despossehida, tornantli al propi temps la memoria de ses antigues empreses militars. Encongida, premiosa, inelegant en la llengua forastera que vol apropiarse, barbosseja tan sols expressions incoherents, com qui retorna d'un somni secular y ha d'aprendre les paraules oblidades. Poch desperta encara pera tornar a la font de les cròniques primitives, obri'ls anals dels erudits posteriors que les divulguen en castellà: Zurita, Escolano, Moncada; y, ja que no els mots, hi troba les proeses y'ls noms de territoris y capdills de l'època nacional propiament dita. Sermons, parlaments y alocucions de guerra comencen a revestir de forma castellana'l vell patriotisme català. No s'hi parla més que de les gestes de la nostra terra com unitat històrica independent, y fins y tot s'assegura que'l general Ricardos favoreix aquesta campanya d'apelació al sentiment autòcton del Principat. Així, per exemple, el *Elogio histórico de la fé y valor de los Catalanes* (2) apondera les mostres de catolicitat que desde'ls primitius temps de l'Església té donades Catalunya y's val de la nomenclatura tradicional fins allavors entre tots els escriptors, estranys o propis, calificantla de nació. «¿Qué Nación podrá contar lo que la Catalana — pregunta — en prueba de la antigüedad de su fé?», y extracta a sa manera'l martirologi de la terra y la persecució de Dacià, pera venir a temps més acostats y recordar l'expedició de Felip l'Ardit, els elogis del papa Honori IV, l'afirmació del rey en Jaume sobre la bandera del Principat «jamay vençuda, amb el favor de Deu» y la pre-

(1) *Diario*, 14 maig 1793.

(2) *Diario*, 7 maig 1793.

ferencia de Carles V, que en més tenia esser comte de Barcelona qu'emperador de Romans. En composicions poètiques con el *Canto a la Tropa española*⁽¹⁾, que publica don Alvar M.ª Guerrero, entremaliat versificador extremeny resident a Barcelona, no s'hi parla més que de les glories de l'Espanya no catalana, dels Felips y ls Carles, dels seus vassalls en conjunt:

Alto, pues; á las armas, Españoles;
Vengad la muerte de Luis el Justo,
Consolad á la Iglesia perseguida,
Acallad los suspiros de las madres;...

però no triga a presentarse un altra forma d'himne patriòtic que no's recorda de Covadonga ni de Pavía sino, exclusivament, dels «catalans», de les *quatre barres*, de Mallorca, de Nàpols, dels Entences y Rogers, quan no repren a cantar en la llengua nadiua. Tal el *Diálogo entre Marte y Barcelona*, que firma don Bernat de Borjas y Tarrius; tals les composicions que vindran a celebrar les primeres victories del exèrcit de Ricardos; tals, també, les *Cobles en català*, per haverse reconstituït la Coronela encarregantse de la guarda de la plaça els ciutadans de Barcelona, les quals, no obstant el seu ínfim valor literari, pareixen una rèplica esmortuida a la cançó que vuytanta anys enrera havia plorat l'acabament d'un règim tot comptant la mort den Bach de Roda. Desde aquest moment l'entussiasme religiós y guerrer se tiny de patriotisme català a l'antiga; y si les llibreries comencen venent la nova edició del clàssich *Tratado del esfuerzo bélico-heroico*, pel Dr. Palacios Rubio, amb notes de Fr. Francesch Morales, ben prompte l'arreconaràn altres lectures més particularment estimulants del coratge y l'orgull de la nostra gent en front dels francesos, com la *Noticia sucinta de la expedición del Rey de Francia Felipe el Atrevido contra el Rey D. Pedro III de Aragón*, per D. P. M. D. A., y més tart la *Relación histórica de la famosa invasión del Ejército y Armada de Francia en Cataluña en 1285, y de la valerosa resistencia que los Catalanes, Aragoneses y Valencianos hicieron a los enemigos en el Rossellón y el Ampurdán*, traducció de la crònica d'en Descloit en la part referent an aquell succés, feta tal volta per instigació directa del general Ricardos, qui publicava en català, al mateix temps qu'en castellà y francès, totes ses proclames militars y polítiques. En poques setmanes y per tals influencies el llenguatge's trasmuda, y sembla apuntar com un principi d'auba, com un anunci de claror. Els prelats en les seves exhortacions, les autoritats y justicies en els seus bàndols, els predicadors en els seus panegírichs, se refereixen concretament a l'heroisme històric de Catalunya. Y en moltes d'aquestes manifestacions, encara qu'en foraster, s'hi parla, com ha d'observar un de tals panegiristes, *el idioma del amor a una Patria, digna del de todos los buenos*. Patriotisme ardent,

(1) *Diario*, 30 abril 1793.

que flameja en l'hidria barroca del seu castellà setcentista, es el que feya dir a Fra Joan Izquierdo, de l'orde de Sant Agustí, en la benedicció de banderes del batalló de Voluntaris de Barcelona, després de ponderar l'esforç decisiu d'en Dalmau de Creixell a la batalla de les Navas: «¿Què més voleu que os conti »del valor de nostres ascendents? Burgos, Toledo y Sevilla ho pregonaràn tots »els sigles, per lo que feren contra Enrich, que 's deya rey de Castella. Tortosa, »Valencia, Murcia, Mallorca, Erviça, Neopatria, Sicilia, Sardenya, Còrciga, »Nàpols, cediren a ses forces. En l'Assia Menor vanceren a grechs y turchs; »destruïren la Tracia y arribaren triomfadors fins a la Tessalia. Conquistaren »Tebes, Atenes, Xipri, la Morea; y a la fama de ses gestes tremolaren tots els »pobles del remot Orient» (1).

No falta qui 's senti alarmat per semblants manifestacions ni qui aprofiti aquell instant pera enaltir la professió de les armes y 'ls exèrcits permanents que sols coneixia Catalunya, feya quasi dos sigles, com instrument de dominació. *La carta escrita [desde Vilafranca] a un militar empleado en Barcelona*, tot celebrant l'instauració de la Coronela y l'armament del batalló de voluntaris, insinua que «el servey personal militar no hi ha cosa a què compararlo». Ara 's compendrà — afegeix — «una petita part de lo que ha de sofrir el militar per la patria, lo que fan tots els que no son de la corona d'Aragó: servir personalment al Rey y defensar la mateixa corona d'Aragó y demás parts privilegiades de la monarquia» (2). Altres col·laboradors del diari, com un Don Francesch Maria Valdés, diserten sobre *El amor a la patria*, contra 'ls qu'ell diu *cosmopólitos*, y li dóna un sentit clarament antiprovincial y de homogeneïtat assimilista (3), mentres hi ha qui impugna una incipient tendència francesa en part de l'extrema joventut, com pot sospitarse de la carta de *Philothetes a Galophilo*, qu'acaba per enaltir Espanya y la major suavitat del seu règim devant del antich règim francès, encara plenament feudal (4). Mentres tant, continua l'activitat marcial a Barcelona, y en els cafès y les tertulies no 's parla més que de guerra y armament, de fortificació y de Vauban, de *llengües de serp*, *caponeres* y *hornabeques*, no sense que 'ls militars veterans facin brometa dels militars improvisats de la burgesia (5). No basten les mans pera cusir vestuari, pera fabricar capells, correatges, municions. En el carrer Nou de la Rambla hi ha el taller de sastreria y prentes d'uniformitat; a la Bota hi ha fàbrica de cartutxeria; a altres llocs n'hi ha de pólvora y projectils, de curenyes y atalatges. Els anuncis de les cantonades pregonen cada dia opúsculs y quaderns de tàctica y ordenances, mapes, plànols del Rosselló y de sos castells y places fortes. Qui no pot allistarse pel

(1) *La lealtad más acendrada. Oración por el R. P. Fray....* Barcelona, viuda de Piferrer, 27 p. in-4. Es el n.º 923 de la col·lecció Andreu-Bonsoms.

(2) *Diario*, 25 juny 1793.

(3) *Diario*, 23 agost 1793.

(4) *Diario*, 12, 13 y 14 juliol 1793.

(5) *Diario*, 22 abril 1793.

servey urbà de guarniment de Barcelona, ofereix compensacions, substituïts o assistència facultativa. Metjes, com el Dr. Ramón Güell, visiten gratuïtament a tots els ciutadans de la nova Coronela. Els invàlids o malalts serveixen per ensenyar l'instrucció a un poble que, essent fonament guerrer com el català, ha deixat d'esser militar per un segle de desús. Félix Bagué, qu' havia servit en el 1.er y 2.^{on} batalló de Catalunya, fa present a tots els vehins qu'ensenyarà el servey y maneig de les armes, modo de rebre les rondes y demás nocions tàctiques, en el carrer del Correu Vell, núm. 17, segon pis⁽¹⁾. El mestre de primeres lletres Don Manuel Mestanza Santisteban, ensenya a casa seva, carrer dels Boters, 18, «el exercici de nova forma pera carregar el fusell més depressa y amb facilitat», de sis a vuyt del matí, y 'ls diumenges y festius, tot el dia.

Però res dóna tanta idea d'aquest afany com els *Extractos de los memoriales* presentats pels pretendents a les places d'oficials del primer batalló de Voluntaris de Barcelona, que tinch a la vista. Es un manuscrit de 18 folis, en lletra de l'època, que probablement perteneixia a la documentació de la Junta o d'algun de sos membres⁽²⁾. En aquests *Extractos* pot veures l'últim reviscolament del antich braç militar de la nostra terra y l'aparició d'un nou element, plutocràtic o mercantívol, qu'aspira també als honors y la gloria de les armes, invocant mèrits y proferint amb orgull precedents que fins allavors o per més de setanta anys ningú s'havia atrevit a recordar. A les instancies ordinaries d'alguns militars de professió, excedents o preterits, s'uneixen en nombre molt més considerable, les de cavallers, fabricants, mercaders, fills de doctors y notaris, joves, quasi adolescents de 17 y 16 anys, que demanen capitànies, tenencies y alferecies, sense estipendi ni sou, oferintse moltes vegades a aprontar quatre, sis, dèu reclutes. An els que justifiquen serveys prestats a Italia, a Amèrica, en l'expedició de Portugal o en el siti de Gibraltar, s'hi junten els que fan valer mèrits de caràcter civil, empreses de treball y d'industria; an els que parlen d'antiga avior espanyola y de fidelitat a la dinastia, els que 's diuen, en primera linia del memorial y ab un novell accent de satisfacció: «noble de Catalunya», «ciudadà honrat de Barcelona», «burguès de Perpinyà». Hi ha qui demana 'l càrrech per ell o pels seus fills, recordant que son mestres en l'art major de la seda, que tenen fàbrica de vels, de velluts o d'estampats. Joan Bacigalupi, comerciant, exposa «els mèrits contrets en la provisió de blat y darrerament amb tres carregaments que s'exposà a perdre en mans dels corsaris, com ja n'havia perdut un altre», y demana una plaça de capità pel seu fill Andreu, «que servirà sense sou ni gratificació»; Manuel Berenguer, invoca haver sigut diputat del comú, per quatre vegades y en els moments més apurats pera Barcelona; Manuel

(1) *Diario*, 15 juliol 1793.

(2) En dech la comunicació a l'extrema deferencia del senyor Moliné y Brasés, que va posarlo a la meua disposició junt ab altres papers importants y plens de noticies, obligant una volta més la gratitut de que fas públich testimoni.

Biosca «haver repartit el pà a les barraques de la Rambla» y format part de les rondes durant els rebomboris de 1789. Altres, per últim, desenterren la gloria de sos parents, com el marquès de Vilana, parlen de sos avis «concellers», o aludeixen a la guerra de Successió, clarament y sense temença. El comte de Darnius, que serà 'l comandant en cap del batalló que s'organisa, recorda qu'un altre comte del seu títol deixà sa casa y familia pera manar en campanya el còs de 1,000 homes amb que la ciutat serví al sobirà, morint al Rosselló l'any 1708... «Si un comte de Darnius — exclama — va guerrejar contra França desde 1693, al front dels seus paisans, un altre comte de la mateixa casa vol repetir l'exemple al complir un sigle...» Així començava la *guerra gran*; en Ricardos s'acostava a la frontera; les tropes se movilisaven y rebien reforços y l'avantguarda, conduida per un català, el mariscal Escofet, atravessava 'l Coll el Portús, posant el peu en territori enemich.